

శ్రీ

శ్యామరాఘవము

అశ్వమేధముల నాటకము.

ఇది

ప్రచండచాణక్యము ; సర్వసాధనములకు స్వయముగా నుపయోగము
నాటకముల రచనము.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారిచే

రచియుండెను.

ప్రతిముద్రము

శ్రీ సాహాయినీమద్రాక్షరశాలయము ముద్రించెను.

ప్రతిముద్రము.

1915.

కాన్పూర్]

మొదటికూపు 1000 ప్రతులు.

[రచనాంశము]

వెల 0—5—0.

ప్రీతి క.

శ్రీకళ్యాణరాఘవమును నీనాటకమును 1910 సంవత్సరములో నే నానెగొందిసంస్థానముననున్నప్పుడే యారంభించితిని. కాని మొదటి యాంకముమాత్రమే యప్పుడు వ్రాసితిని. 1915 సంవత్సరములోన జనవరి నెలలో శ్రీశిష్యులసంస్థానప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరుగారి ప్రోత్సాహమున మిగిలిన యంకములవ్రాసి పూర్తిచేసితిని. ఇదివఱకుఁ బట్టభంగ, ననవాసవిజయ రాఘవముల వ్రాసి యుంటినికాన దీనితో శ్రీమద్రామాయణమునందలి పట్కండముల లోనికథను రూపకరూపముగ నొనరించినవాఁడనైతిని. ఇట్లర్థరాఘవమును వ్రాయఁదలఁచుకొనలేదు.

సన్నఁబోషించు ప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటకుమార మహిపతి సూర్యరావుబహద్దరు వారీగ్రంథమును దమసొమ్ముచే నచ్చుయించిరి. ఆంధ్రభాషాభిమానులు, ననేకవివండిత పరిపోషకులు నత్యంతవితరణశీలురు, శ్రీప్రీతికాపురసంస్థాన ప్రభువులునగువీరికి, వీరి కుటుంబమునకు, శ్రీపరమేశ్వరుఁడుదీర్ఘాయురారోగ్యసకలసంపత్సైఖ్య సమృద్ధులనిచ్చి రక్షించుగాక.

శ్రీరామకృష్ణపరమహంసచరిత్రశ్రీగౌరాంగచరిత్రాద్యుత్తమగ్రంథరచయితలును, నాకుఁజిరకాలమిత్రులునగు బ్రహ్మశ్రీకూచి నరసింహముగారు దీనికి సాంఘికప్రస్తావనలను వ్రాసియిచ్చిరి. వారికనేక వందనము లాచరింతును.

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

దశరథుడు—కోసలదేశాధిపతి.

రాముడు—	}	దశరథపుత్రులు.
లక్ష్మణుడు—		
విశ్వమిత్రుడు—	}	మునులు
వశిష్ఠుడు—		

నారాయణుడు—విశ్వమిత్ర శిష్యుడు.

శతానందుడు—జనకుని పురోహతుడు.

శంకరుడు—వశిష్ఠ శిష్యుడు.

జనకుడు—మిథిలానగరాధినాథుడు.

శతానందుడు—జనకునిపురోహితుడు.

స్త్రీలు.

కౌసల్య—	}	దదరథునిభార్యలు.
సుమిత్ర—		
కైక—		

కావేరి—కౌసల్యదాసి.

రుచిర—కైకదాసి

తాటక—రాక్షసాంగన.

సీత—రామునిసతి.

మృదుల—సీతచెలిమికత్తె.

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ప్రస్తావన.

నాం ది.

మ. నవనీళోపమకాయుడౌగుడుతండై ♦ న, నూర్చి శౌర్యంబుతో
సవనంబున్నెఱవేర్చి, గాఢిసుతుని ♦ స్సంతుష్టుఁగావించి, శం
భువుచాపంబవలీలఁద్రుంచి, సిరియశా ♦ భూపుత్రిఁగొన్నట్టి, రా
ఘవరాముండు, గయాబిమి కొనఁగతు ♦ న్నల్యాణమున్నిత్యమ౯.

(నాంద్యంతఃసున సూత్రధారుఁడు జెఱవంకిజూచి)

సూత్ర—నటీ ! ఇలాక సారిరమూత్ర

(ప్రవేశించిన నటంజూచి)

ప్రేయసీ ! పానుగంటి లక్ష్మీకృష్ణసింహ రావుగారు పండ్రెండవ నాటక
మొకటి కొత్తగా వ్రాసినారు. తత్ప్రదర్శనకార్యమందు నీవునాకు
సహాయురాలవగుదువను నాశతో నిన్నిప్పుడు పిలిచితిని.

నటీ—అసహాయశూరులకు సాహాయ్యము నిమిత్తమాత్ర
మైనను నాయండలిదయచే, శారవముచే నన్నుదోడ్పడు ఘంటిరి. కాని
యానాటక మేదో సెలవిచ్చెదరా ?

సూత్ర—

గీ. ప్రభతరామాయణ గ్రంథ • బాలకాండ

మందలికథను దెల్పు క • ల్యారాఘ

వంబునానొప్పు నొకనాట • కంబు కంబు

కంత ! యిది, సర్వశుభదాయ • కంబుమనకు.

నటి—(నవ్వుచు) ఇచటనా ? అచటనా ?

సూత్ర—అట్లనెదవేమి ?

నటి—ఇచటనేయైనయెడల, నెన్ని నాటక ప్రదర్శనములు
గావించినను గనుబొమలమీఁది వానివలెనొక్కరీతిగ నుగటిమికదా?

సూ—ధనవంతులము గాలేదనియా నన్నుఁ బరిహసించు
చున్నావు?

అ॥ ధనమెసుఖదమంచు • దలంతువే,ధనులలో

నతిదరిద్రులంటె • సధికదుఃఖు

లైసవారుగలరు; • కానసుఖంబునొ

సంగఁదృష్టికిలను • సాటిలేదు.

స—ప్రశ్నోత్తరసందర్భము బాగుగనున్నది ! అటులేమీ
“సర్వశుభదాయకము” తృప్తిగావలయునుగాని నాటకమెట్లగును?

సూ—నీ పెప్పుడుగుంటచిక్కులు పెట్టుకొంటెవునుమా !

గీ. దేనిచేసర్వసుఖములు • మానవునకుఁ

జేకురునొయట్టితృప్తిదె • చ్చియిడునీప

వితనాటకమందుచే • వివిధసౌఖ్య

దాయకంబిదియనవచ్చు • దోయజాక్షి॥

స—సరే ! తెలిసినది, లేనివియున్నట్లే, తలచుకొనినంతసేం

చుట్టదాశ్చప్తి ' అట్టిభావనాజన్య మహానందప్రవాహంబున నోల
లార్చునాటకముగాన "సర్వశుభప్రద" మంటిరికాబోలు.

సూ—ఓ ' గడుసుదానా ' ! నన్నెక్కడనుండి యెక్కడకీడ్చు
కొనిపోవుచుంటివి ! కావనగ్రంథసంభాషణము భావజానందములో
విరమింపజేసితివే ! నీవేనన్నజయించితివి. పోనిముత్ర. ఈప్రపంచ
మందాడు వారి కోడనివా రెవరు?

గీ. కూర్చునా రాచవితతికి, ♦ ఘోరకదన
రవచులకు, జంకనట్టివీ ♦ రపురుషుడును,
గలికికొవ్వొడిచూపుదూ ♦ పులకుఁజలుక
పలుకులకుఁబోలిదాసుఁడై ♦ పడునుగాదె !

నటి—మీరుమాత్రమేమాడువారుకారా ? కల్లమీసములతోఁ
గట్టికత్తుతో నామవారాఁడువారికోడిరి. దానికేమిగాని, యీశ్వంగార
ప్రసంగమింతటితోఁ గట్టిపెట్టి, కథానాయకుఁడును బతితపాపనుండు
నగు శ్రీరామచంద్రమూర్తిగూర్చి యొకింతచెప్పుఁ ; డదివిని నాటక
ప్రదర్శనమునకుఁ బోయెదను.

సూత్ర—ప్రియగాలా ! మంచిశ్రోవకు వచ్చితివి. శ్రీరామ
మహిమ యడుగుటకుం జెప్పటకుఁగూడఁ దగినది. కానిపూర్ణముగఁ
దృష్టికరముగ వర్ణింప నా కశక్యము.

గీ. అవనిరక్షింపదయతోడ ♦ నవతరించి
నట్టియానచ్చిదానంద ♦ మైనతండ్రి,
రామచంద్రుఁడుమనయంత ♦ రంగములకు
లొంగని యమేయఁడెట్లు ప ♦ లకులకులొంగు !

గీ. కాసిపూర్వపుణ్య ♦ కర్త ఫలంబున
 సనుభవింపఁ గలిగి ♦ రామహాతుడు
 పై నిగ్గు భక్తి ♦ వలన జనించిన
 యమృతమంజనా ను ♦ తాడు, లింతి !

మఱియు, నాబహిఃప్రాణమా ! ఒక రహస్యముఁజెప్పెద వినుము.

సీ. జనకాది బంధు నా ♦ శనవిపనృగ్నులై
 దిక్కులేకేఁజ్చెను ♦ దీనులకునుఁ
 బట్టినదెల్లను ♦ శస్త్రమైపోయెడు
 భగ్నసంకల్ప ని ♦ ర్భాగ్యులకును,
 వదియింపరాని దు ♦ స్వాతకంబులుసల్పి
 కుగ్రికుగ్రి తపించు ♦ కుజరులకును
 జదివినకొలఁదని ♦ సంచేహచిత్తులై
 యూఁగులాడువిపశ్చి ♦ దుష్టములకు.

ఆవె, నట్టియిట్టివారి ♦ కననేల? నానా, భ
 వార్తులై నవారి, ♦ కమృతసౌఖ్య
 కాములెల్లరకును ♦ గనకాంగి ! గట్టగా
 సమృద్ధి ! దిక్కురామ ♦ నామమొక లై ॥

స—జేను, నాధా ! ఈయన రామాయణ సాటికములాడు
 చోనాకుఁ గాయకష్టములుగూడ సగపడుటలేదు.

నూత్ర—ప్రియరాలా ! అదియొక వింతగాదు.

గీ. మనసునకు దేహంబునకు స ♦ బంధమున్న
 యంతదాఁక నెతను బాధ ♦ లంటు సరుల ;
 భక్తిభరితాత్మ తనువును ♦ బాసియెప్పుడు
 వేఱగునొ, తను బాధలు ♦ స్వీడునప్పుడు

సటి—ఆహా! పాశ్చాత్యులు? ఈ రామాయణనాటకము లుభయ
తారకములుగదా !

సూత్ర—నిన్నును నన్నే కాదు. లేఖకపాఠకద్రిష్ట ప్రిదర్శ
కాదులనందఱుం దరింపజేయ సమర్థములు.

సటి—నిజముగా నేనెంతో ధన్యురాలను.

గీ. దశరథక్షాత్రలేంద్రుండు ♦ తనసతులకుఁ

దెచ్చిపాయస మర్చిత్రీ ♦ నిచ్చివల్లు

నాకుఁ గరుణించి యిడితిరి ♦ నాధ ! యివుడు

పరమపావనమా రామ ♦ భక్తిసుధను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ప్రథమాంకము.

(ప్రవేశము—దశరథుడు, కౌసల్య, సుమిత్ర, కైక.)

దశ—సత్తలారా! ఋశ్యశృంగునార్తి వృజ్యమునఁజేసినదన్నము
దైవ కటాక్షమునఁబూర్తియైనది. ఇదిగో పాయసము. యజ్ఞదేవ
దత్త ప్రసాదము. దీనిని మీరు భుజించి గర్భముల ధరింపుడు.

కౌ—మేమందఱము మడుగుబట్టలధరించి శుచిగ నున్నా
రము. తామే మాకొసఁగుడు. భుజింతుము.

దశ—కౌసల్య! ఈపాయసమున నీకెంత కావలయును?

కైక—ఏమైన మధురపదార్థ మితరులకుఁ బంచియిచ్చుచో
ముగదుగాఁ జిన్నవారిముచ్చటఁ దీటుట మంచిపని కావున నాథా!
మీరు మాయక్కఱి నొనర్చినప్రశ్నమును నన్నేయొనర్చినయెడల
సంతకంబు బాగుగ నుండునేమో?

దశ—కైకా! కేవల రుచిప్రధానమై కడుపు నిండించుకొను
టకుమాత్రమే పనికివచ్చు నైహిక పదార్థమునుబంచిపెట్టునపుడు
నీవనినట్లు చేయవచ్చునేమోకాని దైవప్రసాదితమగునీపవిత్రవస్తువును
గూర్చి నీవు చెప్పినయేర్పాటు పనికిరాదేమో!

కై — దైవ ప్రసాదమునకందఱునమాన ధర్మ లేనదా! అట్టిచోఁ
బెక్కిచిన్న భేదమేల చేయవలయును? కావున ముగ్గుఱకు సమాన
ముగ్గుఁ బంచిపెట్టము.

సు — చెల్లెలా! వారి యిష్టానుసారము వారే యాచరింతురు.
నీబోధనమేల?

కై — నేను నీకేమియు బోధింపలేదు. నీవు నన్ను మందలింప
వలసినపనిలేదు.

కా — (అవవారించి సుమిత్రతో) చెల్లెలా! నీపూరకుండుము.
మనకు భర్తతోఁగాని చెల్లెలితోఁగాని వాదమెందులకు? ఏదైవ
కిటాక్షమునఁ బాయనపాత్రము నాథునకులభించినదో యాదైవకిటా
క్షముచేతనే యదిమనముగ్గురకు దైవమువిధించిన యేర్పాటు నను
సరించియే సిద్ధించును.

సు — (అవవారించి, కాసల్యతో) అందరకంటె భర్తకధికాను
రాగాస్పదమ ననికాఁబోలు నీతివాక్యబోధనమారంభించినది.

కా — (అవవారించి సుమిత్రతో) భర్తయందుఁగల చనవున
నామె యేమయినఁ బల్కినచో మన మన్యథా మెంచఁదగదు.

కై — నాథా! ఊరకుంటిరేల? ముగ్గుఱకు మూఁడుపమభాగ
ములుచేసి యిచ్చుటయే న్యాయముకాదని తోచినదాయేమి?

దశ — కై కా! అట్లు తోచినఁ దప్పగాదని తోచుచున్నది.

కైక — అటులైన నాకందరకంటె దక్కువనిచ్చెదవా?

సు — చెల్లెలా! ఈపాయనముతో నాఁకలిదీర్చుకొనఁదలఁచి
తిమా? ఇది దైవదత్తమగు పదార్థము. కొంచెము భుజించిననేమి?
విశేషముగ భుజించిననేమి? గిండెడు పాలగ్రామతీర్థముఁ ద్రాగినఫల
ముకయుద్ధరిణెడుతీర్థము ద్రాగిన ఫలముకంటెనెక్కుఁదగునా?

కా—(అపవారించి) చెల్లలా! అడుగనిదే నీవేలమాటలాడెదవు?

కై—అమ్మ! మీరిద్దఱు జ్యేష్ఠదేవులు. మీకు పెద్దనంతులు వచ్చునుగదాయను ధైర్యముతో నెన్నిశ్రీరంగక్షతులయినఁ జెప్పఁగలరు. నేను గదా నీయనురాలను. కనిష్ఠురాలను. అధమురాలను. సీమరాలను. పాపాత్మురాలను. మీరిద్దఱు గౌరగింపఁగా నేదయిన నొక్కయుచ్చిష్టబింగవుమిగిలిన నది మీయిద్దఱు సాదమునియెంచి కన్నుల కద్దుకొని తినివలసిందానను.

దశ—కై కేము! ఎందులకీకోపము? చూడు. (చేయి పట్టుకొని) నేనుఁ జెప్పినమాటవినుము.

కైక—ఒక్కనీవు చెప్పినమాటల వినుతోడనే నాబ్రదుకు తెల్లవారునా? ఈయక్కగాను చెప్పినమాట వినవలయును. ఆయక్కగాను చెప్పినమాట వినవలయును. కనిష్ఠురాలనై నీయింటఁ బ్రవేశించిన దోషమునకు నాకేదిన్నతనములేవ్వును? అనురాగములలోఁ జిన్నతనము. ఆదిరణములలోఁ జిన్నతనము. ముచ్చటలలోఁ జిన్నతనము. ముడుపులలోఁ జిన్నతనము. మాటలలోఁ జిన్నతనము. మర్యాదలలోఁ జిన్నతనము. బ్రదుకంతలోఁ గూడఁ జిన్నతనము. పరమలోఁ గూడఁ జిన్నతనము.

సుమి—(తనలో) కానీచు అచు అచూపులలోఁ బెద్దతనము. గూడు మాటలలోఁ బెద్దతనము. బుడిబుడియేడుపులలోఁ పెద్దతనము. బూకరిపులలోఁ పెద్దతనము. గయ్యాళితనములలోఁ పెద్దతనము. గడుసుదనములలోఁ పెద్దతనము. కారుమాటలలోఁ పెద్దతనము. కాటులాటలలోఁ పెద్దతనము.

దశ—(అపవారించి) కౌసల్యా! నీకేంతవంతు కావలయునని యడిగితిని. చెప్పనైతేవేమి?

కా—(అపవారించి) హూతాల్లు కైకేయి కోరినంతవఱకు నామెకిచ్చి మిగులుదానిలో మీగుఁ దోచినంతనాకుఁ గట్టాక్షింపుఁడు.

కై—అక్కా! నాకు వంతు నీయవలదని భర్తతో రహస్య ముగఁ జెప్పచున్నావా?

కా—చెల్లెలా! నీకే పెద్దభాగము నీయవలసినదని చెప్ప చున్నాను.

కై—నాకింత యాసలేదమ్మా! నాక్కప్పేరాసలేదమ్మా! నాక్కట్టిగురాకేలేదమ్మా! పెద్దవాడైన మీకే పెద్ద పెద్దయాశలుండును గాని—

సు—చెల్లెలా! ఎందుకునువ్వురిందింతువు? భాగముల గూర్చి భర్తగారికో మేమేమైనఁ బ్రస్తావించితీయూ? పెద్దవఱకులని చిన్న వంతులని సమభాగములని లేనిపోని రాద్ధాంత పూర్విత్యములన్ని నీవేచేయుచున్నావుకదా! మేమేమైన మాటలాడితీయూ?

కై—అబ్బో! మీరు సంగనాచులు నాలి ముగ్గులు. చలి చీమలు. సన్నసన్న సొన్నాయి నొక్కులజాణలు. సన్న భగవఱకుడు పెద్దనొంతు, పెద్దకడుపు, పెద్దయాశతో సృష్టించినాడు. పాత్రము లోని పరమాన్నమునంతయు నేనే భక్షింపవలయుననియేడ్చుచున్నా సనుకొంటిరేమో! నాకేమియునక్కఱలేదు. మీరిద్దరే భుజింపుఁడు. మీరిద్దరే పుత్తులఁగనుఁడు నాథా! నేను బోవుచును.

(పోబోవును.)

దశ—(ఉస్సురనుచు) ఆబ్బ! కైకేయీ! ఆగుము. ఎప్పుడును గోపమేనా?

సుమి—(తనలో) బెదరింపులేగాని యెక్కడకుఁబోవును?

కా—(కైకనుఁబట్టుకొని) చెల్లెలా! పోకుము. బెదవనినాదిత

చదాగమును నిరాకరించుటదోషము. అమ్మా! నీయిష్టమువచ్చినంత భాగమును నీవు తీసికొనుము. మిగిలినదే మేము భక్షింతుము.

కై — సన్నాహము. అమ్మా! అంతయు మీ చేతీసికొనుడు. నాకేమియునక్కఱలేదు. మీకుఁగలుగు పుత్తులు నాపుత్తులు కాక పోవుదుగా?

సురు — ఇట్లెలా! నీకుఁగలుగు పుత్తులు మాకుమార్తము పుత్తులు కాక పోవుదుగా? నీకింతకోపమెందులకు? నీవుక్కడెవే భుజించుము.

దశ — (చేయి చూపుకొని) కై కా! పుత్త్రభిక్షుకై నేనుదేవునొంత బాధి చిత్రాలో నా మరలదిసి పుత్తునిగనవలసినదని నిశ్చింతకంటె నక్కువగఁ బ్రార్థింపవలయునా?

సురు — (తనలో) నాథా మీకేలాగుననుదప్పదు. విశేష మేమన మేముగూడఁ బ్రార్థింపవలసినదనినది.

కైక — నాథా! పొడిపొడిమాటలచే సంతోషపెట్టఁ బ్రయత్నింపకుము. నేకాంత బేరిమనను గలదాననయినను నీవియగ్గుపై ప్రార్థనములు లోనితూట్టింభావములు, పైకిచకిచలు, లోని భుమభుమలు, పై మమకారములు లోని వెటకారములు, పైగోడు, లోని సూడు, తెలియలేసంతమందబుద్ధినిగాను. పాయసమిచ్చుటలోనీకుఁబక్షపాతముదయించినది.

దశ — పక్షపాతముగఁగాక సరిగఁబంచియిచ్చెదను.

కైక — సెబాస్. సరిగనిచ్చెదవుకాదా? ఇమ్ము. వలదనిన వారెవరు?

దశ — “సరిగ” ననఁగ నీయభిప్రాయమేమి?

కైక—ఇదిగో ఏ పెద్దల కధికభాగములనిచ్చి యధికలజేసి నన్నన్నివిధములఁ జిన్న సేయఁ దలఁచితివో యట్టి మాయకృలనే యడుగుము.

దశ—ఏమి? సుమిత్రా! నీయభిప్రాయమేమి?

సుమి—నేను బెద్దనుగాను; చిన్ననుగాను. నడిమిదానను. నన్న చుగ నేల?

దశ—సతులారా! మీలోమీరు నిష్కారణముగ నైరమోద వలదు. నేను సరిగఁ బంచియిచ్చెదను.

కైక—“సరిగ” ననఁగ సమభాగములుగ సరిమియభిప్రాయ మగునెడలఁ గానిండు.

దశ—సరిగ ననఁగ న్యాయముగ.

కైక—న్యాయమనఁగ నేమి? మీబుద్ధికి న్యాయమా? మా లక్కలబుద్ధికి న్యాయమా? నాబుద్ధికి న్యాయమా? దైవబుద్ధికి న్యాయమా? ఎవరుచెప్పినన్యాయము? ఏకిన్యాయము? పాయస ప్రదాతయగు యజ్ఞదేవుడే పదార్థమును మామగ్గుర కొనఁగమని నాఁడా? లేదా?

దశ—అట్లే సెలవిచ్చినాఁడు.

కైక—అంతేకాని బుద్ధిచేతనాలోచించి న్యాయమనితోచిన కొత్తన్యాయము ననుసరించి కొందఱును నెంతో పట్టి కలసిరి. నేడ్పించి యిప్పుని యిన్నిమాటలు చెప్పినాఁడా? ఏమి? మామగ్గుర నేమి?

దశ—అట్లు సెలవీయలేదు.

కైక—లేనియెడల నింత సందేహమేల? ఈయోజనములే? ఈతోట్రుపాతేల? నానోరు బైటవేయనేల? మీరన్నన్యాయము

న్యాయముకాదు. పెద్దభార్యకొక్కన్యాయము. మాయక్కచెప్పినట్లు నడిమిభార్య కొక్కన్యాయము చిన్నభార్య కొక్కన్యాయమునా ? దైవప్రసాదమున కందఱునమానార్థులను లోకన్యాయము ననుసరించి పంచిపెట్టుము.

దశ — కేకా ! బ్రాహ్మణుల కనేకపర్యాయములు నీవుదాన దక్షిణము నిప్పించితివి? దా ! పెద్దలకు చిన్నల కొకరీతినే యిప్పించితివా ?

కైక — బ్రాహ్మణులకట్టిచ్చినదినాసామ్మ. నాసామ్మను నా యిష్టానుసారముగఁ బంచియిచ్చెదను. నాయనుగ్రహము ననుసరించి యిచ్చెదను. నీధిండానిములోని సర్వధనమును మాయక్కలకిచ్చిన నైన నేను నొరెట్లునా ? నీవు నన్నునిరాకరించి మాయక్కలతోడనే కాలక్షేపముచేసనయిన నేను దైవమునుదూఱుచు నీపాదములయొద్దఁబడి యుండుదాననే కాని యిదియేమియని పలుకవలసినదాననా?

సుర — (తనలో) అబ్బ! ఏమిశాంతచిత్తత! ఏమినహనశక్తి ! అటులేనాధుఁడు చేసినయెడలయీసాకేతపురినిసమూలముగానమృదమునగలుపకమానునువా ? కైకమంత్రశ్రీ! నాధుఁడునీయెడల నత్యనురాగుడై మాయెడల నొకరీతిగనున్నను మాకు నాధునికిఁ గూడఁ జీవాట్లుతప్పలేదయ్యెను.

కైక — నీయనుగ్రహమును గనఁబటచటకు నీయిష్టమునుఁ జూపుటకు నీన్యాయమును జరుపుటకు సంభావనకువచ్చిన ముష్టిబాప నయ్యలకువలె మేము నీబంగారమపేక్షింపలేదే ? నీచుణులఁగోర లేదే ? నీవస్తువేదియును దేవురింపలేదే?

దశ — ఈపరమాన్నము నావస్తువుకాదా?

కైక—ఎవరు?

దశ—(నవ్వుచు) యజ్ఞపురుషుడు నాకొసగుటచేనాది.

కై—మిమ్ముగ్రినుమని మీకిచ్చెనా?

దశ—(నవ్వుచు) నీవునన్నిట్లు వేపుకొని తినుటకు నాకిచ్చి నాడు. తెలిసినదా?

సుమి—(తనలో) మాతోపాటు.

కైక—నా గా ఎంతధర్మశ్రీయంకవు! నాదిమీదియచుభేగమును జేయుచుంటివి. నీయగ్రశరీరులమే! నీసహధర్మచారిణులమే! వుత్తర భిక్షుగారి మీతోపాటు యజ్ఞము మేముగూడ జేయలేదా? మీవలెనే యజ్ఞదీక్ష మేముగూడ నెఱవలేదా? మీవలెనే మేముగూడ యజ్ఞదేవుఁ బ్రార్థింపలేదా? అట్టియజ్ఞఫలమును నీవఃత్రివస్త్రపు నీకొక్కని కీయఁ బడినదా? అందుచేసిదా? అటుకాదు అదిమాకొటకు నీచేతికీయఁ బడుటచే నీదిగూడనయినది. కాని నీకీయఁబడుటచే నీదయి నీవుమా కిచ్చుటలేదు. మాకిచ్చినది యజ్ఞపురుషుడే, సిక్కు శ్రేష్ఠ మధ్యమా కనిష్ఠాభేదమాయనకు —

దశ—సరే. ఆయనకులేదు. మీకట్టిభేద మున్నగందువా? లేదందువా?

కైక—మీపగిళ్లమునాకు బాగు ఁ దెలియలేదు.

దశ—సుమిత్రా! నాయభి పాయమునునీ చెల్లెలికేజెప్పము.

సుమి—చెల్లెలా! నీవందలుకొలుపు ఇన్నిదాననియు నీకంటె నేను బ్రహ్మదాననియు నీకు సర్వజ్యేష్ఠురాలనియు భేదము మనలో నున్నదా లేదా యిది యడుగుచున్నాను.

కైక—అట్లు వ్యత్యాసములేకేమి?

దశ — కావున నేకొక్క సంగతిని చెప్పెదను. విను ఒక చవు గడియ నేను మీకు సంతోషమునమాట మఱి పొందు. మీరొక్కొక్కరి శిష్టలనియెంచుకొనుడు. అన్యోన్య ప్రేమాభివ్యక్తికలవారిని యనుకొనుడు. కైకా! ఈవాయురూపిణి నీచేతికిచ్చెదను. నీవేవచ్చి యిచ్చుటకు నేనంగీకరించెదను. ఎట్లు పంచియిచ్చెనో చెప్పుము?

కైక — మేనూ ముగ్ధునూ సమముగఁబంచుకొందునూ.

దశ — అట్లు చేయనశక్తి నీయక్కలయందేమి గూఢ్యమును గనఁబఱచి నానవసుదువు. అదితిప్పు కొనల్యా! నీవు పంచునెడల నెట్లు చేసెదవు?

కొ — అందఱకంటఁ జెన్న చెల్లెలుగు కైకకుఁ బెద్దభాగమిచ్చి సుమిత్రకు సంతోషింతుఁ దక్కువనిచ్చి యంతకంటఁ దక్కువ భాగము నేను దీసికొనెదను.

దశ — సుమిత్రా! నీవు పంచునెడల నెటుచేసెదవు?

సుమిత్ర — (నవ్వుచు) నా కేమియునుంచుకొనకుండ నీయిద్దఱకుఁ జెఱియొక సగమిచ్చెదను.

దశ — నీకో!

సుమిత్ర — పదప వాఁడభాగములలోఁ జెఱియొక సగమును బుచ్చుకొందును. (నవ్వుచు)

దశ — ఎంతగడుసుదానవు! నతులారా! ఇదివఱకే వృద్ధగ నాలస్యముయినది. ఇక నీపదార్థమును శీఘ్రముగ మీంనుభవింప వలయును. పెద్దభాగముఁ దీసివదానికీ బెద్దకొడుకునుఁ జిన్నభాగమును దీసివదానికీ జిన్నకొడుకును బుట్టునా? కొనల్య చిన్నభాగము దీనినను నామెకుఁబుట్టుకొడుకు పెద్దకొడుక. కైకా! నీవు పెద్దభాగమును దీనినను నీకుఁబుట్టుకొడుకు చిన్నవాఁడే అందుచేనీవు పెద్ద

భాగమచేసింపడగదుఅచేసిందిసలాభమునులేదు. కాశ్యవయస్సుచే
యోగ్యుడచేయఁ బెద్దది చిరకాలము కాపురముచేసినది. పుత్తులు
లేరని యోయిరువురకింట నెక్కువకాలము తపించినది. మీయక్క
యగుటచే మీకుఁ బూజ్యురాలు. అందుపై మీయందు వింత
రానుంగముగలది. ఎన్నడునుస్వలాభమును గోరుకొనియుండలేదు.
అట్టియొకాసల్యాదేవిని నేను మీరుతప్పక గౌరవింపఁదగినది, మనల
లోకుల మెత్తును. మనతిరువాతివారి మనలఁగొనియాడుదురు. కైకా!
మనసులో నేమియుంచుకొనకుము. పవిత్రమైన మహర్షము దాటి
పోవుచున్నది. అట్లు తలవంచుకొనుటకాదు. నీచేయి నిటుదెముట
కాశల్యచేయి పట్టుకొనుము.

కైక—(అట్లుచేయును.)

కా—చెల్లెలా! నేను వయస్సుచేబెద్దదాననయినను నీవే
నాకంటె బెద్దదానవుగ భావించినిన్ను గౌరవించుచున్నసంగతి నీ
వెఱుఁగుదువుకిదా! అట్టిచో ననవసరమగు నీగాధయేల? నీయిష్ట
మెట్లో యట్లేకానిమ్మా.

కై—నేను దొందరపడి యెనుయిననిన్ననినయెడల క్షమిం
పుము. (కాశల్యను గౌరవించుకొనును.) అక్కా! సుమిత్రా! నిన్నుఁ
గూడ నిట్లే కోరుచున్నాను.

దశ—సెబాస్! కైకా! నీకు కోపమెంత శీఘ్రముగఁగల్గునో
ప్రసన్నతకూడ నంత శీఘ్రముగనేకలుగును వెట్టికోపమెటులో వెట్టి
దయయుంటులే. ఈపాయసకలశము నీచేతిలోనుంచుకొనుము. ఇదిగో
పంచుమంటిని. కాశల్యా! నీకు దీనియందర్థభాగము.

కా—మహాప్రపాదము.

దశ—మిగిలినయర్థభాగమురెండుభాగములుచేయుచున్నాను.

(చేసి) ఇగో ! ఒకభాగము. సుమిత్రా ! నీది. (సుమిత్రాకిచ్చును.)

సుమిత్రా—మహాప్రసాదము.

దశ—మిగిలిన భాగమును నీవు దీసికొందువా?

కైక—సుమిత్రానాకంటె బెద్దదియిందుల కామెకు నాకంటె కొంత యధిభాగము రావలదా ?

దశ—అట్లులగున నేమిసేయుమంటివి?

కైక—నావంతు రెండు భాగములుచేసి యొక భాగము సుమిత్రాకిమ్ము.

దశ—సెబాస్ ! కైకా ! సుమిత్రా ! నీవనీనట్లు నీకు రెండు వంతులు వచ్చినవి. తీసికో. నీకిద్దఱునొగులు గలుగుదురేమో ?

సుమిత్రా—(తనలో) ఇక్కఱు చాస్త్రబలవనరే ! అనేక శిరస్సులుగలవాడయినరే. కొడుకు పుట్టినజాలు.

కైక—నేనీ యష్టమభాగమును దీసికొందును.

దశ—కైకా ! నీవు సంతృప్తి నొందితివా ?

కైక—అ.

దశ—ఉత్తర క్షణమునూడి మనకు ముచ్చటలపై ముచ్చటలు. వేడుకలపై వేడుకలు. పండుగలపై బండుగలు. ఇక్కడకు మానస్సు శాంతి పడినది. సతులారా ! మీరింక భుజింపరేమి ?

కా—ఇక్కడనేల ? భోజనశాలలోనికిఁబోయి యక్కడ కలిసి భుజింతుమా.

దశ—సరే. పోదము రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

కల్యాణరాఘవము.

ద్వితీయాంకము.

(ప్రవేశము—వీధి. ప్రవేశము—కావేరి, రుదిర.)

కావే—రుదిరా! వేగిరా! అట్టు లడుగులో నడుగు పెట్టెర
బోలె ?

రుది—చూచుచున్న కైకమ్మకుఁ గడుపుచేత మందగమనము
వచ్చియుండ నాకుఁ గాల్చిపెరుగుచుచే నచ్చియున్నది.

కావే—ఇట్టిపిఱిగోనేల తిరుగుచున్నావు ?

రుది—కురుపుకంటె దొంగనాని యెక్కువ నుపుచున్నదమాట్రా

కావే—చూచొనల్యకుఁ గడుపురాలేదా? సుమిత్రకుఁ గడుపు
రాలేదా? కైకమ్మ వీటిదంటె నెక్కువనుకుమారియా? తానంత
“అస్సు” ఉప్పు” బడుచున్నదంటెమి ?

రుది—కావేరమాట్రా! చెప్పిననమ్మవేమోకాని చూడు! ఎవరి
కోడ నయినఁ దిరుగ నచఁగోకునుమా! నాతోడేనరి. ఇదిగో! ఆ
పాయసముఁ దిన్నమరునాఁగియుదయమారంభము. ఒక్కఁడేవేవిళ్ళ!
విసి, విరామములేదు. ఇల్లుగుటక. అటు “ఒక్క” వెలుతురుకంటె
బడుటకు వీలులేదుగదా! ఎవ్వరిని జూచిన ననవ్యతిగదా! ఇదిగో

మగడనగ నాలాగున బాగుల జెడిగదా ! ఇప్పుడతడనగ వట్టి గొంగళివురుగు. గోకిలిబండ ఆనుహరాజు—పాపము. అతడ జూచిన జాలియగును—తన్న భార్యగర్భంకు రనిచ్చుచేయుమని నన్ను బతిమాలుచున్నాడు.

కావే—ఇదేమిచోద్యమమాత్ర ! నాలునింజితరువాతగూడ వేవిశ్వేమిటి ? మావీన్న కెడు నాలుగువనకికే యూరునాడుకూడ హోరాక్తోపోయింది ఇది ముత్యముకొనినాగున్నది. ఏమి పొస ల్యనుకూరిమాత్ర ! ఇదివలకాలాగున దులుకుమనలేదుగదా ! కాని నీవిప్పుడెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు ?

రుచి—సెనగివులుసుకంటే బుల్లెలిలేదయిన గోయితెమాత్ర న్నది ఎవరినిందుగుగొప్ప యశశివారే నభ్యసించును. చూడు ! ముంజోనునమాట. నన్ను పోషించి యయ్యవారితమనెనోపించువా ? కైకమాత్రకంటే గయ్యాళిబిచ్చిచిప్పడచి కూడ దొరకుననినాడు.

కావే—గిరికింపురసుమంకియెడల ఎనిగొడికజెప్పినాడా ? ఆతనిమాటలెంతె యెఱుంగదు ? కాని సెనగివులుసుకంటే బుల్లెలి వస్తువేదో నేను పట్టెదను, ఉండు. నోటిచివరి నాడుచున్నది. ఏదో ఘృతమమాత్ర ! స్త్రీలకొరకు ముఖ్యముగజేయబడినదట ! మిగుల రుచియనట ఆనడుమ నూలో నమ్రలక్క బందలు చెప్పకొనినా రమ్మా ! ఏదోఘృతము. ఊ-ఉండు ! పుల్లకవిఘృతము.

రుచి—అబ్బే ! అది ఘృతముకాదు. వేవిశ్వచేత మాదార సాని రుచిగ్గిరాణశక్తి యెట్లున్నదోవిద్యావిహితచేత మూనియ్యపు రాలి గుణగ్గిరాణశక్తియెట్లున్నది. అదిపుల్లకవికృతము. పుల్లకవిచే జేయబడిన వైద్యగ్రాధమో ఎల్లకాణో. అది తెచ్చి మూడవరాణి గారి మూతికి గట్టచనందువేమి ?

కావే—చదువుకొన్నవారు మీరెక్కడ గట్టుకొనిన గట్టు
కొందురు; హాకెందులకీమాత్ర! నేను బోయెదను.

రుచి—వదినా! కోపమా! ఎచ్చటకుఁ బోదలఁచితివోచెప్పవా!

కావే—చెప్పటకు రహస్య మేమున్నది? మాయమృత వసిష్ఠ
భగవానుని యాశ్రమమునకుఁబోయి వారిచప్పటనున్నారేమో కను
గొనిరమృతన్నది.

రుచి—ఎందులకో!

కావే—నాకుఁ దెలియ లేదు.

రుచి—పురుడు శీఘ్రముగ రానై యున్నదని సందేహముచే
గురువుగా రింటనున్నారోలేవో కనుగొనుమన్నదేమో?

కావే—పురిటికిఁగావలసినదిమంతరసానియా? మహర్షియూ?

రుచి—అదేమిమాట! శిశుజన్మకాలనిర్ణయము మొదలగు
పనులకు గురువుగారుండవలదా? కానిమీయమృతగారిప్పు డేమిచేయు
చున్నారు?

కావే—నేనుట వచ్చుచుండఁగనే మాచెల్లెలిని బిలిచి “రాజు
శారి నిటకురమ్మని కోరితినని చెప్పము” అని దానితోఁ జెప్పెను.

రుచి—సరి! ఇక నేమి నేననినదే నిజము. ఈసరికి రాజుగా
రామయొద్దకు వచ్చియుండును. కావున నీవువేగపొమ్మ. నేనును
తోయియేదియో యొకపుల్లని వస్తువును దీసికొని పోయెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

ద్వితీయాంకము.

—o—

ప్రదేశము—కౌసల్యాంతఃపురము.

ప్రవేశము—దశరథుఁడు, కౌసల్య.

దశ—ఏల ?

కౌస—వంగి మీ పాదములను శిరమున నద్దకొనుటకు నాకు.
మిగుల గస్తముగనున్నది. అందుచే దయచేసి మీ పాదములను నా
తొడలపైనుంచుఁడు. చేతులనెత్తి కన్నుల కద్దకొందును.

దశ—ప్రాణిప్రియా ! నీవిప్పుడటులు చేయకున్న నేమి ?

కౌస—నాథా ! (గర్గడికతో) ఏమియులేదు.

(కన్నుల నీగుంచుకొనును.)

దశ—ఆ ! ఆ ! అదేమి కౌసల్యా ! ఎందులకు ? (మొగము
నెత్తి కౌగిలించుకొని) హా ! ప్రాణిప్రియా !

గీ. చెప్పవా ! చెప్పవా ! నీమధిగోష్ఠకనుల

కొలుకులనువేడి కన్నీళ్లు ధి లాలుక నేల ?

చెక్కు లెటుపెక్కునేల ? ధి నీత్కృతులఁ బె

దపు లొడులనేల గుండెల ధి దడయనేల ?

కౌస—(దైన్యముతో) నాథా ! నా కేమియుదోచుటలేదు.
లోపలనేమియో యావేదనముగనున్నది. గర్భమున నేదియోతథుక్కు
మని ప్రవేశించిపట్టునది. కనులు చీకట్లుగ మిమ్రనవి. అమితముగ

భయము వయించుచున్నది. నాథా ! నేను సిగ్గువిడిచి చెప్పచున్నాను. లోపల నేమో యట్టెయట్టె యంతయు వ్యాపించుకీరిగ నెదుగుచున్నట్లున్నది నా ప్రణామ లెట్లుగానోహోచదు. నాగర్భముననున్న మీ తేజస్సు స్ట్లొక్కాచికిందూరో ! అందుచేమీతో నాలుగు పూటలు చెప్పి మీకు నాకడసారి సమస్కార మర్పించుకొనఁదలచి —

(వచ్చును.)

దశ — మీని స్నేహిదానా ! ఇదిగో ! ఇటుచూడు.

కౌస — నానామయి యర్థరామము విశేషముగ నూటలాశలేను. నేను గాల్చుచున్నది సచ్చినదిమొదలు మీయెడల. బహుభక్తివిశ్వాసములతో ననుచున్నానుచున్నది. మిమ్ము నాభూలోకదైవముగఁ బూజించుకొనుచున్నాను. నానమ్మకము బారి బాటున నెప్పుడైనఁ దప్పజూపఁగలది యుండునయెడల దయాస్థిబుద్ధితో క్షమింపఁగోరుచున్నాను ఇదిగో ననుస్మరించుచున్నాను.

దశ — చామిది ప్రాణిని నా! చామి. ఇటారా నాతోకష్టమైన గూర్చుండుము (భార్యనట్టకూర్చుండఁజేర్చుకొని) నీకట్టలండదిగునా? భయమేమి ?

(తనలో) గీ. ఆశ్రయము గల్గినమోయ ♦ తంచు నాన

వలనఁ బడిని గొములులేవు ♦ పట్టనట్టి

కట్లులేవు మ్రొక్కినయట్టి ♦ రాల్లులేవు

మొగ్గనట్టి గొములేవు ♦ మున్నుమరియు.

గీ. విసరియ్యగొని ధలులేవు ♦ కననితీగ

ములునులేవు, చేయనివ్రీత ♦ ములును లేవు

బొంగునది దాసములులేవు ♦ పొక్కి-పొక్కి

యెల్లను కురులి యేడువని యే ♦ డుపులులేవు.

గీ. యజ్ఞ దేవ ప్రసాద మా ♦ హత్మ్యమునను
జింతలకుగంటెనంచునెం ♦ చితినిగాని
వతులు గర్భధారణకళా ♦ వతులు గాఁగ
నిప్పుడొకనూత్నచింత వే ♦ ధించునన్ను.

నీ. అంతంత మొగములై ♦ యంతంత తొమ్ములై
యంతంత యుదరంబు ♦ లై న వింత
యాకారములతోడ ♦ నేకు ముక్కలఁబోతె
పలుచపల్పుని వెల ♦ వెలలతోడ
నిదుర మబ్బులతోడ ♦ నిట్టూర్పుబుసతోడ
సిరుపట్టినకాళ్ళ ♦ బూరతోడ
మెలమెల్లనెదురీత ♦ యలపులసాలపుతో
గాజుకాయలవలెఁ ♦ గానఁబడుచు
గుత్తుకుత్తును నిల్లాండ్ర ♦ గోడుచూడ
గుండెలు పటాలుమనుచుండు ♦ రెండుతలలు
నెప్పుడేర్పగు నెప్పుడు ♦ గుప్పుచప్పు
సనుబయటఁబగువారమో ♦ యనెడువగను.

గీ. ఏకసతియున్నవానికే ♦ యింతబాధ
యనఁగ ముగురున్ననాబ్రదు ♦ కడుగనేల ?
ఉవిదలెందరున్ననుసౌఖ్య ♦ మొకటెకాని
కుడుచు కష్టంబులెన్నియో ♦ నుడువనగునె ?

గీ. ఇదియె తొలిచూలు వయసు గ ♦ తించువెనుక
రాక రాక యబ్రముగాగఁ ♦ బ్రాప్తమయ్యె
నేమగునాయంచు గౌసల్య ♦ యిట్లువగచు
గోల ! యెఱుంగదు ; నుకువూరి ♦ కోమలాంగి.

(ప్ర)కాశముగా) పాణ్డ్రాయా! నీకేమియు భయములేదు. దైవ
కటాక్షమునఁ గులగురులగు వసిష్ఠభగవానుల యాశీర్వాదమున నీవు
సుపుత్తుని నేఁడో తేపో కాంతువు.

కా—తేపటివఱకు నేనీబాధ పడుచుండవలసినదా? ఆ! నా
వలనఁగాదు.

దశ—(కౌసల్యను ముద్దిడుకొని)

గీ. వార్ధకము దరిసేకు సం • ప్రాప్తమైన
చూలుపుణ్యమాయని ముద్ద • రాలితనపు
నీదు ముద్దులుఁ నూలుకట, • నెఱిసొగసులు
మరిపములగాంచి తిరుగ ను • ప్పొంగుచుంటి.

కా—ఇప్పుడు పరిహసించుచుంటిరా?

దశ—ప్రియురాలా! ఓమింపుము. ఇప్పుడు నేజేసిన పరి
హాసమునకు నీకొడుకు చేయిఁబట్టకొని యిట్టెయిట్టెముందునన్నుఁ
దిట్టింతువుగానిలే. చూడు. (కడుపుపై జేయవైచి)

గీ. కడుపులోఁ జిన్నిబుడులేడు • దుడుకుదుడుకు
మనుచునీటిలో మత్స్యంబు • ననువుఁదోప
దళుకు తళుకని స్ఫురించి • తుళికరించు
షేఘగర్భస్థమగు నెఱి • మెఱువుశాలెను.

కౌసల్యా!

గీ. ఎగుమొగంబగు గర్భంబుఁ • దిగఁబడియెను
ఊక్కలెత్తునుబాసి లోఁ • తెక్కె గడుపు
బడిబడిగ చిగబట్టెను • ముడుగులివిగొ
క్కుంక వసిగనే ప్రసవించు • వింకినేమి?

నీవు రేపటివఱకుండనక్కఱలేదు. ఈదినముననే శుభప్రసవముగు
దావుగాక ! నీదాసి యెవఁతెయ్యిన నక్కడనున్నదా ?

కా—అండఱను బంపివయిచితిని. ఏల ?

దశ—ఏలయందు వేల ? విలిపింపవలసినవారిఁ బిలిపించి, వల
సిన సన్నాహముతోయఁ జేయింపనక్కఱలేదా ?

కా—తొందరపడకుండు. ఎవ్వరిని బిలిపింపవలదు. ఇంక గొంత
సేపు చూతము.

దశ—ఇంకఁ జూచునదేమి. (గట్టిగ) కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ ! వచ్చుచున్నాను.

కాన—దానితో నిందుకొఱకని చెప్పెదరాయేమి ? వలదు.

దశ—దాసికయినఁ దెలియకుండ నెటులు ?

కా—ఇప్పటినుండియునా ? ఈదాసుల చెవినిఁబడిన ముక్క
నీటిపైఁబడిన నూనెచుక్క.

దశ—అటులయిన యిప్పుడేమిచేయుమంటివి ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా ! లోనికిరావచ్చునా ?

కాన—కావేరీ ! రావచ్చునుకాని నీవిచ్చటకువచ్చి చేయున
జేదియులేదు. జపముగునెడలఁ బూజ్యురాలగు నరుంధతీదేవిగారిట
కొక సారి దయసేయుదురేమో కనుఁగొనెదవా ?

దశ—(నిమగ్నముగ) జపము వదలియైన శీఘ్రముగనని
చెప్పరాదా ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా ! పోయి చెప్పెదను.

కా—సరే.

దశ—వసిష్ఠభగవానుఁకెప్పుడు వార్తనంపుదము.

కాస—అమె పెద్దది. మిగులఁ దెలిసినది. వచ్చినతరువాతనన్ని యేర్పాటులును నందడి లేకుండ నామెయే చేయును.

దశ—సంతోషమే. నీకింక భయమేమియు లేదుకద.

కాస—లేకేమి! ఇప్పుడంత బాధ లేకుంట చేసిమితతగనున్నాను. ఇదియంతయుఁగడచి గట్టెక్కి తిరుగమితో సుఖంపఁగలనా?

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ!

దశ—అహా! వింటివా? ఎట్టి సదుపశ్చితియైనదో.

కా—కావేరీ! ఆ. ఆ. యనుచున్నావేమి?

(నేపథ్యమున) దేవిగారు మహారాజుగారియొద్ద నేయున్నారా? యని రెండవరాజిగారిదాసిగంగచేసిన ప్రశ్నమునకు ఆ. ఆ. యనుచున్నాను.

కా—భగవతియగు నామెతోమనవిజేసితివా?

(నేపథ్యమున) ఆ, వచ్చెదననినారు.

కా—తొందరిగ దయసేయుమని చెప్ప లేదుకద.

(నేపథ్యమున) డి. హు.

కా—సరే. పొమ్ము నాథా! నాచెల్లెలు సుమిత్ర సన్నుఁ జూచుటకయి రాదలచి దాసిచేవార్తసంపియున్నదికాబోలు. నేను సెలవు తీసికొనివెళ్ళనా?

దశ—నీవు వెళ్లుటయేల? ఆమెయొక్కడికురాఁగూడదో?

కా—సరి.నరి. చాలులెండు. నాథా! నేనొకరహస్యపుమాట నడిగెదను. చెప్పెదరా?

దశ—తెలిసినయెడల.

కా—సుమిత్రగర్భము కైకమ్మ నాగర్భములవలెలేదేమి?

దశ—లేక ?

కా—మిగుల బెద్దదిగానుంటయే కాక యాకృతిచేఁగూడవంతగ నున్నది ఈప్రక్కను బెరిగియున్నది. ఆప్రక్కను బెరిగియున్నది. బొంతయరఁటిపండువలె నడుమగొంచెమువెలితిగనున్నది. ఎందుచేత?

దశ—ఆమె కవలపిల్లలను గాంచుననితోఁచుచున్నది.

కాన—అమ్మయ్యో ! ఇద్దఱుపిల్లలే. నాకొడలు చలదరించుచున్నది. ఏనుండి నేనడిగిన ప్రశ్నమునకుత్తరము చెప్పకపోయితిరి ?

దశ—ఉఁశ్రుతియే చెప్పినది.

గీ, నీదు నునుటామ్ముతలగడ ♦ మీఁదదలయు

నాదు నెదపైనిఁ గాళ్ళుంచి ♦ నీదు సుతుఁడు

పండి యెడ నెడఁగుయికు యం ♦ చుండఁ గలసి

యతని జోకొట్టుచును సుఖ ♦ మందగలము.

అంతకంటె మనకిఁకఁ గావలసినదేమి ?

కా—అంతవారమగునెడల నిఁకఁ గావలసినదేమి? నాకుఁ గొంచెము కష్టముగనున్నది. నేనింకఁ బోవుదును. (పోఁబోవుచు) వైకుంఠవాసా ! నాహృదయముననుండుము. గురు వసిష్ఠ భగవానుడా ! పమస్కారము.

(కన్నులనీరు పెట్టుకొని) ప్రాణనాథా ! నమ—స్కా—

దశ—ప్రాణకాంతా ! పలదు. నీవు నమస్కరింపఁదగదు. నేనే నీకు నమస్కరింతును. (తనలో)

గీ. కష్టములకోర్చి మృతికిజం ♦ కక యపార

సర్వస్వప్తి మహాతంత్ర ♦ సారసరణి

చిన్నతన బొజ్జని ముడుచు ♦ కొన్నగర్భ

వతియె ప్రత్యక్ష పరమ దై ♦ వంబుగాదె?

శ్రీ) శేషశయన పరబ్రహ్మణేనమః (నమస్కరించును.)

కా—(మోమెత్తి తేరిపాటఁ జూచును.)

దశ—సతీ ! అట్లు నిశ్చలముగఁ జూచెదవేల ?

(తనలో)గీ. కనరినను దీండ్రాడినను ♦ కైకయాజ్ఞ
భీతిమన్నించి తనమాట ♦ వినకయుండి
నను జలునచూపు వలపుల ♦ నవ్వుపూలఁ
జల్లు నీమె జ్వాలలవెదఁ ♦ జల్లు నేల ?

(చేయి బట్టుకొని) కాసల్యా ! మాటలాడవేమి ? ఇట్లు రోజెదవేల !

కా—(దశరథునిద్రోసివయిచి) ధనుస్సు ! ఏదీధనుస్సు—

హా! హా! హా!

(చేయి విడల్పుకొని అట్టహాసముచేయును)

దశ—హాహాహా ! ఇదియేమి ?

గీ. మోవికెలఁకుల దాటిపైఁ ♦ బోనిచిన్న
మొలకనవ్వుల నను, కీతి ♦ గొలుకులెడలి
పోని చూపులముగ్ధ ని ♦ స్థలను గురిసి
యట్టహాసముసేయు, వీ ♦ రాగ్రాశివలె,

గీ. అంగుళుల యంగరములె బ ♦ ర్విచునొలుచు
నబల, యిల్లాలు, చూలొంత ♦ రాలు, నన్ను
భీక రాసురహరుని ను ♦ వైత్తుగాఁగ
గోటికొన విరాట నిదియేటి ♦ పాటవంబా!

గీ. వీణయో! కేళికాబ్జమో ? ♦ ప్రాణనాథు
పాదయుగ్మకమో! చిత్రీ ♦ ఫలకమొక్కొ-
యానుదానికి ధనుసేల ! ♦ యక్కటకట!
ఇంతికింతలో మతి చలి ♦ యింపఁగలదె ?

ఇది సమాసస్మి ప్రసవనూచః మగు తొట్టు పాటు కాదు. ఏదయిన భూత
మా వేశించి యుండవలయును, లేదా పెద్దలో పేరటాండ్లో మొక్కు
కొందును. ఏదయిన మీఁదకు గట్టవలసినయెడల గట్టుకొందును. శిశు
వున కెవరిపేరు పెట్టుకొనుమన్న వారిపేరు పెట్టుకొందును. ఓకుల
దేవతలారా ! ఓపితృ దేవతలారా ! విః యారాధనమున నేమయిన
కొఱతగావించియుండినయెడల నన్నుక్షమింపుఁడు మీ కోరిక లేవ్రా
దయచేసి స్వప్నరూపమున వెల్లడింపుఁడు. అంతేకాని

గీ. అరువదగువేలయే యలు • మొత్తండు గాఁగ
నున్నకట్టై మాధవుకృపఁ • జన్నిచిగురు
పెట్టనున్నది, తతదయా • నృప్తిఁజిసి
పెంచుకొనుఁడు, మీయదిమీరు • పెరుకదగునె !

(ప్రకాశముగా) కాసల్యా ! (దరిఁ కేరఁబోయి) ఆహా ! తిరుగఁ ద్రోచి
హుచిన నెక్కడఁ బడిపోయినో ?

గీ. అసురరణ రంగములను గా • కారి వెన్నొ
సంగుపట్టుల చ్రబలరి • యః పితాచ
ఖండనోద్దండతాభి ము • ఖ్యంబుగాంచు
నేను సతిఁ జూడఁ జాల మో • మెత్తి యహహా !

ఆహా ! నాసతియేమి దివ్యదర్శనమిచ్చుచున్నది !

గీ. పరమగుచు, నగాధమగుచు • పృవిమలంబు
నగుచు, దుర్నిరీక్ష్యమగుచు • సమితమగుచు
వర్ణనాతీతమగుచు దు • ర్భగమునగుచు,
నొకమహాతేజుఁడగుచు • చున్నదహహా !

కావేరీ ! కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ !

దశ — వసిష్ఠ భగవానుని శీఘ్రముగ దయ సేయుడని చెప్పి వెంట బెట్టుకొనిరా ! వెళ్ళితివా ?

(నేపథ్యమున) అ !

దశ — నాకు ముతి లేదు. వైతన్యమే లేనట్లున్నది. వైకుంఠ నిలయా ! పన్నగశయనా ! నాశండ్రి ! ఏమియీమాయ ! ఏమియుఁ దోచకున్నది. ఎవరిదోకాలిచప్పుడగుచున్నది. గురువులవారువిచ్చేయు చున్నారకాబోలు. (కొంచె మెదురుగఁబోయి) మహాతామ్ర ! దయ సేయుఁడు.

[వశిష్ఠుడు విగ్రహేగించును.]

దశ — మహానుభావా ! సమస్కారము. మహాసముద్రమున బడియున్నాను. కౌసల్యవంకఁజూడుడు. అదేమి ?

వసి — (నవ్వుచు) మహాసముద్రమున నీవుబడియుండుట కాదు. మహాసముద్రమునఁ బడియున్నయాతఁడు మనయింటికింక విచ్చేయును. ఈదినమేసుదినము నీబ్రాదుకంతయునుందుకొఱకే ! నాజప మంతయు నిందుకొఱకే !

దశ — మహాతామ్ర ! కౌసల్య కేమియు నాపత్తులేదుకదా ?

వసి — (నవ్వుచు) దేవతలయాపత్తులిక సణిగిపోవును ఋషుల యాపత్తులింక దీటును. లోకములయాపదలు మాయమగును.

కౌ — (వీరముచుండి దుమికి) రే ! సకలసురనికరసుఖరమా సమారంభ విమర్దనా ! రే ! సకలపవిత్రమహర్షిజాల జపతపోభంగ సమాచరణ సాహితీసనాథా ! సాదుసాధ్వీయాభ బాధాచరణ విదగ్ధా ! సత్యదయాశౌచ ధర్మశూన్యా ! మహామాయావీ ! రే ! లోకకంటకా ! రాక్షసావశదా ! కుంభకర్ణాగ్రజా ! రావణాధమా ! కాదికో ! నీమరణమింక నిశ్చయము ! పుత్త్రీపౌత్రీక శత్రుబంధుమిత్ర

వరివారసహితముగ నీచావు నమిపించినది. ధనుస్సేదీ! తమ్ముడా!
ధనుస్సు—

వసి—సెబాన్! విసదగినమాటలువినబడినవి. ఈకర్ణములు
పవిత్రములయినవి.

దశ—మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమిటి? అయ్యయో! ఆ
వీరముపైనుండి క్రిందకు దుమికెను. గర్భమేమగునో? గుండెలదటి
పోవునట్టి మాటలేమిటి?

వసి—రాజచంద్రమా! ఏమియైన జరిగియున్నది. ఒక గడి
యలో నింక భగవంతుడవతరింపగలడు. ఆతనిముందు చర్యయే
యిప్పుడు వెల్లడింపబడినది. అదృష్టవంతులలో నగ్రిగణ్యుడవునీవే!
నింద్యమగు పురోహిత వృత్తి నవలంబించి నీయింటనింతకాలమునుండి
పడికాపులుపడుచు నేనుండుట యీమహాసుదినముకొఱకే.

దశ—తానేయింక బుట్టలేదుకదా! తమ్ముడా! ధనుస్సేదీ
యనుచున్నాడేమి? రావణు నీతడు వధియించునా?

కా—(పండ్లుకొఱకుచు, గట్టిగ) వధియింపక—ఇంకను వేక్షయా!
ధనుస్సు. ధనుస్సు. హా! హా! హా!

(విఱచుకొని (కిరదలబడును.)

దశ—అయ్యో! అయ్యో! (కౌసల్యనుబట్టుకొని) కౌసల్యా!
కౌసల్యా! మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమి?

వసి—మరేమియు జడువకుము. గర్భముననున్న మహాతేజ
మూమే భరియింపలేక పోవుటచేనట్లయినది. తొందరలేదు.

దశ—కౌసల్యా! కౌసల్యా! ఇంకనుసత్ప్రతిరాలేదు. గురూ
త్తమా! ఏమిగడి?

వసి—నాక మండలూడకము నీమెపై కొంతచల్లదను. (అట్లు చేసి) కాసల్యా !

(కా సల్య లేచును.)

(కాసల్య అటునిటు తొట్టుపాటుతోఁజూచి)

దశ—ప్రాణకాంతా! నీకిపుడెట్లున్నది? ఇదిగోఅటుచూడుము. వారెవ్వరు ?

కాస—గురుత్తమా! నమస్కారము. నాథా! అట్లడిగెదఁదేమి ?

వసి—(అపవారింది) రాజోత్తమా! ఆమెకిప్పటివృత్తాంతము తెలియనీయకపోవుటమందిది. వెంటనే సూతికాగృహమున కామెను బంపుము.

దశ—కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ! వచ్చుచున్నాను.

వసి—రాజా! నీవుకూడ లోనికిఁబోయి తద్వహాసమీపమున నుండి శీఘ్రోదయమగువెంటనే యొకగంట వాయింపఁబంపుము. నే నిచ్చటనేయుండును.

దశ—తామొక్కరే యిక్కడ దయచేసియుండురా ?

వసి—నాశిష్యునిరమ్మచెప్పి వచ్చితిని.

దశ—కావేరీ! ఇంకరావేమి ?

(నేపథ్యమున) అరుఘతమ్మగారువచ్చినారు. ఆమెకుఁ బూజా మందిరములోనికి దారిచూపుచున్నాను.

దశ—సంశోషమే ! నీవిక్కడకు రానక్కఱలేదు. నేను గౌసల్యనటకుఁ దీసికొని వచ్చెనను. మహానుభావా! సెలవా ?

వసి—మంచిది.

దశ—(కౌసల్యనుబట్టుకొని) దేవీ ! నీగర్భమున కెక్కడను దెబ్బతగిలినట్లులేదుకద. అంతయు సరిగనున్నదికద ?

కౌస—(అపవారించి) ఏమియు లేదు. పౌత్రాప్రియా ! నీకుమహా తేజస్సంపన్నుడగు పుత్రుని కలుగునని గురువుగారుమంగళాశాసన మొనర్చిరిసుమా !

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

వసి—రెండుయూమముల వేళకావచ్చినది.

గీ. తనకులంబునఁ దనకంటె ♦ ఘనసమగ్ర
విమల తేజోవిరాజిత ♦ విగ్రహంబు
పుట్టివంశంబునకు వన్నెఁ ♦ బెట్టిననుచుఁ
బద్ధబంధుడు నడునింగిఁ ♦ బ్రబలియుండు.

శిష్యుడు—(ప్రవేశించి) ఇడుగో శిష్యుడు, గురువుగారు నా కొఱకుపైకి జూచుచున్నారేమి ?

వసి—ఓరీ, శుంతా ! నీవు వచ్చితివేల ? వాఁడెడ ?

శిష్యు—నేను మాత్రము శిష్యుడనుగానా ?

వసి—సరే. కూరుచుండుము. ఈదిన మేలిధియో యెఱుంగుదువా ?

శిష్యు—ఏదయిన గౌరవమాధారమున్నగాని చెప్పలేను.

వసి—ఏయాధారము ?

శిష్యు—ఈసంవత్సరము పంచాంగముచేయుటకుఁ గ్రిందటి సంవత్సరపుఁ గణితముకొంత యావశ్యక మగునట్లీనాటితిధి తెలిసి యీ నుటకు నిన్నటితిధి తెలియుటఁ గొంతయావశ్యకము.

వసి—నీకింకఁ జదువురాదు. నీకు నావలన నేమియు నుపయోగించునట్లుతోఁచదు.

శిష్యు—ఆసంగతి నేనెఱుంగకపోలేదు.

వసి—అటులయిన మఱియొక్కడకయినఁ బొమ్ము

శిష్యు—అన్ని స్థలములు చూడనిదే యిక్కడకు రాలేదండీ. నాపూర్వగురువులదఱు తమరుగట్టివారినిచెప్పిరి. నాదురదృష్టమున నన్యధాయయ్యెను. నేనునింకఁ జదువుమానివైచి తపమో, కవిత్వమో మొదలు పెట్టవలయుననియేచూచుచున్నాను. కాని యీమహారాజు గారి పుత్రిశ్శవాదులలో నేమయినలాభించు నేమోయనియాన బెట్టుకొనియున్నాను. రాజభార్యలకుఁదొమ్మిదిదాఁటినది. పదిపదునొకండు దాఁటినది. పండ్రెండవమాసము నడుచుచున్నదని తెలియుచున్నది. మూడు తొమ్మిదులు కాఁబోలును. అందుచే నింతట దేలునట్లు తోఁచదు.

వసి—అక్కరలేదు. కానల్యాదేవి గర్భమున మహాతేజశ్శాలి యగు పుత్రిుడికపాపుగడియలోజన్మింపనై యున్నాఁడు. శుద్ధసవమి. పునర్వసూనక్షత్రము. అన్నియుబాగుగనున్నవి.

శిష్యు—సవమినిగూర్చి నాకుఁ గొంచెము సందేహముగ నున్నది.

వసి—ఎందుచేత?

శిష్యు—జన్మమనఁగా నింటిలోఁ బ్రవేశముకాదా? పరీవేశ సవమి నిషేధముగదా?

వసి—సీమొగము! ఆమహాతేజ మిదివఱకే దేవీగర్భమునఁ బ్రవేశించినది. ఇప్పుడు పరీత్యక్షమగుటయే జరుగనై యున్నది.

శిష్యు—ప్రత్యక్షనవమిమాత్రము నిషేధముకాదా ?

(లోనగంటవినబడుచున్నది.)

శిష్యు—అద్దీ ! సత్యము, నేను జెప్పినమాట సత్యము.

వసి—ఆగంట నీకుపశ్చితికాదు. అది శీర్షోదయమగువెంటనే వ్రాయించినగంట. దీనినిబట్టి తరువాత జాతకచక్రము వేయుదును.

శిష్యు—శీర్షోదయసమయము మనకుఁ బ్రధానము కాదు. మూడు దినములక్రింద శీర్షోదయము కానిండు. అదిమనకు లెక్క కాదు. భూపతన సమయమే ముఖ్యము.

(నేపథ్యమున) ఫిరంగులధ్వనియు ధంకాభేరీవాద్యములధ్వనులు వినబడును)

వస—అహా ! మంగళవాద్యములు వినబడుచున్నవి. భగవానుడవతరించివాడు. లోకమునకెట్టి శుభదినము సిద్ధించినది ?

గీ. చైత్రమందునశుద్ధ ప ధిక్షముననవమి

తిథిఁ బునర్వసూ తారను ధిగురుయుత

గర్కటక శుభోదర్క ల ధిక్షమునను బుధ

వారమునను శ్రీహరి యవ ధిక్షతారమందె.

(నేపథ్యమున) జనులారా ! సందడి సేయవలదు. మీకందఱకు సంతృప్తికరముగఁ బంచిపెట్టించెదను.

శిష్యు—సుమంత్రుఁడు నేవకులచే ఖండశర్కరజనులకుఁబంచి పెట్టించుచున్నాఁడు. నేనుగూడఁ బోయి తెచ్చికొందునా ?

వసి—పో—

శిష్యు—(పోవును)

(నేపథ్యమున) సుమంత్రుఁడా ! యధేష్టముగ నిష్క్రములఁ

బందిపెట్టింపుము.

వసి—రాజేంద్రుగోడడుగో! యిటకు వచ్చుచున్నాడు.

దశ—(ప్రవేశించి) సమస్కరిము.

గీ. అంధునికు నేత్రసంపత్తి • యమరై బుల్ల
విక్తిగి మోక్షై నచ్చెట్టు పు • ప్పించె గడుపు
కటవగు దర్శినునకు • రత్నఖనిలభించె
దాసునకుదొడ్డగతిగల్గె • దాపసేద్ర.

వసి—దాసున కేగాదు దేశమునకింతకని చెప్పము.

దశ—బాలుడు భహు లేజస్వియైయున్నాడట.

వసి—నీవింక జూడలేదా!

దశ—నాకు దై వసములగు మీరుచూడకుండ నేజూచెదనా?
వత్సకు శుభస్నానమయినది. నేను గూడస్నానమొనర్చి పరిశుద్ధుడ
నయియున్నాను.

వసి—జాతక రాశ్రిక్షత్యములింక నిర్వర్తింపవలసి యున్నవి.

దశ—కావేరీ! బాలునిట్లు తీసికొనిరమూత్ర మహర్షిసత్తము
లకుఁ జూపింతును.

(కావేరి పొత్తులలోనుంచి వత్సను దెచ్చును)

దశ—పిల్లవానిని ముందు గురువుగారికిఁ గానఁబఱపుము.

వసి—రాజేంద్రా! నీవుకూడ జూడుము.

దశ—(చూచుచు) ఎట్టులున్నాడు?

వసి—ఇదికన్న. ఇదిముక్కు. ఇది చెవియని నా కేమియువిన్నప
ముగఁ గానఁబడుటలేదు.

గీ. కనులు మిఱుమిట్లకొల్పి పు ధి ధి లనొసరిగి
మోదబాష్పములను వెల్పు ధి పూర్ణవిమల
శాంతగంభీర తేజంబు ధి స్వల్పపూర్వ
పరిచయముగల యదియె చూ ధి పట్టనాకు.

దశ—గురువర్యా! అదియేమి? ఇంతపిల్లవాడు విప్పవ్వముగిరి
గానరాడనుచున్నాడేమి?

ఆ. వె. అరగమూయునపుడె ధి యంతంతహాకనులో
విప్పినప్పుడెంత ధి గొప్పలగునో?
మూట గాఁగ బాడు ధి బుడుతఁజింతగనుండ
సాగియుండ నెంత ధి సోగయగునో?

గీ. మెఱుగుఁ జూచునచాయల ధి చూరఁగుతోడ
డంబుమీరెడు గుండ్ర గ ధి డ్డంబుతోడ
మద్దులనుచూట గట్టు నె ధి మ్రొగముతోడ
నితఁడు నయనాభిరాముడై ; ధి యెనఁగునాకు.

గురువర్యా! ఈతనికేమిపేరు పెట్టిన బాగుగనుండునో తెలిపెదరా?
వసి—సీవు సూచించుచునేయుంటివికాదా? ఈతఁడు సర్వ
జన నయనాభిరాముఁడు. కావున రాముఁడని పేరు పెట్టుము.

దశ—తగినపేరు నెలవిచ్చితిరి.

వసి—ఈతఁడు ముందుచేయు హాసోపకారక కృత్యములను
బట్టి యాపేరింతకింపఁ దగియుండఁదలఁచియున్నది.

దశ—అంతయు దమ యనుగ్రహము. సుమిత్రీయైకయు
బాలునిజూచిరా?

కావే—సుమిత్రీహస్తగారు చూచినారు. కైకహస్తగారుచూడ
లేదు.

దశ—ఎందుచేత ?

కావే—ఆమె బద్ధకముగో నున్నారు.

వసి—రేపటిదినమున నీనరికి రెండవపుత్తునెత్తికొనియుందువు
జాతక గాఢము లాలసింపఁదగదు. లోనికి మీరు పొందు. నేను స్నాన
మొనర్చివచ్చెదను.

దశ—చిత్తము!

(అదఱు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

క ల్యాణ రా ఘ వ ము.

త్ప తీ యాం క ము.

ప్రదేశము—నరయూనదిమొడ్డు.

ప్రవేశము—విశ్వామిత్ర శిష్యుడు నారాయణుడా :

వసిష్ఠ శిష్యుడగు శంకరుడు.

శంక—నారాయణుడా ! మనముగలసియెంతకాలమైనదో?

నారా—శంకరా ! శ్రీరామ జనోత్త్రప్రములకు మహారాజా

హూతులగుమావిశ్వామిత్రగురువుగారితో నేనిటకువచ్చినప్పుడునిన్ను
గలసితిని.

శంక—ఎన్ని వత్సరములైనదో — ఇరువది వత్సరములై
యుండునా ?

నారా—అబ్బే ! పదుమూడువేడలి పదునాలుగు జరుగు

చున్నదో—పదునాలుగు వేడలి పదునయిదు జరుగుచున్నదో ?

శంక—ఇంతే—కాలము నాచదువువలె నింతమెల్లగ నడచు
చున్నదే.

నారా—

గీ. బాలుకంటఁ గాలంబుతాఁ జేసెనలెను

బ్రాహ్మ ఘనతయందలి యోసఁ బాలుఁడుంటఁ ;

స్మృద్ధికిఁ బుఁ గాలంబు మఁ శ్వేత్తులేడి

రీతిఁ జూపుచున్నది భీతిఁ నృన్ద్రుఁడుంట.

శంక—నీవనుమాటకొంత నిజములాగున నేయున్నది. మా గురువు రాఘవ వర్మియుని రాగాలను జన్మించి యెంతకాల మయినదిని యడుగి “నేనీ మొన్న మొన్నగే కాదటరా” యని యాతఁడ నెను.

నారా—కానియప్పటియల్పసఖిలుబహుదివ్యముగి జరిగినవి.

శంక—జైవశిఖుచే రాఘ లక్ష్మణ భరిత శత్రుఘ్నుల జన్మస్థానము లొక్క సమయముననే వచ్చినవికావున సంతలేడుకగ జొగను. వేనియట్ట నకదవేటుగ జరిగియుండునెడల నీవేడుక జరిగి యుండునా ?

నారా—నీలో భరతలక్ష్మణులిద్దఱు కవలలా !

శంక—తెలివితేటలలో మనవిద్వజ్జము కవలలనలెనున్నాము. లక్ష్మణశత్రుఘ్నులిద్దఱు సుమిత్రాపుత్రులు—కవలలు. కైకేయా పుత్రుఁడు భరతుఁడు.

నారా—అలాగా ! అదినములలో మాగురువుగారి యొద్ద నేదియో చదవమంటివికాదా ?

శంక—ఇప్పటికి నక్కడనే సరిగ నదియే యేడ్చుచున్నాను.

నారా—అంతవిసుగుదలతోఁ జెప్పెదవేమి ? చదువువచ్చు చుంటలేదా ?

శంక—ఉహ యనములగువెంటనే రాగపూర్ణులను నలుగరిను

మాగురువుగారికి విద్యాభ్యసనార్థమై రాజుగారొప్పగించిరి. అప్పటికి నేనొక యర్థపుష్కరమునుండి జందెముమడతవైచి రుప్రలు పేయుచున్నాను. వారు నాకింది తరగతిలో నొకవారముండిరి. తరువాత నొకమధ్యాహ్నము సహపాఠకులునుండిరి ఇష్టమునాకుగురులునుండిరి. వారికి నాలుగు వేదములువచ్చినవి. ధనుర్వేదమువచ్చినది. ఉపనిషద్విద్యవచ్చినది. వేయేల ? అనువదినాలుగువిద్యలనువచ్చినవి. నారా—నీకేమివచ్చినవి?

శంక—నెత్తికిఁ జేతులు—కంఠికి నీళ్ళు—ఒడలికిఁ బడవబెట్టి పుం దట్టులు.

నారా—రాకపోయినప్పటింతకాలము కష్టపడి చదువనేల?

శంక—వచ్చుచున్నదికావుననే చదువుచుంటిని.

నారా—వచ్చుచున్నదేమి?

శంక—కోటలో సంభావన—ఊరిలో దొడ్డిదక్షిణ.

నారా—“నీకుఁ జదువు రాదు—నీప్రపా”యనిగురువుగారెప్పుడు నిన్ననలేదా?

శంక—అనేక పర్యాయములు.

— నారా—అట్లయిన నాయన నిన్నేల వదలుకొనలేదు?

శంక—పిస్తాళ్లుకుట్టుటగోను వీవు గోకుటలోను విశేషవిద్వాంసుడ నగుటచే విడువలేకుండ నున్నానుకాబోలు. కాని యిప్పుడేమియు నుత్సాహములేవుకదా! మీగురువుగారేలవచ్చిరి?

నారా—అది నాకెట్లు తెలియఁగలదు?

శంక—పోసి—నీవీళ్ళు నీధనెంత నేలతిగురుదున్నావో యది యునుఁ దెలియునా?

నారా—మాగురువుగారు రాజుగారినిఁజూడఁ గోటలోనికిఁగిరి,
నాకేమియుఁ బనిలేక తిరుగుచున్నాను.

శంక—మాగురువుగా రీదినమునఁ గోటలోనికి వెళ్ళరని నేనను
కొందును.

నారా—ఏల ?

శంక—వారికి వీరికిస్వమచంద్రుఁడు, నైధనతారకాదా ?

నారా—ఎన నేమి ?

శంక—ఏమియు లేదు. నడువుఁడు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్ణుభక్తము.

త ప్త రీ యాంకము.

ప్రదేశము—రాజసభ.

ప్రవేశము—దశరథుడు, విశ్వమిత్రుడు.

విశ్వా—అట్టులాడుటన్యాయమా?

దశ—కాకేమి? దయయున్నవారయినయెడల నింతకాలము
సకు దయచేయుదురా?

గీ. కృపగలయెడకుఁ గాళ్ళు ♦ కేళ్ళుదాఁటు
కన్నులుఱ్ఱుటబూరుచు ♦ గంతులిడును
ధరణికలరునాకర్షణ ♦ దృఢిమకంటె
దయకుఁగల దెక్కువగుఁ గాదె ♦ తాపసేంద్ర!

గీ. కాలమునుబట్టి యవకాశ ♦ కలనఁబట్టి
యితిరికిర్షణ శిక్తులొ ♦ నెగుడుచిగుడు
దయయె సర్వదా తదబౌధి ♦ తంబటండ్రు
దయయెసరులోని దైవత ♦ త్వంబుగాదె!

విశ్వా—(సప్రసాదము) సమీచీనముగఁ బలికితివి. సంఖ్యోపించి
తీసి. సీవుగూడ నాయెడల దయగలవాఁడవగుటచే సీవుచేసినదయా
లిత్యోపన్యాసార్థము సీకుఁగూడ వర్తింపవచ్చునేమో!

దశ—(సప్రసాదము) మహద్విచంద్రమా! మీకు నాయెడలఁగలి

గినదిదయ—నాకు మీయెడల గలయది భక్తి. అందుచేత—

(పందేహించును.)

విశ్వా—(నవ్వుచు) నీయ్యెన్నియు నీ కేసంతుష్టికరముగ లేనట్లు
కనబడుచున్నదేమి ?

గీ ఈత్రవాలైన నెరురైన • నీరసగాదె ?

చూపుక్రిందైన మీఁదైన • జూపుగాదె ?

కొండ నెక్కుటనైనది • గుఱునునైన

గనువకలనా. పసక్తి, యె • క్కటియెకాదె ?

గీ. శివులిబూజించు పూలకు • జెలువసిగను

ముడుచుపూలకు భేదంబు • నుడువనగునె ?

ఘుఱులయందలి యనురాగ • కలనభక్తి ;

యదియె యితరులపై గల్గి • నగుచుదయంగ.

గీ. క్రిందిమీఁది పోకడలను • జెందియుంట

బట్టి రాగము భేదత • త్వ్రాబుంగనునె ?

యాపగానీరపూరితే • గాఢికతకు

దానిలో మాఱువడికి భే • దంబు గలదె ?

దశ—(నవ్వుచు) మానినత మా ! అందువలన నేనే మిమ్ము
దరించుటకు రావలసియుండెను, క్షమింపుడు.

విశ్వా—అట్లుకాదు.

గీ. కృతనమస్కృతియోనప్పు • డీకరంబు

దీనినైనను నిదిదీని • నైనగలియ

వచ్చు ; నన్నోదయమున, • నబ్జంబులంకు

జూనిదిదీనినదిచేర • దగునుమింట.

దశ — మహాత్మా! యథార్థముగ నేనేవచ్చి మిమ్మునేనింప
వలసియుండెను. కాని — ఒక్కయంశము తమతోమనవి చేసికొనక
లేప్పను. నిజము మనవిచేసెదను.

గీ. శ్రీః ఘోషూర్ధ్వహుఃఽది బవేత్సదీ మేదలు
కనులకి అవునీర సతిఁ ♦ గాంచుటందు
కనులలరంగిఁ బలుకులు ♦ వినుటయందు
నునుబులకలూరఁ దోడఁ జెట్టి ♦ కొనుటయందుఁ
దనివిదీక్షఁగదలమూరు ♦ కొనుటయందుఁ
గొంజపులుదేరి ముద్దెను ♦ కొనుటయందు
మురుపుమురుపుగఁ జెక్కిలి ♦ పుడుకుటందుఁ
దనువు హాయిగఁ నొగిలి ♦ గొనుటయందు
ఒక నిమనమాతనిని గాన ♦ కుందు సపుడు
రామ ! రఘునీగ ! రాఘవా ! ♦ రామచంద్ర !
యనుచు నోరారఁగఁ బిల్చు ♦ కొనుటయందు
ననునిటును నాతెలిసెదకు ♦ లాడుటందు
తెప్పి లేకు, తీక్రిక లేదు ; ♦ విరతిలేదు ;
ఆపుదల లేదు ; తుగ లేకు ♦ హద్దులేదు ;
అలపు లేదు ; పొచ్చు లేకు ; ♦ నిలుపు లేదు ;
చాలు చాలుదే ; దిడి సరి ♦ సరియు లేదు
సర్వరాజ్యతంత్రీ బులు ♦ చప్పఁబడియె ;
గొఱకొఱనుచు సుమంతుగ్గిడు ♦ గొఱగుకొనియె
పహ్ని తగ్రతొబులును జల్లె ♦ బడియె ; మాని

విభవని యూగుపు కానంతి ♦ నెచ్చబడియె.
 ఇన్నయేల ? రామునిగాంచి ♦ ముంతగానిఁ
 బ్రాకులాడెడు నేనెట్లు ♦ రామునిదిది
 దివికిఁ బోదునో యనుచు నం ♦ దియమదోచు
 నెవరు లేరుకావున నంటి ♦ నిట్లుమీను.

కన్నరాముని ముగసుదాట లేకుంటచేఁ గాలుగువక్రము దాటలేద
 య్యెను. త్సమింపుడు.

విశ్వా—(అదరిపడి—మోట నేనిమృతపడి) రాజా ' మహాదృష్టి
 వంతుడవు.

గీ. పూర్ణవిజ్ఞానమే తప ♦ మునకు ఫలము
 విద్యకు ఫలంబు వినయంబు ♦ వితరణంబు
 సిరికిఫలము, తేజోరూప ♦ గుగుగుణాడ్య
 సుతపరిష్కృత సుఖమే నం ♦ సృతికిఫలము.

దశ—అందఱు సామాన్యముగఁ బుత్రులఁ గాంతురు. ఈ
 రాముఁడు సావయః కాలములోనే పుట్టియుండిన యెడల నాకింత ఘోష
 యుండదేమో ?

గీ. యువకుఁ డబలాబలిస్తన ♦ నోపధాన
 మున శిరముఁ జేర్చి మోదాధి ♦ మునుకలిశును
 జ్యేష్ఠపుత్రాంకవిద్యుత ♦ శీర్షుడగుచుఁ
 బోసలయువేగనని చీకు ♦ మ్రొక్కుకొనును
 లీలకొటకుఁ జేకట్ట యు ♦ వాలికగును ;
 నద్ది లేకుంజీనను నృగ్ధుఁ ♦ డదనెఁబడును.

యువకు చెవులకు గానమాఁతోఁ ద్రవ్వవుండు ,
ముక్కుటూపిరియగువాఁడు ♦ ముదుసలికిని.

విశ్వా—(తనలో) ఇతఁడు శ్రీరామచంద్రునిని క్షిప్త ప్రాణుఁ
డయియున్నాఁడు. ఎంతసేపు తదనురాగాభివర్ణనమే చేయుచున్నాఁడు.
ఇతని మఱియొక మాటలదారిని బెట్టుటయేకిష్టముగ నున్నది. (ప్రకా
శముగా) రాజేంద్రా! సుతు లందఱకు సుధాసన్నిభులే. అందులో
నీకు వార్ధకమునఁ గలుగక కలుగక సంతతిగలుగుటచే నీ కట్లున్నది.
అదియాశ్చర్యముకాదు. అదిగాక-శ్రీ రామమూర్తి సంగపరిత్యాగులే.
వాంఛించునంతటి కళ్యాణగుణ సమంజసుఁడగుటచేఁ గన్నవాఁడవగు
నీకట్లుంట్రమిక్కిలి సహజమే ! నీవు నాయాశ్రమమునకు రాకుండు
టకు రామప్రేమయేకారణమని చెప్పితివి. నేనయిన దఱచుగవచ్చి
నిన్నుఁజూడవలసినదే కాని—

గీ. ప్రభుఁడు తనయెడ దయగల ♦ వాఁడటంచు
బడిబడిగ నాతనిని జేర ♦ వలనుండదు ,
ప్రక్కఁగూర్చుండు మన్నను ♦ బ్రభునికెదుట
వాసియగుదూరమున నిల్వ ♦ బడఁగవలయు
ఎదుటఁ బడినిచ్చె జాలు , నింకేమియనుచు
దుఃకుదుడుకున నెల్ల వ ♦ స్తులను ముక్కు
దూర్చి, విభుకర్ణమునమూలఁ ♦ జేర్చి, మిగుల
దడబడలుసేయ నసుల పో ♦ కడయెతుదకు
ఉర్విభుచిత్త మొక్కలా ♦ గుండ ; దెప్పు
డతనికి మనోవ్యధలు కోటు ♦ లైననుండు ;

నతనిమది చలించును రావి • యూకు రీతి;
నింద్రాననువట్టులట్ట భే • దించునతము.

అదియుగాక —

చిటుకు చిటుకున నెప్పుడు • నెవనిబడెడు
నిమనములదెబ్బ నెవరు గ • ణితురియ్య
గంట కంగుల లెక్కింతు • కర్ణమొగ్గి ;
అతిగ దొరలెడువాని మ • ర్యాదియంతె.
అట్టివానికి సర్వం స • హాధినాథ
ధర్మవాక్కిణ్యగాంధీర్య • ధైర్యశౌర్య
ముఖగుణంబులు మదికెక్కి • ముద మొసంగివు
పల్లెవాని కంబుధ హోరు • ప్రమదమగునె ?

దశ — అందుచేత నాయొద్దకుఁ దటచుగరాక మీమర్యాదను
గాపాడుకొనుచుంటిరా ? ఉదరపోషణార్థమై యుర్విధవుల నాశ్ర
యించు సామాన్యజనులయెడ మీరు సెలవిచ్చినమాట లొకప్పుడు
చెల్లవచ్చునుగాని — ఆ! ఇదియేమి ? ఇవియేటిమాటలు ? మీరు
మాకుఁ బ్రభువులుగారా ?

సీ. ఆరబ్బ దీక్షులై • యాగముల్సేయ నా
సురబాధలేకుండ • జూచుసేవ
నిశ్చలనత్త పో • నిష్ఠులైయుండ జు
తులబాధ లేకుండ • సలుపుసేవ
దానవ్రతక్రియా • నూనులైయుండ స్వ
ల్పచాఃక్రిముచు దోడు • పడెనుసేవ

తీర్థయాత్రలదూరం • జేశాలనుండ నా

శ్రమశాలికా రక్ష • జరుపునేవ

నేయవలయువాడను గాన? • నేయకొంటే

శ్రమమునకు బదునార్పరు • సగదిపః ఫ

లానినిచ్చుచుందురు గాదె? • యందువలన

నేనె మీసేవకుడగాదె? • యిద్దరెరిత !

ఏమి సెలవు? సేవకునకిప్పుడేమియాజ్ఞ ?

విశ్వా—రాజేంద్రా! నేనుజీటికొంటికికొనిశ్రమమిచ్చువాడనుగాను. ఎన్ని శ్రమములయినను నేనే సహించి యూరకుండునుగాని వానినిగూర్చియేమియు జింపించువాడనుగాను. ఒకనితో బెదవిని గనవువాడనుగాను. నాస్వభావమును నీవుబాగుగ నెఱిగియుండువు.

దశ—అయ్యయ్యా! సామాన్యశ్రమములనయిన సహించి యూరకుండువలసిన యావశ్యకత నీకేమి కలిగెను? తామిచ్చటకు దయచేయవలయునా? శిష్యునిచేవార్తనంపినబరుగుబరుగునరానా? మీశిష్యునివారణమునకై యుపయోగింపని నాతనువుతో నేమిఫలము? అదిగాక—సాధుశిష్యామణులగుమీరు బాధపడుచుండ నేను చెలిసి యయిన తెలియకనియిన యుపేక్షించియుండుట నాకెంత యక్షేమ కరము?

విశ్వా—ఇక సహనశక్తికిమీటి ప్రతీకారనమర్థతకు మీరి నిత్యతపోవిధ్యునకారియయి సతతహృదయశల్యప్రాయమై వేధించు మహాపద యేదియయిన సిద్ధించిపప్పుడే యింకా దప్పదుగదా యని

యీసంగతి హాపాలకునిచేవిని వయివః పోయిన నాతఁడేమి చిన్న
బుచ్చుకొనునోయని—చెప్పకొనుటకుమాకుఁ బ్రభునికంటెభూలోక
గతి మరియెవ్వరు లేకుండుటఁబట్టి—“చెప్పుదునా ? మానుదునా ?
ఆతనికిబృది కలుగఁజేయుదునా ? నేనే యీబాధ పడుదునా ? ”
యని నాలోనేను దొక్కుడులు పడుచుఁబూర్వపక్ష రాధ్యాంతము
లోనర్చుకొనుచు మూడునకు వెనుకకూగులాడుచుఁ దుదకుఁ జెప్ప
కుండినయెడల లోకులు నన్నేదూషింతు రేమోయని—సంశయించి
విధిలేక—

దశ—మునిచంద్రిమా ! నీకంతసందేహమేల? తొక్కులాట
లేల ? ఎంతమాట ?

విశ్వా—రాజేంద్రా ! “దేహి ” యనుటకంటె హైస్వ
మున్నదా ? అంతకంటెఁ గట్టఁగున్నదా ? అంతకంటె మహాపద
యన్నదా ? అంతకంటె నోరురానిమాట మఱియొకటియున్నదా ?
దేహి మానప్రాణుల సంతలో హరింపఁగల రెండక్షరములకూర్పు
మఱి యేదయిననున్నదా ? దేహి యనుటకంటె దేహత్యాగము
మాదిదికాదా ? నేనేమి యధముఁడనా ? నీచుఁడనా ? తపస్సామ
ధ్యముచేనిప్పుడు బ్రహ్మాన్నినయినను వెనుక రాజేంద్రుఁడను గానా ?
రాష్ట్రపరిపాలనము నిరంకుశముగ నొనర్చినవాఁడనుగానా ? సకల
రాజభోగముల సనుభవించినవాఁడనుగానా ? విశేషవితరణ విద్యా
శీలుఁడనయి వెలసినవాఁడనుగానా ? నేను—అట్టినేను “ప్రీతికో”
యనిననోటితో “దేహి ” యనఁగలనా ? “ఇదికో” యనిన మొగ
ముతో “నిమ్మ ” నఁగలనా ? ఇచ్చినచేతితో పుచ్చుకొనఁ గలనా ?
సందేహమే ? తొక్కులాటమే ? ” యని యుచువేల ?

దశ—తాపసేంద్రా! “దేహి” యనుటయెందులకండీ? మీరు దేహియనువారుమీరుకారు; వారు నాయాశ్రితులు. మీరాజ్ఞాసించు వారు; నేనుమీయాజ్ఞను దలదాల్చి మారుమాటాడక నిర్వహించు సేవకుఁడను.

విశ్వా—నాయనా! శబ్దములుమృదువులైన సర్థములుమృదువులగునా? శుంగ దొడ్డిసంభావనకుఁ బండితుని పారిశ్రీషికమునకుఁ బ్రధానుని బహుకృతికి శబ్దభేదమేకాని యుతకంటె నేమున్నది? పరమాగ్రమునఁగతము ముష్టియేకదా? తపస్సంపన్నుఁడనుగాననన్నఁ గూర్చి “యాజ్ఞ” యగు గొప్పమాటగ నంటివి. బాగుపడఁదలఁచిన ప్రభుఁడవుగావుని నిన్నుఁగూర్చి సేవకుఁడ ననుకొంటివి. అంతేకాని యధార్థముగనీవు ప్రభుఁడవు—నేనర్థిని. దేహి యనుటకే తెగించి తెగించి వచ్చితిని. కాని, నోరు వచ్చుటలేదు. చేయిసాగుటలేదు. మనస్సువంగుటలేదు.

దశ—(చేతులు జోడించుకొని తొందరతో) అయ్యయ్యో! అట్లనుచున్నారేమి? అట్లనుచున్నారేమి?

విశ్వా—అడుగుటకే వచ్చితిని. యాచించుటకే వచ్చితిని. కాని నీసంభాషణ వై ఖరిసిఁజూడ నామనస్సు విముఖమగుచున్నది. అడుగుటకుఁ బెడవులు విడకున్నవి. పడనీ! కష్టములఁబడనీ! ఎన్ని కష్టములనయినఁబడనీ! తాటక యజ్ఞశాలదగ్ధముసేయనీ! మారీచుఁడు రక్తమాంస వర్షములుహోమకుండమునఁ గుఱియనీ! సుబాహుఁడు ద్వాపరాడై నా మొగమున నిప్పులు కుప్పలుప్రాయసీ! తలఁపెట్టిన యజ్ఞములు ధ్వంసములుకానీ! దీక్షలు మంటఁగలియనీ! ఏమిరానీ! ఏమి రాఁబోవనీ! దేహి యనినపిమ్మట లేదనియంచువేఱా? రాజేంద్రా! నేనుఁ బోయివచ్చెదను. (లేచుచున్నాడు)

దశ—(ఆతనికడ్డుదగిలిచేతులువట్టుకొని) లేదనుటయే—
లేదనుటయే—ఎప్పుడైన నట్లంటినా? సందేహింపవలదు. వలదు.
వలదు. వెంటనే మీయభిసంధియేదియో యాహ్లాపిస్తున్నాడు.

విశ్వా—లేదనవిచ్చును. తప్పేమియు లేదు. నాసామ్రాజ్య నీ
యొద్దేనేమిదాచుచు జేర్చితివా? రాజధర్మానుసారముగనొకపుడు
యసవచ్చును. మరొకపుడు హుళూయసవచ్చును. ఇట్టిది
రాజుయొక నియోక్తిని తలనేలుటైనా? రాజసీతి రహస్యక్రియము
నేనుగూడ రవ్వొక యెఱిగినదేకాదా?

దశ—మీమొదలుకూర్చుండుడు. (విశ్వామిత్రునిగూర్చుండఁ

జెట్టి) వినుడు—

గీ. స్వామి మంపూర్వుడౌ హరి • శ్చంద్రుడఖిల
ధరణి ధారవోసిసటులీ • ధరణిసంత
మీ కోసముటెకాక నా • మేని జీవ
ములను గోన నిచ్చెద • ముదముతోడ.

విశ్వా—(చిలునవ్వుతో) “ముదముతోడ” ననికూడ నను
చున్నావా? అట్లుకూడఁ గనుపుకొనఁగలవా?

దశ—(నవ్వుచు) హరిశ్చంద్రుని సత్వహరిశ్చంద్రునిఁ జేసిన
వారెవరు? ‘జరుపుకోనఁగలవా?’ యని నన్నుడిగెదరే? జరి
పించుకొనుభారము మీదే.

విశ్వా—(చిలునవ్వుతో) అంతలోనే యహంకృతిని వదలు
చుంటివేల?

దశ—(చిలునవ్వుతో) మీయాధిక్యము నభినుతింపచున్నాను.

విశ్వా—సరే! నీవు కూర్చుండుము.

దశ—(కూర్చుచుండి) నుబాహు మారీచులంత ప్రబలులై,
దుర్మదాతిరేకులై మిమ్ముబాధించుచున్నారా!

విశ్వా—(సాగుడుగ) బాధించుచునే యున్నారు.

దశ—ఇంత కాల ముచేక్ష యేలచేసితిరి?

విశ్వా—నారిని మఱియొక మహావీరునిచే జంపింపఁ దలఁచి
యిట్లునహించియుండవలసివచ్చినది.

దశ—(తొందరతో) ఆమహావీరుడెవ్వఁడు?

విశ్వా—మఱెవ్వరున్నారు?—రాముఁడు.

దశ—(అసూయతో) జామదగ్నిరాముఁడా?

విశ్వా—ఆతనికొక కిక్కిడికేలవత్తును? దాశరథిరాముఁడే.

దశ—(అదరిపడి) ఆ! ఆ! ఎవరు?

విశ్వా—మన రాముఁడే. సర్వజన సయనాభిరాముఁడయిన
మనరాముఁడే. సుగుణసూనారాముఁడయిన మనరాముఁడే.

దశ—(సందేహించుచు) ఊ! ఊ!

విశ్వా—మారిచ నుబాహు వధాక్థమై—మదీయ సవనరక్ష
ణార్థమై—మన రాముని నాతోనివును పంపుము. ఇదియే నాశోరిక.
ఇందుకొక వచ్చితిని.

దశ—(గడగడలాడుచు) ఆలా—స—రే—కాని—

విశ్వా—ఇకఁగొనియేల? ఆతని బంపుము.

దశ—(గద్గదికతో) అ అ అటులే—మ—సె—ల వగు
నడలఁ దప్పనా?

విశ్వా—నాసెలవుమఱి మేనా? నీవాద్దానముకూడ నయి
నదికాదా?

దశ — అలాగే — ఊరి — అటులే — ఊరి — మీయిష్ట వాటు
 లూడఁ దప్పనా ? మాటవరుస కడుగునుంటినినుహితాత్!

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఏల ?

దశ — మనరాముడే — ఏది ? మనచిన్న రాముడే — మనయిత
 రాముడే — మాంసలమదమత్త మహాసురమారణమొనర్చుట — అ!
 పసివాడు ! ఏది ? కుట్టవాడు — బాలుడు —

విశ్వా —

గీ. అంతనగముకంటె ♦ నింతహీరముమేలు

ఘనమనంటి పూవు ♦ కంటె జుజు,

బూరుగునకుఁ దులసి ♦ మొక్క-పూజ్యంబొను

చిన్న పెద్దచింతఁ ♦ జేయుదేల ?

దశ — విలువలో, గౌరవములో, బూజ్యతలో, ఘనమేకావ
 చ్చును. కాని, యెదురుకొనుటకు దేహద్రష్టినుయోది ? బూరుగొక్కటి
 విలుచుకొనిపడినయెడల నెంత తులసివంము దగ్గ మెపోవును ?

విశ్వా — రాజేంద్రా ! అట్లనుదువేల ?

గీ. పూజ్యతాతీక్ష్ణతాది సం ♦ స్ఫూర్తిగల్గు

చిన్నయెడనైన సత్వంబు ♦ జేరుఁ బ్రాయి

కముగ, నలుసాత యంగార ♦ కణము దండ

కామహాకుజరాజము ♦ గ్లాల్పలేదె ?

కన్నతండ్రినగుటచే రాముని మహాత్మ్యముగక యట్లనుచుంటివి. సందే
 హింపకుము.

దశ — తమింపుడు. కన్నతండ్రి నగుటచేతనే యాతనిశక్తి
 యుక్తులు బాగుగ నెఱుంగుదుననుకొనుచున్నను అశీర్వాదింపవలసిన
 మీరు చిన్నచిడ్డను బట్టుకొని మహాత్ముమహాత్త నదరేల ?

సీ. పొడుగువాడేకాని ♦ పొడుగున కన్నునైన
యొడలింకఁ జేయని ♦ బుడుతవాడు ;
ఘనములొ నిడుదలొ ♦ కనుల వాడేకాని
బెదరింకఁదీరని ♦ పిన్నవాడు
కళుకుతొ గళునుచె ♦ క్కిళ్ళులవాడేకాని
పాలింకఁ జిలికెడు ♦ పాపవాడు
పొడవులొ వంకలొ ♦ బామలవాడేకాని
చిట్టించుటిక రాని ♦ చిన్నవాడు.

గీ. చిన్ననవుల చెన్నుల ♦ వన్నెలాడె
కాని యట్టహాసమునేయ ♦ లేనిచిలుత
సాగను నెఱి వెంట్రుకల నిగ ♦ న్నిగలవాడె
కాని పిల్లజుట్టుననింక ♦ గ్రాలువాడు.

సీ. వెరుక సామిత్రి ముందు నై ♦ వునను భటుడు
నెవనిముండనిమొడ నడు ♦ గిడనివాడు
తల్లిముకవంక నొకవంక ♦ దండ్రిచేతఁ
బొడువకుండిన యెడ నిద్ర ♦ పోనివాడు.

గీ. గోటినిశ్చయేనూటిగ ♦ గొట్టజాల
నట్టి యతఁ డముద్రనుజుమ్మ ♦ గొట్టుపెట్లు
కుండబంతియే గుఱిపెట్టి ♦ కొట్టలేని
బొట్టెడసురవీరుల తలల్ ♦ గొట్టుపెట్లు.

సీ. క్రుద్ధయై తాటక ♦ గుద్దెగు గుడ్డులు
కూర్చిసమ్రయొసంగు ♦ కుసుములగునె

అలసు బాహుఁడు వేయు * బలుచ పేటరబులా

మరిపించి నేఁబెట్టు * ముద్దులగునె ?

మారీచఁమోరాగ్ని * నారాచపారంబు

మూముచ్చిన రత్న * దామమగునె ?

రణదేవత యొసంగు * రక్తాశ్రవనసంబు

తాతయిచ్చిన పట్టు * తాపితగునె ?

గాలుఁడెక్కడ ? యంజన * శైలకాల

కఠిన దంష్ట్రాకరాళ వి * గ్రహ విసిర్భ

రాక్షయ బలాధ్య రాక్షసా * ధ్యక్షులేదె ?

పూల వేటిలులఁబగులునే * పులులతలలు.

మహాత్మా! అట్లు యోచించుచున్నా రేమి ?

విశ్వా—ఇకముందేమి చేయవలయునోయని—

దశ—(గుండె కొట్టుకొని)

గీ. ఈతఁడెవఁడు ? దాసుఁడు మహా * హీనదేవ

దానవానూనజన్య సం * తానమునను

కసికు, కఱకు, కంగుల కాఁగి * గడినిదీతూ

గండ్రొడిదె వచ్చుచున్నాఁడు * గానఁ బదుఁడు.

(సమస్కరించును.)

గీ. తాటకామహామాయోద్ధ * నాటికకును

భరతవాక్యముఁ జెప్పించి * ప్రబలబాహు

బలసుబాహు మారీచాది * ఖలులకల్ల

దర్శకయ్యలనిచ్చి ప * త్తముబిరాన.

(లేచును.)

విశ్వా—రాజేంద్రా! కూరుచుండుము.

గీ. వాదమున శిష్యుడే జయ + వత్ర మొంద
గురుని ఘనత వేమడుగులు + పెరియకున్నె ?
శిష్యు నెడచేసి గురుడంట + సిద్ధపడిన
గురు ఘనతయేది ? శిష్యుని + గురుతయేది ?
అధిపులాత్మశక్తిని మంతు + లంగునిల్పి
యవనిబాలింతురనుట నీ + యనుభవంబె.
కాచగోళంబుగుండఁ బ్ర + కాశ మొందు
దీపమునకుఁ దేజంబెంతో + తెలియవాళ్ళా!

దశ—(బైన్యమున) రామచంద్రుడు వయఃపరిపాక సంపన్నుడైయున్న యెడలమీరన్నమాటలు చెల్లఁదగినవే. ఆయ్యయ్యా! వట్టి కసుగాయవలన మీకేమి యుపయోగమండి ? మహాత్మా నేనురావలదా ? రావలదా ?

గీ. విన్నపమునైనఁ + బెద్దకట్టను గొట్ట
వలయునంచు జనుల + పలుకులుండఁ
బెద్దయహులఁ గొట్టఁ + జిన్నకట్టనుగోరె
దేల ? గోలలీల + మేల మేల!

విశ్వా—తేజమే ప్రధానమగు వస్తువులగుంట్టి చిన్నపెద్ద చింతచేయవలసిన పని లేదని నేనిదివఱకే చెప్పితిని. ఆమాటను నీవు పాటింపక యిట్లు పలుకుచున్నావు నేను గోలనో, కొంటనో, కుమరినో, గురుడనో, రామునిఁ గోరితిని. ఇచ్చెదనంటివి. అంతేకాదా?

దశ—(ఉస్సురనుచు, సాగుడుగ) అంటిని. ఆ! అంటిని.

ఇదిగో ! ఇటుచూపఁడు మహాత్మా !

విశ్వా—ఏల ?

దశ—నేనే నాకొడుక్కనై— నాసుగుణాభిరామఁడై నదిన్న రామఁడనై యుద్భవించితినిగాదా? ఆతఁడే నేనైనప్పుడు నేనవచ్చిన నైన నాతఁడు వచ్చినట్లేకద!

విశ్వా—అటులే నాకును నాకొడుకునకు భేదము లేదుకావున నాకొడుకుతో నీకొడుకును ముందెప్పుడైన బంపవచ్చును. అమ్మ. నీవుసుఖమున నుండుము. నేఁగోయెదను. (లేచును.)

దశ—మహానుభావా ! కూర్చుండుఁడు. తొందరగా లేచి పోవుటన్యాయమా?

గీ. ఇమ్మనఁగ నెఁడఁగి యిదెఱిసి ♦ కొమ్మనుటకు

ఫలముకాదు; బంగరుకాదు ♦ ప్రభుతకాదు

ఆఱుపదివేల యేండ్లెక్కి ♦ ప్రాణమునకు

బ్రాణమగునట్లు కాంచిన ♦ ప్రథమసుతుఁడు.

తొందరయేల ? ఆలోచించుకొననిండు. శాంతిపడనిండు. శాంతి పడనిండు. ప్రాణములు కుదటఁ బఱచుకొననిండు. ఆత్మమిక్కిలికలఁత వొందినదినుఁడీ ! మీరు రామాని గోరుదురని స్వప్నముననయిన నెఱుఁగను జూడీ ! అయిన నేమి ? అంటిని, అన్నమాట సత్యముకాదనఁగలనా ? ఆహా ! మహాత్మా ! మీయజ్ఞభంగమునకు, నాయసుభంగమునకుఁ దాటక యెక్కడదాపురించినదండీ ! మహాత్మా ! అట్లెమి యాలోచించుచున్నారు ?

విశ్వా—ఏమియు లేదు.

దశ—ఏమియు లేనేలేదా ! “కావలసినది యసురఖండనము కదా ? అది యీతనివలన యగునప్పు డీతనిబాధించి రామునిదీసికొని పోవుటాదులకు? చిరకాలమునకునంతతీగవినవాఁ ఁ. అందుపైసలదు వలదని కన్నతండ్రి యపశకునిముగ నాంగోళనపడుచు బ్రాకులాడు చుండ నెటుపోయి నెటువచ్చునో? జాయాపజయగుబులు దైవాధీనములు. అందులో రాక్షసులు మహాప్రభలులు. రాముఁడు పట్టి కను గాయ. ఏమో! ఎందులకయిగ మంచిద. దశరథునే తీసికొనిపోద” మని మీరాలోచించుచున్నారేమో యని నేననుకొనుచుంటిని. మీముఖవైఖరిచూడ నాకట్లుతోఁచినది. మహానుభావా! ఈయాలోచనములలో నొక్కటి యయిన మీహృదయమున నత్మమెఱపు మెఱసి నట్లయినఁ దళుక్కుని యడఁగిపోలేదా ?

విశ్వా—లేదు. నీకట్లుతోఁచుటభ్రమము.

గీ. కాతిరుఁడు మదిఁగలసాము + గాంచు నెదుట ;

విరహి యెదుటఁ జూచునులోన + వెలయు ప్రియను ,

మెదడులోని స్వర్గముకవి + యెదుటఁగాంచు ;

మనసుచూడు మన్నట్టు లే + కనులుగాంచు.

దశ—అటులయినఁ బోసిండు. కాని—ఒక్కచిన్నప్రశ్నమడిగెదను. తుమియింతారా ?

విశ్వా—అడుగుము.

దశ—సందర్భశూన్యములగు హాస్యములున్న క్రిమింపుఁడు. మీరే దశరథుఁడనుకొనుఁడు. నేనేవిశ్వామిత్రుఁడను. నేనేమీరామునడిగితిని. ఎఱుగక యిచ్చెదనని మీరుపలికితిరి. ఇట్టిస్థితిలో మీరిట్లు మనసులో గుబ్బెటలు పడుదురా లేదా ?

విశ్వా—ఎట్లు ?

దశ—కన్ను తెలువనిరాము నీమునియడిగినాడేమి ? యడిగి
సంతమాత్రమునఁ బ్రత్యక్షమృత్యు దేవతలగురాక్షసులనోటఁబడవై వ
వలసినదే ! అంతే ! రాక్షసశక్తియొడిగి, రాముని యశక్తియొడిగి
చూచుచుఁజూచుచుఁ జేతులార రాముని గట్టకట్టి సర్వనాశకులపండ్ల
క్రిందఁ బెట్టవలసినదే. కానంత వెనుకముందు నాలోచించుకొననక్క-
రలేదా ? రామునే తీసుకొనిపోవలయునను నిగంతరిదీక్ష యా మునీ
శ్వరుని కెందులకు ? నేనుపోయి రాక్షససంహారమొనర్తును ; లేదా
రాక్షసులచేఁ జచ్చెదను. రాముఁ డందుచేఁ నిరపాయుఁడై యుండును
గాదా ? తనముందుగతికైన యజ్ఞమును గాపాడుకొనుట కీతిఁడాత్రీ
పడుచుండగా, నాముంచుగతికై నారామునిగాపాడుకొనఁ జూడగూడ
దా ? ఇదితప్పా ? ” అను నిట్టియూహలు తండ్రియైన నీమనస్సునఁ
గలుగునా లేదా ? అట్లు గలుగుట సహజమగునాకాదా ?
సెలవీయఁగోరెదను.

విశ్వా—ఐహికలంపటతా శూన్యఁడనగునేను—జిరకాలము
నకు సంతానలాభమొందుటచే నూతనసంసార సౌఖ్యమును సహస్ర
గుణాధికముగా ననుభవించు నీమనస్థితి నెట్లుఁబొందుకొనిసానుభూతిచే
నీస్తానమున నెట్లు నిలువఁగలను ? నీమనస్థితిసీదియే. ఏసంసారియు
దానిననుకరింపలేనప్పుడు సన్యాసివయిన నేనెట్లు సేయఁగలనా ?

దశ—మీరు సేయలేకపోవుటయేమి ? సామాన్యముగ నాటక
పాత్రములు హరిశ్చంద్రాది పురుషులను జగద్రమత్యాది కాంతలను
గూడ సనుకరించుటలేదా ?

విశ్వా—అదెంతపాటి యనుకరణము ! ఛాయ వస్తువుగనా ?
చిత్రము మానిసియగునా ?

దశ—కాకపోనిండు. ప్రధానవస్తువును జ్ఞప్తి చేయుటకయిన జూలియున్నవికావా? అంగుచేమీరు రెండు నిమనములు నేనని భావించియున్న సన్నివేశమున మీహృదయవిభ మెట్టులుండునోకాసంత సెలవిండు.

విశ్వా—ఈనాటకము సొకు దప్పుదా?

దశ—నాయెడల విదాయ తప్పనటులే.

విశ్వా—అట్లున్నవినుము “ ఈముని రాము నడగినాడు. ఇచ్చెదనని బాసచేసెనని. నేను వచ్చెదనన్న వలదనుచున్నాడు. రాము నీకుండినియెడల బోయెదననుచున్నాడు. ఈముని మతిలేని వాడైకాడు. మహాధీమంతుడు. ప్రబలబలశాలి. అనేకాశ్రుశస్త్ర శిలాకాశలకర్కశుడు. అందుపై దివ్యతపోరాశి. రాముడు కేవలము నిరుపయోగమైయుండు నెడల నిట్టివివిధ మహాశక్తి సంపన్నుడేల యాన్యస్థుని గోరుకొని కార్యమును ధ్వంసమును జేసికొని బ్రదికి యుండినంతకాలమేల నగుబాటొందుటకు సాహసించును. రాముని యందుమహారాక్షసశిక్షణవిచక్షణతయుండి తీరవలయును. తండ్రినగుటచే నాకాతనిమాహాత్మ్యము తెలియకపోవచ్చును. ఒక వేళమాట వరుస కాతనిగో మహాశ్రేమియు లేదనియే నిశ్చయింతును. అయిన నేమి? విశ్వామిత్రుడు మహనీయ మాహాత్మ్య సంపన్నుడుకాడా? సృష్టికిఁ బ్రసిస్థిష్టి చేయఁజాలిన భూతలవిధాతకాడా? అట్టియూతఁడు మనరాముని కెన్ని దివ్యాస్త్రములొసఁగునో? ఎన్ని యఖండశక్తులు ప్రసాదించునో? వానిచేరాముడు రాక్షసులను నవలీలగ గెల్పు నేమో? ఎవఁజెలుగును? ఇంక నేయేశుభములూ మునివలన కలుగునో? ” యని దశరథ శ్రేయాఘోషనైన నేననుకొందును.

దశ—(అంగు) ఇంతపని చేయుటకీతనికి సమర్థతగలదు. కాని

యిష్టమున్నదో లేదో యెవనికిఁ దెలియును ? యాగార్థము హరిశ్చంద్రునియొద్ద ధనముఁజేసికొని, దాని నాతనియొద్దనేయుంచుట కొప్పించుకొని, మాయచే రాజ్యమును ధారపోయించుకొని దానిసహస్రమునకై భార్యాభర్తలనుమ్మించిన మహానుభావుఁడు ! లోహితాస్యుని జంపించిన యాతఁడు రామచంద్రునేమిచేయునో ! ధా రాశతయున్నది; మాయయున్నది. కరుణయున్నది, క్రోధమున్నది. రాజత్వమున్నది; బ్రహ్మత్వమున్నది. తామసమున్నది, సాత్వికమున్నది. సమస్తగనివాఁడు; సమస్తగని నవాఁడు. ఎట్లులయిన రాముఁడనఁజేయఁబ్రతుకై యిన్ని గుఁశలు కల్పించినాఁడేమో ? ఎవఁడు చెప్పఁగలఁడు ? వసిష్ఠ భగవానుని నూగ్గులు పుత్తులను బూడిద నేసిన పుణ్యాశుక్రుడు ! నాపైనాతనికేమి యుఁ గోపము లేదనుకొందును, ఏమో ! ఉండిననుండఁ గూడదా ? వసిష్ఠమహర్షి యిచ్చటనుండునెడల నీతనికి నాతనికి మాటపైమాట కలుగునేమోయని యీతనికి రహస్య సమావేశ మొనఁగితిని ఇప్పుడాతని నిటకు గమత్తునుటెల్లు ? రానియెడల నాకీ సంధిని గర్తవ్యమువదేశిగించువారెవ్వరు ? ఇంతసేపు తనతో మాటలాడఁ నాలో నేనేయో యూహించుకొనుచుంటినిని కాఁబాలు నప్పుడే యాతఁడు దుమధుమలాడుచున్నాఁడు. ఏమి చేయుదును ? (ప్రకాశముగ) మహానుభావా !

విశ్వా—ఏల ?

గత—హిమంటలు పేతుపటిమచేరింకముల్లెయున్నవేకాని యర్భకానురాగ రసార్ద్రములుగ లేవు. మఱియొకమాట. రాముని మీవెంట దీసికొనిపోండు ; కాని, రామునితో నేనుగూడ నచ్చట కనుగ్రహింపవలయును.

విశ్వా—(వికటముగ నవ్వుచు) రామునకు సాహాయార్థము గనా ?

దశ—అందులకు మీరుండ నేనట్లందునా ?

చిశ్వా—మఱి యెందులకు ?

దశ—(తనలో) నేనుగూడవచ్చుట కీతఁడ యీకరింపకుంటయే యీతని మా యోద్దేశముఁ బ్రకటించుచున్నది. తనకుఁ గావలసిన రాముఁడుండినప్పుడు పైగ నేనుండినపుడు తనపుట్టియేమిమునిఁ గెను ? నమ్మదగదు (ప్ర)కాశముగ) రామునకు సాహాయ్యమునకై కాకుండు నెడల మఱి యెందులకనుచున్నారా?

గీ. అమృతయెడఁజూపునిల్పిమా ♦ టాడుచుండ
నల్లుమాటాడి ననుఁ జూడు ♦ మయ్యయిట్లు
లనుచుగడ్డము గ్రహించి ♦ యతనిమొగము
నాయెడకుఁద్రవిప్పుకొను వెట్టి ♦ నయ్య నేను.
ఒక్కటేమాట! రామునిమీడి నేను బ్రదుకఁజాలను.

గీ. ముగురుభార్యలు కాపుర ♦ మునకువచ్చు
పిదపదివ్యమహానంద ♦ పదవిగొన్ని
వత్సరములొందినాడత ♦ ర్వాతనంతె
కాని యేమొ; యేమున్నదీ ♦ కంపతొడుగు
నందనుచు గొంత విసుగును ♦ జెందినాడఁ
గొడుకులికఁబుట్టరను చింత ♦ నైడముపిదప
బ్రదుకనగరోత; చావనఁ; ♦ బరమముదము
గాఁగఁజూనై చావో యంచు ♦ వేఁగినాడ
రామచంద్రుఁడు తల్లిగ ♦ ర్భమునఁబడఁగఁ
దిరుగనరులలోఁ బడినాడ ♦ మఱలబ్రదుకు
8

కొలఁదిగాఁ దియ్యఁబడెనార్చు ♦ కొనుచుఁబోవు
 నానాగోఁ యిన్నిజలపడె ♦ నయ్యవినవె.
 మనిసుపుష్పింపరాముఁడు ♦ కనులఁబడఁగఁ
 బాల మున్నీరుగాఁ బొంగి ♦ పామరత్వ
 మలలయ్యద్రేకమునమీఁద ♦ సత్తైపడియె ;
 నార్చిదిగబడె, మృతిమాట ♦ యడుగుఁబడియె
 శాత హేమంతమునను వ ♦ సంతమయ్యె
 తరణి గుంకువేళను భర ♦ ద్వాజపక్షి
 మేలుకొల్పుపాడెను దర్శ ♦ రేలఁ బొడ మో
 బూర్ణచంద్రుఁడు నేనురా ♦ మునిఁగనంగ.

మహాత్మా

గీ. బ్రదుకుకొఱకు నేను ♦ బ్రదుకుటలేదు నా
 కొఱకు నేను బ్రదుకుఁ ♦ గోరనయ్య
 రామచంద్రుఁ కొఱకె ♦ ద్రిదియుంటిని రాముఁ
 గననిక్షణముగాల ♦ గతినిగాఁతు.

మీయిష్టమువచ్చినట్లు సేయుఁడు

విశ్వా—నీమాటలు వింత గఁగనఁబడుచున్నవి. ఇంతకుముందు
 నీవేనా వెంటవచ్చి యాసుర శిక్షణ మొనర్చెద నంటివి. రాముని
 బాసిన నిముసముననే నిశ్చయముగ మరణించుపాడెవయిన రాముని
 విడచి నావెంట నెట్లువచ్చెదనంటివి.

దశ—(తెల్లవ్రాయి) మహర్షిచంద్రమా! అట్లు మొదట
 నంటిని. స్థూలముగనంటిని. తరువాత కొంచె మాలోచించుకొని
 నమీఁద—ఆ! అందుమీఁదనే కాఁబోలు—అట్లు చేయుటకేనాకు

శక్తి లేదనితోచుటచే నాతోరాముని వెంటబెట్టుకొని వచ్చెదనంటిని గాఁబోలు.—నునను కుదురులేదు. ఆ! అట్లుకాదనితోచుచున్నది. నేను మీవెంట వచ్చెదనన్న మీరురాముని దీసికొనిపోవుట మాని వైచేదరేమోయని మొదటనటులన్న మాటసత్యము! రామునిమీఁకు విసువదలఁచుకొననియట్లునాకుదోచరామునితో నన్నుగూడఁ దీసికొనిపోయిని మిమ్ముఁబ్రార్థించియుండును.

విశ్వా—ఇంతటితో సరియో? మఱియొక కల్పన మున్నదా? ఇంకఁ గొంచెమాలోచించు. మఱియొక చిత్రమయిన యల్లిక మన నునకుఁ బాడకట్టునేమో? రాజా! ఏమి? మొదట స్థూలముగ ననుట యో? అటుపైఁ దిరుగ నాలోచించి సూక్ష్మముగ ననుటయో? దాని పై మఱింతనాలోచించి సూక్ష్మతరముగ ననుటయో? సత్యమున కెట్టి స్థూల సూక్ష్మ నిర్ణయమొచ్చితివి? మొదటిమాటరెండవదాని వలనఖండనమా? రెండవది మూడవదానివలనదిగదుడువా? సెబాస్! సత్యాధారమైన సూర్యుఁ డాదిపురుషుఁడగు వంశమున నుద్భవించిననీవు—ఒడలు ముక్కలుగఁగోసి యర్థికిచ్చిన మహానుభావుని కులములోబుట్టిన నీవు—నలునంతయసత్యమాఁడవెఱచి రాజ్యముఁ గోల్పోయి, భార్యాపుత్రులను విక్రయించుకొని! తన్ను మాలవాని కమ్మకొని, మరణించిన పుత్రుని దహించుటకువచ్చిన యిల్లాలిఁజేతి మీఁదుగ ఖండించుటకు సిద్ధపడిన సర్వ జగద్వికాంత యశస్సంపన్నుఁడగు సత్య హరిశ్చంద్రుని శాఖ కుపశాఖవైన నీవు—తన యిల్లాలినే యొకనికి దానమిచ్చినయనన్యసామాన్య వదాన్యాగ్రహణయిన రఘుమహారాజుగఁడైపై నెక్కిననీవు—మీకులమున కాధార మయిన సత్యమును—సర్వప్రపంచమున కాధారమయిన సత్యమును—దైవస్వరూపమయిన సత్యమును—ఆ!

దశ—మహానుభావా! తమియింపుడు. అట్టిసత్యమును బరి

గతిం పకపోలేను!

గీ. ముందు నెడకు సత్యము, రామ ♦ మూర్తి ప్రేమ
వెనుకలాగ నడుమగొట్టు ♦ కొనుచునుంటి
బిసముముందు నకును, గాళ్ళ ♦ బెసయునాచు
వెనుకలాగ నుక్రేడు హంస ♦ విధముగాగ.

విశ్వా— (ఈమాటలు వినిపించుకొనక) ఈనీతి సీతేశ్వర
చెప్పిరి? మీగురువుగ వసిష్ఠుని చచ్చటకుఁ బిలిపింపుము. ఆయన
యెదుటఁ జెప్పవలసిన నాలుగుమాటలఁ జెప్పెదను. సత్యమువదలు
కొనుమని మీగురువుగా రుపదేశింతురేమో చూచెదను.

దశ—(తనలో) అయ్య! బ్రదికితిని. గురువుగారు కర్తవ్యము
సెలవీయఁగలరు. (ప్రకాశముగ) ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—వసిష్ఠ భగవానునిటకుఁ దయచేయఁ బార్థివచిత్తినని
చెప్పము.

విశ్వా—త్వరగ—

దశ—మీకాగ్రహమువలదు. నేను సత్యమును వదలుకొను
వాఁడనుగాను. అంటిని. రామునిచ్చెదననియంటిని. అలాగే! ఇచ్చెద
నని బాసచేసినతరువాత నీకువలదా? (తనలో) వసిష్ఠుఁడేమి యాస
తిచ్చునో?

(వసిష్ఠుఁడు ప్రవేశించును.)

(దశరథుఁడు విశ్వామిత్రుఁడు లేతురు.)

వసి—బ్రహ్మర్షి వతంసనూ! తపముబాగుగ వర్ధిల్లుచున్నది

విశ్వా—మీదయవలన—

దశ—గురూత్తమా! నమస్కారము.

వసి—కళ్యాణమస్తు.

విశ్వా—రాజేంద్రా! గురువుగారితోఁ జెప్పము.

దశ—నేనేల? మీరే సెలవిండు.

విశ్వా—మహ్నాచంద్రియా! నాకును మీశిష్యునకొక వివాదముకలిగినది. అదిమీమాధ్యస్తమునఁ దేలవలసియున్నది.

వసి—అదియేదియో సెలవిండు.

విశ్వా—మీరేదియడిగిననిచ్చెదననియీభూపుండింతకుమంగు నాకు బాసచేసియున్నాఁడు. మారీచసుబాహు వధార్థమై నేను రాముని నాతోఁ బంపునుని కోరితిని. రామునిచ్చుటకు సందేహపడుచున్నాఁడు. ఈయకతప్పదని నేను జెప్పచున్నాను. మీయిష్టానుసారముగఁ దీరుమానింపుడు.

వసి—రాజేంద్రా! నీవు విశ్వామిత్రుని మాహాత్మ్యమెఱుంగనిదికాదు. అద్వితీయతఃప్రభావాధికతగలవాఁడు. అతఁడుతలఁచుకొనినయెడల మారీచాదుల నొక్కతెప్పపాటులో భస్మము చేయఁగలఁడు. తపస్సు వ్యయమగునని యుపేక్షించియున్నాఁడు. ఈరాక్షసులఁ జంపినకీర్తిని రాక్షసహరణముకొఱకే పుట్టిననరామమూర్తికిఁ దక్కింపగ నీతఁడిటకువిచ్చేసినాఁడు. గంధగంధ లేశమైన నేసందేహమును బొందక రాము నాతనితోఁబంపుము.

గీ. లగ్ని బ్రహ్మర్షి ; దాత మహాప్రభుండు ;

పనియసురమారణము ; దత్త • వస్తునఖిల

జగదుదంచి తానంద తే • జస్వనరూప ;

మింతకంటె గావలసిన • దేమియిలను ?

విశ్వా—ఇమ్మచెప్పిన యాతఁడుగూడ మహాతపశ్శాలియేయని మీయాసతికిఁ గానంత చేర్చితిని.

వసి—(నవ్వుచు) రాజేంద్రా! వింటివా? విశ్వామిత్రుఁడీ మాటలవలన నన్ను స్తుతిసేయుటలేదు. ఇమ్మచెప్పకుండ నీయలేక పోయితివిగదా యని నిన్నెత్తి పొడుచుచున్నాఁడు. ఇప్పుడై న వేగిర పడుము. రామునిటకుఁ బిలిపిపుము.

దశ—ఎవరక్కడ ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—రామలక్ష్మణుల నిటకుఁ దీసికొనిరయ్యుట.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

(రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించి వసిష్ఠునకు నమస్కరింతురు.)

దశ—రామచంద్రా! (విశ్వామిత్రునిఁజూపి) తాతగారికి నమస్కరింపుము.

రాము—మహర్షి నత్తమా! నమస్కారము.

విశ్వా—వత్సా! కల్్యాణమస్తు.

దశ—లక్ష్మణా! నీవుఁగూడఁదాతగారికి నమస్కరింపుము

లక్ష్మణ—నేను నమస్కరింపను. ఈయన మాతాతగారు

కారు.

దశ—అటులనుటలేప్పు నమస్కరింపుము.

లక్ష్మణ—ఊహ. మాతాతగారికింత పొడుగుగడ్డములేదు. ఈ నమమ నేను జూడలేదా?

దశ—ఆతాతగారు మగధ దేశమహారాజుగారు. ఆయన మీ యమ్మకుఁ బితృతుల్యుఁడు. ఈతాతగారుచుర్రయొకరు. ఈయననాకుఁ బితృతుల్యుఁడు.

లక్ష్మ — మహర్షి చంద్రమా ! నమస్కారము.

విశ్వా — (నవ్వుచు) వత్సా ! కల్యాణమస్తు!

దశ — గాధినానా ! లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులద్వయ కవలలయిన రామునితో లక్ష్మణుడు జోడు. భరతునితో శత్రుఘ్నుడు అంకె. కావున లక్ష్మణునిగూడ వెంటబెట్టుకొని పోవేయచున్నాను.

విశ్వా — అడిగినాత యిచ్చువాడే మహాదాతయగుచో సంతకంటె సధికిముగ నిచ్చు నీ కేమిపేరు తగునో !

దశ — నాకును నాస్థితిగఁ దమ యాశీర్వాదము తక్కువే అక్కటలేదు. (రామ లక్ష్మణులతో) మీరీమహర్షితో బోవలయును.

రామ — చిత్తిము.

లక్ష్మ — నేను మాయన్న గారితో బోవుదును.

దశ — మహాత్మా ! బాబరు. తప్పులు గలిగిన దిద్దికొనుడు. (అలోచించికన్నులొత్తుకొని) ఇప్పుడు వెట్టిపడదగదు. నాయనలారా. నన్నొక్కసారి కౌగలించుకొనుడు.

(రామలక్ష్మణులు కౌగలించుకొందురు.)

గాధినందనా ! తిరుగ శీఘ్రముగఁ బిల్లలతో దయచేయుదురు కాదా?

విశ్వా — సందేహమేమి? (లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోయెదను.

దశ — చిత్తిము. నమస్కారము.

రామ — లక్ష్మ — గురూత్తమా! మాకు సెలవొసంగుడు నమస్కారము.

పసి — కల్యాణమస్తు!

దశ — సేవకా! ఈపిల్లల నొక్కసారి తల్లుల మెదుటఁ బెట్టి మెంటనేమహర్షి కప్పజెప్పుము.

పసి — (లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోవుదును.

దశ — చిత్తము. సమస్కారము.

(వసిష్ఠుడు, విశ్వమిత్రుడు, రాముడు, లక్ష్మణుడునిష్క్రమింతురు)

దశ — గీ. ఇమ్మనటతోడనే రాము ♦ నిచ్చియుండు

నెకల సత్యనంతుడనని ♦ యిలయశంబు

నెససియుండు; రామునిందున ♦ కిచ్చినాడ;

మునివలననాల్గుతిట్టులు ♦ దినినవాడ

కృపణునకు వ్యయము తుదకు ♦ నెక్కువగును,

మెప్పులేదు పైపెచ్చుగ ♦ దెప్పులగును.

పనియదనునజేయక మాల్లు ♦ వానికిఁ బని

యెక్కుటగు; గప్టమును నష్ట ♦ మినుమడించు

వినరు నాల్కను వాగ్దాన ♦ వితతిఁజేయు

పృథ్విపతియిచ్చి కీర్తి ద ♦ క్రించుకొనఁడు

ఒనఁగువఱకు బాసనుజేయ ♦ కుండువిభుఁడు

గడునరియురక్షితుఁడు కీర్తిఁగి ♦ బడయువాఁడు

ఎద్ది యెవనికిఁబ్రాప్తమో ♦ యద్దిచాని

నెనయుననుమాట నిజమైన ♦ నిచ్చునొకఁడు

కిమ్మనక నన్ననన్నగ ♦ నమ్ర మెల్లు

నాలుగై నపిమ్రుటనిచ్చు ♦ నరుడొకఁడు ;

గానిసుతశాపభయముచే ♦ గానిసత్య

బద్ధతను నేనురామునిఁ ♦ బంపననుచు

ముందఱికపులునాటక ♦ ములనువ్రాసి

యెదుటి ద్విప్తులచేతఁది ♦ ట్టితురేమొ

ఎల్లరికు గావలసినంత ♦ స్వేచ్ఛయుండ

నవసిద్ధపుసకుఁ గాశంతయైన లేదు.
 పాదరక్షలతో నన్న ♦ పాటిత్రాబి
 నడుగిడుచు గాలిలోపల ♦ నడునివలయు
 ప్రాణమెంతదొకను బిగ ♦ బట్టికొనుచు
 హృదయమెందాఁకఁజెర, బిగి ♦ యించుకొనుచు
 నాకసపు వింత నాట్యంబు ♦ నాడఁగలఁడు
 యోధ్రపుఁడుగూడ మనుజుఁడు ♦ గాఁడె? యకట
 అలయికనొ, తొల్మిలేకయో ♦ యాశ్రముననొ,
 భృశముననొ యాతఁడినుమంత ♦ పట్టుతూలి
 నిటు నటునునూఁగ “ నిహిహిహి ♦ హీ” యటంచు
 గోటిజనములు చప్పటల్ ♦ గొట్టు వారె.
 అంధులును జేయు మంచుకొండంతతప్ప
 కరఁగి యావిరియైపోవు ♦ క్షణములోన ;
 భూపుఁడు ప్రమాదమునఁజేయు ♦ ముత్తైమంత
 నెఱును శతశతాబ్దములైన ♦ నిల్చికాలు
 రాముపైఁ బ్రేమచేఁ జాల ♦ ప్రాణకులాడి
 వాడనేకాని, సత్యంబు ♦ వీడలేదు
 కనుబొమలుపండు తరువాతఁ ♦ గడుపుపండు
 నాతఁడె గ్రహించు నాదేవు ♦ లాటయెంతో !

(నేపథ్యమన) మహా! పభూ! భోజనవేశ యత్నించి నది.

దశ— ఇంక భోజనమా ? కడుపు నిండుగ నే యున్నదికాదా!
 కావేరీ !

గీ. ఏను భుజియించునప్పుడు ♦ పృథులముగను
 గమగముగను బూర్వరాజుల ♦ కథలనాకు
 భరతుడూ కొట్టె బల్కు నా ♦ పాణమిటకుఁ
 దిరుగవచ్చిన తరువాతఁ ♦ దినెద మఱల.

(నేపథ్యమున) అట్టులనుట న్యాయమా ? కాసల్యాదేవిగారు చాల
 ఖిన్నులై యున్నారు. మీరువచ్చి యామె నోదార్తురుగాక !

దశ—

గీ. జ్ఞానవాసిష్ఠముఁ బఠించి ♦ జగముమిధ్య
 యనితలఁచు నాగతియె యిట్లు ♦ లగుడు నేపుడు
 పగములకుఁ జేతులకు సద్ధు ♦ పడెడుబిడ్డఁ
 డగుపడని యూఁగు పాణపు ♦ టార్తి యెంతో !

హా! రామచంద్రా ! హా! లక్ష్మణా ! హా! విశ్వమిత్రా !

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీ

క ల్యాణ రా ఘ వ ము.

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—అరణ్యము.

ప్రదేశము—రాముడు, లక్ష్మణుడు, విశ్వమిత్రుడు, నారాయణుడు.

విశ్వా—ఈదినమున మిగుల నడచితిరి. కొంచెముట విశ్రమించమా?

నారా—అదిగో! సాయంకాల మగుచున్నది.

గీ. పచ్చనగు చందనపుఁ జర్చి • ప్రకృతికాంత
గిరికుచములఁగై నేసి గి • ల్లింతఁబెట్టి
చక్కఁగులఁ బోసి, కెమ్మోవి • నొక్కనవిత
వృద్ధునకుఁ బ్రేమ సత్తిపైన • హెచ్చుగాదె?

లక్ష్మ—తాతగారూ! మీశిష్యుఁడనారాయణుడు తప్పదు
యేన్నాఁడు. వృద్ధునకుఁ బ్రేమపుత్రులపై హెచ్చని చెప్పవలయును.
నిజమగునా? కాదా?

వశ్యా—విత్తా! ఈసారి నీవు చెప్పినది నిజము. మఱియొక సారియూ
 లేడు చెప్పినది నిజము కావచ్చును! ప్రకృతిసహస్రముఖికాదా? నారా
 యణుడు సవనసహస్రిత్యద్రిక్కిమచే, నూత్న యావనోచిత శృం
 గార రసగరిమచే నటులు చెప్పినాడు. అది తప్పు. శిష్యునకు—

గీ గురులతో శాస్త్రచర్చను • గోరఁదగును,
 కలికి గండచందనచర్పణ • దలఁపఁదగదు,
 వేదములవల్లె పలుకులు • వినఁగఁదగును.
 వెలుది మట్టలగిలుకులు • వినఁగఁదగదు
 ఈశ్వరిని ముక్కుచివరని • క్షింపఁదగును,
 కన్ను కెలఁకుల నింతిని • గానఁదగదు
 జగమసత్యంబలుకఁ • జనునుగాని
 చాననడుమ సత్యంబరఁ • జనదు చనదు.

అది యుగాక,

వృద్ధులైనను బలితుల • యొద్దనెప్పుడు
 పదుష శృంగార వాక్యముల్ • బలుకఁదగదు;
 ఫలకమును బైట చెఱఁగునఁ • నాడునఁదగదు;
 రవికలోనొంటెనుచ్చు జే • ర్పఁగదగదు.
 మసినఁ దాంబూలరిక్తితో • మార్పఁదగదు,
 దుప్పితోలున జాజులు • గుప్పఁదగదు;
 బుటెపోచను మృగమద • మూఁప్పఁదగదు;

నారాయణా! రాజబాలురయెదుట నీవట్టి శృంగారవాక్యము లాడుట
 తప్పు.

రామ—మహానుభావా ! ఆతనిక్షమియింతురుగాక !

లక్ష్మ—తాతగారూ ! నసిష్టశిష్యులమగు మేమామాత్రము
సకే చెడిపోవువారముగాము.

రాము—తమ్ముడా ! అట్లు పలుకఁగూడదు. తప్పు.

విశ్వా—రామచంద్రా ! తప్పుకాదు. లక్ష్మణుడట్లు పలుకఁ
దగును. ఆతని నేను బాగుగ నెఱుఁగుదును;

గీ. గాత్రముననంటి యెంత శృం • గారమహిమ

వెలసినను, గిన్నలును, గర్జ • ములునులేక

మసిమొదలెలేక స్థాణువై • మఁగఁదగిన

మహితవిజ్ఞానుడగును ల • క్ష్మణుఁడురామ;

ఆతని పైవాఁడనయిన నీసంగతి యింకనవర్ణ్యముకాదా !

రామ—మహాత్మా ! మీదయకుఁ బాతులము.

నారా—(తనలో) శృంగారవాక్యములచే శిష్యులు చెడుదురు
కాని, స్తుతివాక్యములచే జెడరుకాబోలు ! ఎవనివెట్టి వానికివేడుక.

విశ్వా—నారాయణా ! ఘాసతల్పముల బాలురకుఁ గల్పిం
పుము.

లక్ష్మ—గురువుగారియంజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము ; కాన నీవు
నాకును గురువుగారికిని శిష్యులఁ గల్పింపుము. శ్రీరామమూర్తికి
నేనే నైచెదను. (అట్లుచేయును.)

విశ్వా—(శిష్యుడైఁగూర్చుండి) పత్సలారా !

సీ. గంధసింధుర బద్ధ • బంధురస్యందనా

నందవిహారిమే • నడకలయ్యె

ద్రాక్షారసాయన • గోక్షీరపానంబు

నిర్ఘర నిస్సర • స్నీరమయ్యె

స్వర్ణమంచస్థ పే • శలశూల తల్పముల్

నృకేలను గడ్డి • బణిపుయ్యె

బహురుచ్య శాక సం • భార సారాహార

భక్షణంబులుపర్ణ • ఫలమాలయ్యె

మాతృమాన్యత్వమాంగశ్య • మహితమంది

రథలావాస ముద్ధతా • గణ్యమయ్యె

బూలహార బెట్టదగు శ్రణ్య • మూర్తి యుగము

ముండ్లలో బెట్టి బాధించె • మునియితండు.

రామ—స్వామీ ! మీరట్లా సతీయడగునా ? మీరుగటాక్షిం
చిన బలాతిబల విద్యలవలన మాకు యుత్పిచాసా బాధలులేవు. బడలి
కయులేదు. అదిగాక—

గీ. అడవిశారికకును బెంపు • డైనశారి

కమలతాదులనున్న వ్య • త్యాసమెంతో

వసనమధివాస సౌఖ్య సం • పదకు బురని

వాససౌఖ్యమునకును వ్య • త్యాసమంత

పురనివాసముచేమది • ముడుచుకొనుచు

నిల్చెయిల్చె దేహమునందు • నిమిడిపోవు

నాటవిక వాసమున మది • యట్టెయట్టె

పొంగి జగదాత్మకో నైశ్య • మును లభించు

కృత్రిమ సుఖాలిమనసు మె • ప్పింపలేదు

పదయమక బంధముఖ్యకా • వ్యంబువలెను ;

పురసుఖములు మదికి బల • స్ఫూర్తిజేయఁ
జాలవగ్భకుకిఁ బోత • పాలలీల.

లక్ష్య—రామభద్రుని కేమియుఁగన్పించులు లేకపోవుటచే నా
కేమియులేవు

గీ. ఇదియె దేశాటనమునకు • సదమల వ్ర
పంచ విజ్ఞానసార సు • పాదనమున
కడవిఁ దిరుగుటకును వేఱ • లాడుటకును
దనువు గడిదేచ్చుకొనుటకుఁ • దగినవయసు
దీనివృథవోననిచ్చు భూ • జాని సుతుఁడు
తనువు తపతనతో జగ • త్తునెదుగుకొనఁ
దగని మనసు గడగడతో • ద్రగ్ధిమలేని
పేగుగుఱగుఱతోఁ, ద్రేపు • బేపుబేపు
తోనగరులోన రాకాసి • తోలుబొమ్మ
లీల పోతుముత్తైదునై • పూలగాగ
రా గుడారమాలనడుమ • రాశితోడ
గచ్చకాయలరణమున • గల్గడఁడగును.

రామ—లక్ష్యరా! ఇంక నట్టె మాటలాడక విశ్రమింపుము.

విశ్వా—నారాయణా! ఊరికుంటి నేమి ?

(అందఱు విశ్రమింతురు.)

నారా—నచ్చుచుంటిని. (ఊళులొత్తును.)

లక్ష్య—తాతగానూ! ఏమైనకథఁ జెప్పెదగా ?

విశ్వా—అలాగే ! అనఁగననఁగ—సుందోపసుందులని—

ఎవ్వరు “నూ” యనలేమి ?

గీ తలఁ గదువు వాఁడు లేనట్టి • తానమల్లు
 నెనుకహంగు లేనట్టి య • భీనయమల్లు
 రణితరస్సాణరవ శూన్య • రణమవలెను
 కథనడున దూకొనెడు వాఁడు • గలుగకున్న.

లక్ష్మ—నే “నూ” కొట్టెదను.

విశ్వా—నుందో? నుందులని—

లక్ష్మ—ఊ—అన్నదిమ్మలా ?

విశ్వా—అవును. నీకెల్లు తెలిసెను ?

లక్ష్మ—పేళ్ళనుబట్టి—నాకుమాతంకి) యుపరామ చట్ర పీఠేల
 పెట్టలేదో ?

రామ—తమ్ముడా ! కథ విసవే ?

విశ్వా—వారిరాష్ట్రభూమి యిదియే.

లక్ష్మ—ఊ—

వి—వారిద్దఱు ఆర్యోన్యసహాయులై యనేకదుష్కృతులొసర్చి
 దుష్టేయులైరి.

లక్ష్మ—ఊ—

విశ్వా—ఒకనాఁడొక యప్పరోనారీమనీ వారి బోధింబడెను.

లక్ష్మ—ఊ—

విశ్వా—వాఁటిద్దఱుకూడదానినపేక్షించిరి. అదితనకే కావలయు
 నని యొకఁడు తనకే కావలయునని యింకొకఁడు సన్యోగము గలగల
 హించి పోరాసి, గుర్తిస్తానని, కఠియనని, పాడుచుకొని యిద్దఱుఁ
 జచ్చిరి.

లక్ష్మ — (నవ్వుచున్నాడు.) సెబాస్ ! బాగుగా జరిగినది.

నారా — ఇచ్చట నారికంటిబామ విల్లే వీరునిచేతి వింటికంటె బ్రబలమయినది.

లక్ష్మ — నారాయణా ! వీరుని వింటి నట్లు నిందించుట తగదు. తగినవీరుడప్పటికి వారితోఁ దారసింపక పోయినంతమాత్రమున వీర ధనుః ప్రకాండము నధిక్షేపించుటనుచితము. మాయన్న గారివఱకెందు లకు ? ఈధనుస్సుచేబూని నేనే యప్పజిట నుండినయెడల నొక్క వ్రేటుతో రెండు తలలునూడఁ గొట్టలేకుండునా ?

రామ — తమ్ముడూ ! కథకన్డవచ్చెదవేల ?

విశ్వా — వారిలో సుందుడనువాని భార్య తాటక.

లక్ష్మ — ఊఁ.

(నేపథ్యమున ఊఁ.)

రామ — (లేచి) మఱియెవ్వరో ఊఁ, యనుచున్నారు ?

నారా — ప్రతిధ్వనియైయుండునేమో ?

రామ — కాదు.

విశ్వా — తాటక కిద్దఱు పుత్త్రులు. మారీచ సుబాహులు.

లక్ష్మ — ఊఁ.

(నేపథ్యమున ఊఁ.)

రామ — లక్ష్మణా ! ధనుస్సు ! ధనుస్సు ! (తీసికొని) గురూ త్తమా ! అధ్వనివచ్చు నెడకుఁబోయి చూచితిన్ను.

లక్ష్మ — రామభద్రా ! నేను ముందునడచుచు దారిచూపె చను ; రమ్ము

విశ్వా — మీరటకుఁ బోకుడు. ఆమెయే యిటకురావచ్చును.

రామ—అమె యెవ్వరు ?

విశ్వా—తాటక—అపొదచాటున 'ఊఁఊఁ' యనుచు నది గురుకపెట్టి నిద్రించుచున్నట్లున్నది.

నారా—అమ్మయ్యా ! తాటక యింత చేరువనేయున్నదా ? గురూత్తమా ! పాటిపావునము.

రామ—నారాయణ ! నీకేమియు భయము లేదు.

విశ్వా—అమె యిచ్చటనుండుట యెరిగియూడియే మిమ్మిటకుఁ దీసికొనివచ్చితిని. సుహరించుట కింక వేళకాకుంటచే రామ భద్రా ! నీతోఁ జెప్పియుండ లేదు. ఇది నాయజ్ఞమునకుఁజేసిన విఘాతము లిన్నిన్నికావు. ఒక పావుగడియలో నీమెను వధింతువుగాక !

నారా—అది నామెడలో నొకసారి త్రొచుపామును జుట్టెను.

లక్ష్మ—నారాయణ శంకరుల కభేదమని తెల్పుటకు గాఁబోలును.

రామ—గురూత్తమా ! అబలను వధింపుమని యానతిచ్చుచున్నారేమి ?

నారా—అనేక గజ సహస్ర బలాన్వితయగునది యబల యెట్లగును ?

లక్ష్మ—నారాయణ ! స్త్రీపురుష విభాగముఁ బొగుగఁ జేయుచున్నావు. బలముండుటచేతనే యది పురుషుఁ డగునడల బలములేకుటచే నీవు కాంతవగుదువా ?

రామ—లక్ష్మణా ! అట్లు తీవ్రముగ మాటాడవచ్చునా ? నారాయణ ! నీవేమియు ననుకొనవలదునుమా !

విశ్వా—లక్షణుడు నారాయణుని సన్నిహితమును గొంత
సత్యము నారాయణుడే వచించినాడు.

గీ. కుడి యెడమ భేదమున్నది ♦ పడతికిఁ బురు
షునకుఁ గణినగాత్ముఁ డతఁడు ♦ సుమనమాంగి
యద్ది; భరియింపఁ గల్గువాఁ ♦ డతఁడు, నేవ
నంది భరియింపఁ బడుచుండు ♦ నద్ది యీమె.
నల్ప కఠినాత్ముఁ డతఁడు; పే ♦ శల సుధాని
భోక్తృమనస్క-యౌనది; ♦ యన్నితనకు
వలయుననువాడతండు; కా ♦ వలయుసంత
నందఱకుఁ బెట్టి మోదించు ♦ నట్టిదామె.
కత్తి కతఁడర్హుఁడగు; నూది ♦ గరితెలకు న
మర్హయగునీమె; రాజనే ♦ వార్హుఁడతఁడు;
అతిథికుల దేవతాదుల ♦ కర్పనలిపి
యిల్లు న్వర్గతుల్యముఁజేయఁ ♦ జెల్లనామె.
పర్వదేశంబు సతని సం ♦ చారభూమి;
యిల్లె యీమె పాలన నీమె; ♦ యెల్లజనులు
నతనివారు; పిల్లలగుదు ♦ రామె ప్రజలు;
యశ మతనికోర్కి; పుణ్యమౌ ♦ నామెఫలము.
పిఠికితనమును బిడియంబు ♦ పురుషునకును
బనికిరా; పవ్వ భూషణౌ ♦ పనితకెపుడు;
దేవుచేతనుదరియింపఁ ♦ దిపురునాతఁ;
డతనిచేతను దరియించు ♦ నయ్యయామె.

అట్లుగానుండ ముచ్చీయ • నర్వయైస
 యువిద పోముక్కు మొదలంట • నూడఁ గొలుక
 గోటికొనలను గిల్గింతఁ • గూర్పఁదగిన
 పడఁతి మగవానిఁ బడగుద్ది • వధముసేయ
 నిల్చదలి దేశంబున • నెగచిపడుచు
 సశ్యమును ధర్మమును మనీ • శ్వరుల జడల
 తోడఁ గోయించి యజ్ఞము • ల్పాసుసేసి
 కుతల మెల్లఁగూర్తను గ • గ్గోలుపలుప.
 కసుమముల చెండుల ఫిరంగి • గుండుగాఁగ
 మరు లకోరి భైరవమహా • మారిగాఁగ
 చక్కసగు చుక్క బలుతోక • చుక్కగాఁక.
 పున్నెములతాపు పాపము • పోవుఁగాగ.
 స్త్రీత్వమిఁక నేమి? యాచింత • సేయఁదగదు;
 జాతికిని శిక్షగాదు; దో • పంబునకును
 భువిని బాడు సేసెడు వారు • పురుషులైన
 నేమి? స్త్రీలైన నేమి? శి • క్షింపవలయు.

రామచంద్రా! లోకవిధ్వాసకారిణియగు నీరాక్షసినిజంపిలోకమును
 గాపాడుము.

రామ — (సందేహించుచు) క్షమింపవలెను. విరూపను జేసిన
 జాలదా?

విశ్వా—సందేహచారిత్రీయగు తల్లిసే పరిశురాముఁడువధించి
 యుండ నిస్సందేహ నిరంకుశ దౌష్ట్యభూయిష్టయగు రాక్షసమానిని
 బరిమార్చుట కీతొట్టపాటేల? సందేహింపకుము. తోయవలసినది

ముక్కు చెవులుగావు. గొంతు. ఖండింపవలసినవి పదకరములుకావు. పాపములు. నీచేతిలో నిది తనువునాసితరింపవలసియున్నది. అవయవ ఖండనమొనర్చి యకారణముగ నాయాసపెట్టుటకంటె నట్టెయొక్క కోలతో ననుహరణమొనర్చుట నన్నివిధముల శ్రేయముకాదా ?

రామ—స్త్రీహంతకుడనని నన్నులోకము సిందింపదా ?

విశ్వా—

గీ. ఆత్మను గ్రసించు ప్రబుమా ♦ యాశుభాంగి
నంత మొందించు శూరుడే ♦ యద్విప్రీయుఁ,
డతఁడెసిరుఁడు ; లోకాతీతుఁ ♦ డతఁడెముక్తుఁ
డవనిలో జన్మచంత స్త్రీ ♦ హత్యకొఱకె.

రామ—(నవ్వుచు) మీ సెలవగుటచే జేయవలయునుకాని—

విశ్వా—నా సెలవును బట్టికాదు. నీజన్మమునుఁ బట్టియే చేయవలయును. దుష్టశిక్షణమునకు, శిష్టరక్షణమునకు జన్మమొందిన పురుషోత్తముడవు.

గీ. ప్రాకృతులు చేయఁదగులింగ ♦ వర్ణవిభజ
నంబునీకేల? రానుచం ♦ ద్వా! మహాత్రు!
నర్వహేతువౌ మది నపుం ♦ నకమాగాదె ?
మట్టియొకటె పోతాఁడు బా ♦ మ్మొలకునైన.

రామ—ఇంతదూరము మీరు సెలవీయవలయునా ? మీ యిష్టానుసారమే దానిని వధింతును.

లక్ష్మణ—తాతగారూ ! తాటకను, జూడవలయును. నన్నట్టు పోనిచ్చెదరా?

విశ్వా—అందఱముఁబోవుదము.

నారా—సన్నుగూడ రమ్మందురా?

లక్ష్మ—నీవునావెనుకనుంచుము. అదినిదిగించుచున్నదికాదా?

(అదటు పరిక్రమింతురు. తెరమొత్తగ తాటక నిదిగించుచు నటపడియుండును)

విశ్వా—అదిగో! చూసు! ఎంతభయంకరస్వరూపిణియో!

రాము—ఘోరాకారి యేయగును.

విశ్వా—

గీ. పొక్క గురు పెట్టినిదిగించు ♦ భార్యయైన

రేయినడుమచూడంగ భయ ♦ కృతిగవోచు

సృష్టిశక్తిస్వరూపిణి ♦ స్త్రీయనంగ

నిద్ది యీవేళ నిట్లుండ ♦ నేమిచెప్ప!

రాము—గురూత్తమా!

గీ. ప్రాణమొకతృటిలోనఁ దాఁ ♦ బాయననుచు

నెఱుంగఁ కెంతహాయిగను ని ♦ గ్రించు నీమి;

ప్రాణులెంత యజ్ఞులొకట్ట! ♦ బ్రహ్మకనంగ

నింతె కద! యిట్టె మెఱుమిట్టె ♦ యిరులుగాదె.

విశ్వా—ఇంకసందేహమా?

లక్ష్మ—తాతగాదూ! చంపుటకు వేళ యయినదేమోదాని లేవనా?

నారా—లేవుట యెందులకు? నిద్రపోవుచుండఁగనే చంపరాదా? ఈనిద్రతో నాన్ద్రగూడఁ గలియును.

విశ్వా.—వత్సా! లేవవచ్చును.

లక్ష్మణ—తాటకా ! తాటకా ! అసురసంధ్యవేశ నిద్రింపఁ
దగదు, తిరుగ నాసురజన్మము వచ్చునేమో ! దూరప్రయాణము
పోదలఁచియున్నావు. ఆలసింపకు ! వేగలే ! ఉహూ. లేవకున్నది.
తాటకా ! తాటకా ! నామాటవినియొక్కటికాలము వేదియుండుము.
చచ్చితిరుగ శాశ్వతముగఁ బండుకొందువుగానిలే ఉహూ. లేవదు.

గీ. పూలబంత్రవేటులు పెద్ద ♦ పులికి నేల ?

గిలుకుగిలిగింత పెనుకాటు ♦ గేదె కేల ?

మంగళపుటారతులు బల్ని ♦ వంగి కేల ?

మేలకొల్పుల భూపాల ♦ మేల కిలోకి ?

మునుపు సుందఁడు ముద్దఁడు ♦ మూతిమీఁద.

మునివరేణ్యులఁ దిట్టిన ♦ మూతిమీఁద

పోరిపోరిగ గుట్టుపెట్టెడు ♦ మూతిమీఁదఁ

దాటకా ! యిదెరామ సో ♦ దమనితన్ను.

(తన్నును.)

తాట—(కన్నులు మూసికొని లేచి) హా ! హా ! నాథా ! చిర
కాలమగుటచేతనా ? యింత గట్టిగా ముద్దుపెట్టుకొంటివి ?

లక్ష్మణ—నీనాలుకఁగోయి ! చిరకాలపు ముద్దుగాదు. శీఘ్ర
కాలపుమృతి. లే !

తాట—(కన్నులు మూసికొని) నాథా ! నిన్నెంత కాలమనకుఁ
జూచితిని ?

లక్ష్మణ—నాథుని స్వప్నమునఁజూచుటలో విశేషమేమున్నది?
ఆతని శాశ్వతముగఁ జూచుటకే యీపుణ్యాత్ముడువచ్చియున్నాఁడు.

కన్నులు తెలుపుచు. (వింటిలోఁ గంటిపైఁబొడుచును.)

తాట—(కన్నులు తెరిచి) ఎవఁడురా! కంటిలోఁబొడిచినాఁడు.

లక్ష్మ—నేను,

తాట—(ఆపులించుచు లేచి) నీవెవఁడవు?

లక్ష్మ—ఈతెనిసోదరుఁడను.

తాట—(రామునివయిపు తిరిగి) నీవెవఁడవు?

రాము—ఈమహానుభావునివలన మహాశ్రువిద్యనేర్చిన శిష్యుఁ
డను.

విశ్వా—తాటకా! నేనీ నారాయణుని గురుఁడను. నీకుఁ
గృతపరిచయఁడను.

నారా—అమృత్యో! నాపేరు చెప్పితిరేల? నేనిట నుండ
జాలను.

(పారిపోవును.)

తాట—ఓమునిముచ్చా! ఋషిపక్షీ! నీవా? మూర్ఖుఁడా
రమునకాఁగలేక, యీనడుమ బుంజాలు తెల్పుకొని కాలికొలఁది
పారిపోయితివని వినియుంటిమే! తిరుగ గుడ్లగూబ మొగమున సందే
జానున మానన్నిధికి సిద్ధపడితివా? అట్లు చూచెదవేమి? గుడ్డు
ఓకెదను చూడు! (మీఁదికిఁ బోవును.)

రాము—(ఆమె కడ్డముగఁబోయి) గురూత్తమా! లక్ష్మణా!
మీరావృక్షముక్రింద విశ్రాంతిఁబుడచు.

విశ్వా—(దూరముగఁబోయి) (అపహరించి) ఒక పావుగడియ
నటుకుఁ జంపకుము. ఇంక వేళ కాలేదు.

రాము—తాటకా! మహాత్ములదూషించుట తప్పుకాదా?

తాట—నీవేల యధువచ్చెదవు? ఓనరిల్లు! ఊఁపోపో!

మీఁదఁ బడునెడల నలిగిచచ్చెనవు. చేనెఁడులేవు. కొంకెబద్ధచేత
సింగారింబి కొండెరిగితో నిద్దపడితిని. ఈవిటిపుల్లతో నాయుడలి
మీఁది యీగలను గొట్టఁదలఁచితివా ? తలలోనిపేలనుమట్టుమాపఁ
దలఁచితివా ?

రామ — చీ ! చీ ! నీప్రాణముల నేహరింపవచ్చితిని.

తాట—అబ్బ ! అబ్బ ! ప్రాణములనుహరింపటే ! నాపాలు
ద్రాఁగి యరగించు కొనఁగలవా ? వామనా ! డబ్బెత్తుగా ! గోగు
పుల్లకుఁదాకిచెట్టుతో గుబగుటలా ? దోమకుఁ దోడేలుపై దండ
యాత్రయా ? ఈముసలిముని ముండకొడుకు నిన్నిక్కడకుఁ దెచ్చి
నాఁడా ? ఓస్ ! సీతో నింకొక శోంఠికాయగాఁడున్నాఁడా ? గొల్ల
భామలతోడను, ఇల్లిల్లులతోడను నాడుకోవలసిన కుట్టలు పెద్దపులి
కోరలనడుమ వ్రేళ్ళుపెట్టవచ్చితిరా ? సీతాకోకచిలుకలతెక్క తెక్క
లాగువారు సింహపుజూలున వ్రేలాడఁదలఁచితిరా ? సీకు మతిలేకు
న్న నిన్ను దెచ్చిన మాసన్యాసికి మతిలేదా ? నిన్నుఁబంపిన యాసంసా
రికి మతిలేదా ?

రామ — వారికి మతిలేకపోలేదు. సీకుమతిలేక—బ్రాహ్మణగతి
లేక—యిట్టికాటులఱచుచున్నావు. నీమరణకాల మాసన్నచయినది.
ఇతఁ దాదాపుగ నాలుగునిముసములకంటె నెక్కువజీవింపవు. ఈ
యత్యంతస్వల్పకాలమును వృథానౌనీయక పూర్వి మహాఘోరపాప
కృత్యములకై నిశ్చలపశ్చాత్తాపమంది పరమేశ్వర లగ్ననేత్ర చిత్తవై
ప్రాణములు విడుచుట సీకు శ్రేయస్కరము.

విశ్వా—(తనలో) జరుగునదంతే.

లక్ష్మ—(తనలో) వేగోలమునకు వేదాంతోపదేశమేల ?

తాట—ఆ ! ఆ ! చిట్టెలుకకు సింహగర్జనమా ? ఊర

కుండుకొలది నోరెక్కువగుచున్నది. ఎట్టు ? ఎట్టు? మేము చేసినవి ఘోరపాపకృత్యములా ? హోమగుండముల రక్తనగ్నములుకురిపించుట పాపమా ? యజ్ఞశాలలకు నిప్పంటించుట పాపమా ? మునికాంతలను దలక్రిందుగఁ జెట్లకు వేలిలాడిఁగట్టుట పాపమా ? వారి పిల్లలను యజ్ఞశాలాద్య పాత్రముల దోరగవేయించి కమ్మగఁ గరకరలాడు చుండఁ దినుటపాపమా ? ఎవరికిఁ బాపము ! దానివలన బాధనొందు వారి కిదిపాపము—మా కేమి ? సంశోషమిచ్చునదిపుణ్యము—బాధ నిచ్చునది పాపము—ఇదియే మాపుణ్యపాపనివక్ష. కాని, ప్రపంచ భూతశూన్యఁడై—దయాదాక్షిణ్యశూన్యఁడై—నిరుపయోగనైదిక కరిష్టశూన్యఁడైన యీశునివెంటవచ్చి నీతనువున పవిత్రముగఁజేసికొని ప్రబలపాపము గట్టుకొనుటె? దిన్నవాడవు—ఇంకఁ గొన్నియేండ్లు దాటినవిచుట్టఁ బొట్టపోసికొనఁ గలవాడవగుదువు నామనుమ రాలిని—నీకొండెగుపైనుంక నొక విశిష్టమత్రము పొడవు గల—ముద్దలాశిని గట్టుకొనరాదా ? దాని వెంటఁబెట్టుకొని ముక్కు కొనవఱకుఁద్రావియూరూర రాత్రులందు శ్మశానములఁజేరి ట్లోణీ కుక్షివినిక్షిప్త శవములనుదిని, పుష్టల బంతులందు కొనుచుఁ బ్రేవు మాలులుగరిచి దిగంబరులై తొడమించుచు గ్రీసించి సుఖమొంద రాదా ? గర్భనతులగు మునికాంతలనుబట్టి—

రాము—ఇక నోరుమూసికొనుము. ఇదిగో ! నిన్నుఁ జంపె దను. కాదికొనుము.

తాట—చంపుదును, చంపుదునని యితఁ తెగసాగెదనేమి ? హే ! హే ! హే ! ఏదీ ! చూపు ! చూపుటయీబద్ధతోడనేనా ? ఈ బద్ధనాతలగొట్టుకొనుటకుఁ గనుకాని, పట్టుకుట్టుటకు బనికెవచ్చును ఇటుతెముట (లాగుకొనఁబోయి విల్లుపట్టుకొ నను.)

రాము—సరే ! లాగుకో !

తాట—రాదేమి?

రామ—రాకపోవడం చేతులు వదలుము.

తాట—నీ చేతులనుండి సిప్రాములతోఁగూడ నిడలాగుకొనలేనా? ఊ! ఊ! అబ్బ! ఊ! రాదేమి! ఏమిది! సాంస్కృతికములనవలీలగ బెకలించిన నేను—కైలములను బిండికిగిరిదం బడదన్ని నేను—ఊ! ఊ! అబ్బ! రాదే! నీగొంతుకఁగోయ! నామోకాసిమంతి పొడవుగిటివోలేదో—నాతొడ జరపిన నీవంటివాండ్రెగఱునునా! ఊ! ఊ! అబ్బ! రాదే! లొడి తెడఁపంటివోలేదో—విల్లెంబిగిరిదం బట్టికొంటివి! ఓరీ! జలగా! ఓరీ! ముడుగుమూసివాడ! ఊ! అయ్యో! రాదేమి? పోనీ! విల్లులాగుకొనలేకపోయినపోనీ! నిన్ను నాచౌడ నీచౌడ వాయించలేకపోదునా? నిన్నెత్తి నెత్తిమీఁద నొకచేయి కాళ్ళుకిందనొక చేయిబెట్టి—చితుక్కున నప్పళించి యరచేతులతో రసముతీసిపిప్పి నటుపారవేయలేకుందునా? నిన్ను రెండుకాళ్ళుపట్టి నిల్వనఁ జీల్చి పూడిపోవుచున్న యీచెవి రుద్దములతో బెట్టలేక పోవుచునా? పో! నీవిల్లెవ జెకుఁ గావలయును? ఇదిగో గుర్తిపొడిచేసి రక్తముతోఁ బరచుచేసి మామనుమరాలికానికి లత్తుకకై యుపయోగింతును. పో! (విల్లువదలి నైచుటకుఁ బ్రయత్నించును.) ఆ! ఆ! ఇదేమి! విల్లువదలెగనన్నఁజేతులువదలిరావే! ఊ! ఊ! అయ్యో! అయ్యో! ఇదేమి? హా! హా! హా! (అటచును.) ఊ! ఊ! (లాగుకొనును.)

రామ—తాటకా! నీచేతులచూడఁదీసికొనఁజాలవు. నావెంట నెదుఱిముగ రముట్ర

(రాముఁడు పరికిమింపఁగఁ దాటకకూడవచ్చును.)

విశ్వా—(తనలో) సెబాస్! రామచందా!

లక్ష్మ — (తనలో) ఆహాహా! అదేమి? దేహబలమా? యోగ బలమా? అస్త్రబలమా? ఏమియు బోధపడకున్నది.

గీ. మంత్రాగానివెంట ♦ మహిధరమ్లు పి

శాచగురుని వెంట ♦ శాకినివలె

ససుర దమను వెంట ♦ నాసురి చచ్చిన

స్రైలులు రమ్మట్రున్న ♦ సటులువచ్చు,

రామ—ఇటు ఇటు

తాట—“ఇటు ఇటు” అని గుడ్డిముండకువలె గారిచూపింతువా? చేతులు స్వాధీనములేకున్న గాళ్ళతో నేగిరితన్ని నిన్ను బ్రాక్సముద్రమున బంధించలేనా? (ఎగురుచు) ఊ! ఊ! ఎగురుటకేగాని తన్నుటకు గాళ్ళు లేవకున్నవేమి? ఆకస్మికముగ నేదయిన వాతరోగమువచ్చినదా? రోగము వచ్చినయెడలమాత్రమీ సరమ్మగము ప్లెక్సమింగ్ లేకుండునా? ఆ! ఆ! (నోరు తెరిచి) అల్ల నేరేడుపండునువలె మింగెదను. గుటుక్కున మింగెదను. ఆ! ఆ! సీతలయంత దూరముగఁ బెట్టుట నెవవేమి?

లక్ష్మ—(తనలో) చండాలినీ! కొఱుకుమని తల కోటల సందునఁ బెట్టుమంటివా?

రామ—నేను దల వెనుకఁ దీసికొనుటకాదు. సీతల ముందునకు సాగుటలేదు

తాట—తలకూడవంగదా? ఊ! ఊ! హా! హా! హా! (నోరు తెరిచుచు) కొంచెము నంగుచునే యున్నదికాని సీతల తీసికొనిపోయి యామూల పెట్టుకొన్న నేనెట్లు కొఱుకఁగలను?

రామ—వెట్టియానలు పెట్టుకొనకుము. నాతల సీపండ్లనడు

మనుచే బెట్టినను నీవు కొఱుకఁజాలవు. కాని నిన్నట్లు ప్రత్యక్షముగి
స్పృశింపనొల్లను కూడరమృత ఇటు. ఇటు.

తాట—సన్నా మునియొద్ద కేలసికొనిపోయెదవు ?

రామ—ఆతఁడే నీకుత్తరిగతిప్రదాత. ఆమహానుభావునికే
దలవంది సహస్కృతినిఁ దెల్పుము. ఊఁ !

తాట—నాకీ బలాత్కార ప్రణామశ్రీబ్రహ్మే !

రామ—ఆమహానుభావుఁడు నిన్నుక్షమించునెడల నీకుఁగొంత
పాపశాంతి కాఁగలదు.

తాట—సన్నఁ జూపదలఁచిన వాడ వేదోరీతిగ శీఘ్రముగఁ
జంపక యెందులకునన్నిట్లు బాధింతువు ?

రామ—తాటకా ! చూపి పగఁ దీర్చుకొనుటయే నాపనియగు
నెడల నీకును నాకు నేమియిన భేదమన్నదా ?

గీ. కొట్టినయతండు పగదీర్చు ♦ కొనినయతఁ

డిన్దఱును రాజశిక్షార్హు ♦ లేయగుదురు

పరనరునిపై స్వతింత్రితఁ ♦ బహయకతన

పుడమిపతి శాసనముతానె ♦ నడపుకతన.

చాపములనొప్పుకొని యీశ్రు ♦ పంచమంకు

నక్షశిక్షనుగనునరుఁ ♦ డచటమరల

శిక్షనొందఁడు గాననికా ♦ శిక్షజేయఁ

బ్రభువునానతి ముని వెంట ♦ వచ్చినాఁడ.

కావున దోషములను మన్నిపుమని యామహాత్ముని వేడుకొనుము.

విశ్వా—(తనలో) సెబాస్ ! రామభద్రా !

లక్ష్మ—(విశ్వామిత్రునితో, సహవాసిని) మాయన్నగారెంత

మహాచుభావులో! ఎంతకరుణామయులో!

తాట—మహాత్మా! గాఢిసందనా! ఒక్కనోరుతప్పనేదియు
స్వాగీసములేదు. కాన, వాక్కులతోడనే నమస్కరింపుచున్నాను
క్షమింపుడు.

విశ్వా—ఏవింక ధన్యాశ్శురాలవయితివి.

రాము—తాటకా! నీవిట మృతినొందుటజూడఁ బూజ్యులగు
మునీశ్వరులకు వెగటుగనుండునుగాననట నిర్వరయురీ తీరమని ను
ష్నాతనై పరలోకమునకుఁ బోవుదువుగానిరముత్ర.

(రాముడు తాటకయు నిష్క్రమింతురు.)

లక్ష్మ—తాతగారూ! మాయన్నగారి చర్య విచిత్రముగ
నున్నదంగీ! ఇతవారని నేనిదిపఱ కఁజేగియుండను. పనివచ్చినప్పుడే
కాని మనుజుని గుణము లగుపడురా?

(నేపథ్యమున రాముడు)

గీ. ఖలసుఖాహు మారీచ రా ధిక్షులమాత.

యైతతాటక గాఢిసు ధి తాబ్జభవుని

యాన పరలోకయానయా ధి కాననింక

ఋషులు నిర్విఘ్నయోగు ల ధి యైదరుగాక!

విశ్వా—తథాస్తు! (తనలో) ఇప్పుడుకూడ “మానియాన”

ననియే యాతఁడు పలుకుచున్నాఁడు. కాంతనుజువుట తన
యిష్టముచేఁ గాదని నెల్లజింపుచున్నాఁడు.

లక్ష్మ—ముడుచున్నవత్తిని జేయూపుచేనార్చినట్లు కాసంత
శబ్దమైనఁ గాకుండ నెల్లుగాపథించినాఁడో!

(నేపథ్యమున) హాహాహా! ఎవడురా! అక్కడ? మాలమృదు

వధించినకఠినాత్ముడు పట్టకో! కొట్టు! పోకు! చంపు! తమ్ముడా!
నీవిటురా! నేనటువత్తును. అగు! పోకు!

లక్ష్మ—అహా! యిద్దఱు రక్కసులు మా మన్నయ్యవారా!
గదలకో! బహుచున్నారు. చేను సహాయుడనై పోవుదును. (లేచును.)

విశ్వా—వత్సా! కూగుచుండును. రాక్షసకోక మారకునకు
నీసాహాయ్యమేమి? నాప్రోత్సాహమేమి?

లక్ష్మ—అదేమి? ఆ రాక్షసుడట్టి గాలిలోఁ గొట్టుకొని
పోవుచున్నాడేమి?

విశ్వా—రామచంద్రుని వాయవ్యాస్త్ర వేగమున నాతడట్లు
కొట్టుకొనిపోవుచున్నాడు.

రామ—(ప్రవేశించి) సుసుహూడా! దైవ భ్యాసి మొసర్చు
కొనుచుజూపుము.

విశ్వా—సెబాస్! సుబాహుండు కూలినాడు.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! రమ్మ. (కొంగలించుకొనుచున్నాడు.)

రామ—గురూత్తమా! ఎమస్కారిము. మీరిప్పుడెడే?

సారా—(ప్రవేశించి) ఇచ్చటనేనున్నాను, నాకు భయము
చేరబోలేదు. రాక్షసులు దిగ్గఱకు వచ్చినయెడల మైల పడుచునని
కొంచెము దూరముగఁబోయితిని.

విశ్వా—నాయజ్ఞమున కింకేమియు భంగము జరుగనేరదు.
నేను గృతార్థుడనైతిని.

రాము—కాని, మారీచుఁడొకఁడని. అతఁడుముందానొపైఁ
బగతీర్చుకొనుట నిస్సందేహము,

గీ కప్పనిమ్మరి భావిరా † ఘనమునకును

మిగిలె నతఁడు నాటక బీజ † మగుటకొఱకు ;

నిష్పాదాః లాపపుగంధః ♦ లాడవచ్చు

నిర్మల ముందుకమేదో వి ♦ స్థిరపవలయు.

విశ్వా—ఇంక ముందుచేయవలసిందేదనగా, నాయాశ్రమము
సకుఞ్చాయ యచ్చట యశ్చమాచరించుకొని నెట్లనే జనకభూపతి
దేశమున కేగవలయును.

లక్ష్మ—మేము మహారాజగుమారులముగదా! ఆరాజుదేశ
మునకు మేమేల ?

రామ—తమ్ముడో! మహారాజ పుత్రునివైనను మునివరుని
దాసులముగదా! వారెందేశమునకు హనుకారణపృచ్ఛయేల ?

విశ్వా—ఈస్థలములయు రాక్షసపదవిన్యాసమున బూగిదేశి
యన్నది. కొంచెము దూరముగఞ్చాయులు శయనించి యరుదో
దయమున బయలుదేలి పోవుదుము. ర డు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణ రాఘవము.

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—మిథిలాపురము.

ప్రదేశము—జనకుడు, శతానందుడు, విశ్వమిత్రుడు

రాముడు, లక్ష్మణుడు.

విశ్వా—జనకచక్రవర్తి! ముమ్మాటికి నననేల?

జన—ఓకమాటుకాదు. గొండుమాటులుకాదు. ముమ్మాటికి
ధన్యుడ.

గీ. యతుల రాకచే ధన్యుడ; † హితుని సుతుల
గనగఁ దిరుగ ధన్యుడ, మహా † గ్రంథభావ
తాటకాఘ్నుల కొతిధ్య † ధర్మకలన
జరుపధన్యుడ; మూడవ † పఠినిమఱల.

లక్ష్మణ—రాజేంద్రా! మీహితుని సుతులముమేమిద్దఱమగు
దుము. తాటకాఘ్నులని మీరు చెప్పుచున్నారు. కాని తాటకాంత

కులము మేమిద్దఱముకాము. అసహాయ శూరుడయిన మాయన్నగారగు శ్రీరామచంద్రుడొక్కడే. కాన మీరు కొంచెము సవరించుకొని యన్వయముగ నాకుఁ బంచియిచ్చిన శౌరవమును మాయన్నగారి కొనఁగూడు.

రాము — (నవ్వుచు) తమ్ముడా ! బహువచనప్రయోగమేల?

జన — నత్సా ! రామానుజా ! తాటకాఘ్నులని మీయన్నగారిని బహు వచనప్రయోగముచే గౌరవించినని యనుకొనరాదా?

రాము — రాజేంద్రా ! మునిప్రభావమున జరిగిన పనికిసన్నుఁబెద్దసేయసేల ?

జన — సెబాస్ !

గీ. పండ్లబోలు పెను ఫిరంగి • గుండ్రబోలు
వజ్రములబోలు భవ్య దీ • పములబోలు
భువిని స్ఫటిక సాలగ్రామ • ములనుబోలు
సుతులగను దశరథు భాగ్య • మతితరంబు.

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఈమాత్రమునకే యొకటి, రెండు, మూడు సారులు ధన్యుడనయితినని గణించుకొనుచున్నావా ! నాలుగవసారి, యైదవసారికూడ ధన్యుడవు కాదలఁచియున్నావు.

జన — సుహానుభావా ! అడెట్లు ? ముందునాలుగవసారిధన్యతయెట్టిదో సెలవిచ్చెదరా ?

రాము — (అపవారింది) గురూత్తమా , సంక్షేపముగఁజెప్పము.

విశ్వా — (తలరామునివంక నూఁచి) జనకరాజేంద్రా ! మీ ఘరోహితుడగు నీశతానందువకు జరిగిన మహాపకారము మీకుఁ

జరిగినట్లేకదా!

జన—ఇంకను సందేహమా? నాకు జరిగినకంటె నెక్కువ.

శతా—నాకట్టి యువకార మేమి?

విశ్వా—

గీ. అసువుపోనున్న రోగిని • హస్త శుద్ధి

బ్రదుకఁజే యునాతఁడె భగ • వంతుడనంగఁ

జచ్చితాయినహ దేహిని • జరణశుద్ధి

బ్రదుకఁ జేసిన యాతఁడే • పాటివాడొ!

జన—నాకేమియుఁ దెలియలేదు.

శతా—ఆ! ఆ! మునిచంద్రమా! నాకు గుండెలు కొట్టు
కొనుచున్నవి. మాతల్లిగా రే! మాతల్లిగారే!

విశ్వా—

గీ. ఆకురాలున నట్టి మో • డైన తీరగె

మాధవునిరాకఁ జిగించి • మనెడుకరణి

రమణుకోపంబుచే నైన • రాతిబొమ్మ

కుట్టరాముని దయముద్దు • గుమ్మయమ్యె.

శతా—ఆహా! రామచంద్రా! మాయమ్మగారిని బ్రదికిం
చితివా? (రామునిఁగొంగలించుకొని) ఎంత మహిమకార యైన
ర్పితివి. వయసుచే నీకంటె బెద్దవాఁడనుగావున నమస్కరింపలేదు.
క్షమింపుము.

రామ—మహాత్మా! మీరట్లు సెలవీయఁ దగునా? ఇందుశ

నేజేసిని మహాపుణ్యమేమున్నది ?

జన—ఆ! ఆ! మాయుంటి కతిధియై దయచేసిన యాతఁ
డహల్యాశాపవిమోచకుడా ? ఏమి నాధన్యత !

విశ్వా—నాలుగవసారి ధన్యత యేదో చెప్పితివా ?

జన—ఇక నైదవసారి జేమో దయచేసి చెప్పెదరా ?

విశ్వా—దాని యవసరమునఁ జెప్పెదను.

శతా—రామచ్చదా ! ఇందున “నేమి పుణ్యము చేసితిగా నని
యనుటన్యాయమా !

గీ. కాంతను ద్యశించుకాంతుతోఁ ♦ గాంతజేగ్గుఁ
గలుగుపుణ్యంబె యింతంత ♦ నాదనంగఁ ;
దల్లినెడఁ బాయుపుత్తుని ♦ దల్లెగూర్పు
పరమపుణ్యంబునకు భూమి ♦ పట్టెగలదె ?
పితదయకుఁ బార్థివపుటంటు ♦ వెలయుఁగొంత ;
సుతునిదయకై హాకపుసొక్కు ♦ సుంతకలదు ;
సతిదయకు మట్టిరంగు కా ♦ సంతయుండుఁ ;
దల్లిదయశుద్ధ దివ్యత ♦ త్త్వంబొకండె.

రామ—

కనవుతోనున్నమణియూడ్చి ♦ వినరినైవ
పీఠినున్నాతనికది ల ♦ భింపవచ్చు ;
దానిచే వాడు భాగ్యంబుఁ ♦ గానవచ్చు
నూడ్చునేవకు పుణ్యమే ♦ మున్నదిందు ?
కలిసిబూడిద నున్న యం ♦ గారకణము

రథ్యలోఁ బాటవైవగఁ ♦ బ్రక్కతాటి
కిమ్మగడికాల్లి యూరింత ♦ గాలవచ్చు
నూడ్చునేవకు పాపమే ♦ మున్నదిగిడు ?
నిదురఁ దిట్టిన తిట్టులు ♦ నిండ్యమగునె ?
నిదురదేవార్చనలు శుభా ♦ స్పదములగునె ?
మనసుతో లంకెలేని నా ♦ మాన్యకృతుల
పాపపుణ్యచింతని సేయ ♦ వలనుపడదు.
ఇట్లై నేనచ్చవేళ నా ♦ దృచ్చికముగ
నాపదరజంబు తాతిని ♦ నాతిఁజేసె
నేమియు నెఱుంగఁ దెల్లవో ♦ యి నిలఁబడితి
యిట్టిననుఁ బెద్దసేయుదు ♦ రేల మీరు.

శతా—ఇట్లువదియించుచున్న నీతోనేనేమనఁగలను ?

విశ్వా—(తనలో) స్తుతివాక్యములు వినుటచేఁ గాఁబోలు
రామునిమొగ మెఱుపెక్కినది. (ప్ర)కాశముగ) శ్రీరామపదరజము
సోకినవెంటనే శాపమును బాయుదువని మీతండ్రిగారు మీతల్లిగారికి
గడువుఁజెప్పిరి. శతానాదా ! అట్టిరాముమూర్తి నిందుకై తెచ్చిననన్ను
స్తుతింప మఱచుట న్యాయమా ? (నవ్వును)

శతా—మీరునాకు బీత్సనములు. మీదయ నెన్నఁడయినమఱ
తునా ? ఈమహోపకారమునకు మీరేమూలము.

లక్ష్మ—(అపవాగించి) అన్నయ్యా ! కొంచె మస్త్రీమితతగ
నున్నట్లున్నారేమి ?

రామ—విశేషమేమియు లేదు.

గీ. కత్తిపాటులు తనువును ♦ గాయపఱచుఁ ;
 దిట్లపాటులు జీవంబుఁ ♦ దెగఁగఁజేయు
 స్తుతులవ్రేలులు చిత్తంబు ♦ తుఱుమునేయు
 మెత్తనైన పదనునకె ♦ మిగులఁగోత.

లక్ష్మ—ఆతనికి జరిగిన మహాపాపకారముచే నాతఁడు తన
 కృతజ్ఞతను విశేషముగ వెల్లడించుచున్నాఁడు. మన్నింపఁదగును.

శతా—మాతల్లిగారు మాతండ్రిగారిగారి యాశ్రమమునకుఁ
 బోయిరా ?

విశ్వా—ఎప్పుడు రామభద్రుఁడు వచ్చునో, యెప్పుడాతని
 పదరజస్పర్శమున తాయి రమణియగునో యని నీరీక్షించుచుఁ దత్స
 మీపముననే గౌతమర్షియున్నాఁడు. అహల్య నాతఁడే యాశ్రమము
 నకుఁ దీసికొనిపోయెను.

శతా—సంతోషము.

జన—శతానందగురువరా ! సాధ్యమయినంతవ్వరలో మీరా
 శ్రమమునకుఁ దయచేసి తల్లిగారిని దర్శించి పేవించి తిరుగ నిటకు
 దయచేయుదురుగాక !

శతా—అటులే.

జన—గాఢినందనా ! అయిదవధన్యతయేదోయర్హాపసరమాన
 నానతిచ్చెదమని సెలవిచ్చితిరి. అదిసీతాకళ్యాణమునుగూర్చినజేయగు
 నెడల నేనత్యంత ధన్యుఁడనుగదా !

విశ్వా—శివధనుస్సు సజ్యముచేయుటకానిజే సీతకుఁగల్గ్యాణ
 మెట్లు ?

జన—అదియే వచ్చిన పెద్దయు పరోధము. ఎఱిగియోయెఱుఁ
గకయో యద్ది పణముగాఁ జేసి యుంటిని. ఎవ్వఁడు నాదివ్యధనువును
సమీపింపనై న నేకున్నాఁడు. నీతకుమూఁడుముల్లెలు పడునో యేమియుఁ
దోచకున్నది.

లక్షత్ర—(తనలోమాయన్నగారుహరధనువును సజ్యముచేసిన
బాగుగనుండును.

జన—

గీ. కన్యక శ్యామ శుభవయః • కళింకయ్యె;
వరుండె కానంగబడఁడయ్యె; • హరునిల్లె
వంపుమాట యటంగుచుండు • వనట నడుము
మాపు, సిగ్గునఁ దలవంపుఁ • బడుదునిపుడు.

విశ్వా—(తనలో) నగుండుగానఁబడఁడనుచున్నాఁడు. నిజమే!
చక్షురీతతేజస్సంపన్నుడగు శ్రీరామఁ డట్టివాఁడే!

జన—

గీ. పచ్చతోరణమెటఁ గంటఁ • బడిననీత
పెండ్లియెపుడని నామోము • వెల్లెబోవు
వీరణపుడుబ్బు లెటనై న • వినఁగబడిన
దుహిత పెండ్లెప్పుడని గుండె • దుడుకులాడు.
బొచ్చుకుఁ బెండ్లిసలిపెద • భుక్తికీపు
వేగరమ్మచు జనుకి • విందుఁజెప్ప
నీకుఁ గలిగినయుచితత • నాకుగల్గ
దమ్మయనిలోన సిగ్గంది • యార్తెబడుదు.

కొడుకుకంటెను గూతురు ♦ కూర్చువస్తు
 నై న నద్దాని నేకప్త ♦ మైబడుచు
 త్వరగ వదలుచుకొనుదాక ♦ దండియోర్వ
 డకట ! యిదియేమిచోద్యమో ♦ యవనిమిగ.
 అమ్మలక్కలంద ♦ అంతఃపురినిజేరి
 యొక మారకుంటి ♦ రేల యనుచు
 నాదురాణి నడుగ ♦ భేదావిలాస్యయై
 పులుకుపులుకు నచ్చు ♦ నలుకజూచు.

నీ. పెద్ద కన్నలవాడు ♦ ప్రియదర్శనమువాడు
 పదునైదు పదునాఱు ♦ వయసువాడు
 చాపకళాశాలి ♦ శాంతస్వభావుడు
 వేదవేదాంగ సం ♦ విద్యరుండు
 నిశ్చలతేజుడు ♦ నిర్మలరూపుడు
 నిత్యసంస్మిత ముఖ ♦ నీరజుండు
 లోకమనోహరు ♦ డేకపత్నీవ్రతుడు
 డతులసత్వాధ్య బా ♦ హాగ్ధుండు
 నై న రాసుతుఁ గని జాన ♦ కమత్రిసీపు
 ప్రేమగ్రహియింపుమనుచు ♦ బా ♦ స్థించుటకు ను
 హరధనుఃకాగ్య మొక్కటి ♦ యడ్డుదగితె
 నద్దినెఱవేలు వెఱవేదొ ♦ యకట ! యెరుంగ.

అక్షర—(తనలో) ఈరాజు మాయన్నగారిసే యభివర్ణించు
 చున్నట్లున్నది. (ప్రకాశముగ) రామచంద్రా! శిష్యులను పంచు
 కూరుడేలేడని యీరాజు మిగుల పరితాపపడుచున్నాడు. మీరు
 పంచగలరని యాయనతో జెప్పమని విశ్వామిత్రుడు తాతగారితో

నేను మెల్లగఁ జెప్పనా ?

రామ — (అవవారించి) తమ్ముడా ! నీ కందులకోయి ? ఊర కుండుము.

లక్ష్మ — (తనలో) ఈనమయమునవిశ్వామిత్రుఁడేమియఁబలు కక యూరకుండేనేమో ? అదిగో ! ఏమియో చెప్పటకు గాఁబోలు గొంతు నవరించుకొనుచున్నాఁడు.

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఆడువడుచునుగాంచిన యాతనియార్తి యింతయని చెప్పఁదరముగాదు, కన్యకుఁ బెండ్లియగునంతమాత్రీ మున నదిసరిపోవునదికాదు.

గీ. అత్తప్రీతియో, కోతయో ♦ యాడుబిడ్డ
బామ్మబోధింపా, సాధింపా ♦ బోసిమామ
పెట్టా, తిట్టా పెద్దమఱది ♦ వెలది నెనరొ,
కనరొ; తోటికోడండ్ర) దా ♦ కట్టారట్టా.
అన్ని యిట్లుండ నటుమీఁద ♦ సంతిపురిని
మగనిముద్దొ గుర్రో పడు ♦ క గదిఁగునుకొ
కులట యెడిని గుటకొకూతు ♦ కుక్షీయెండొ
నిండొ యని కన్నవారొందు ♦ నెగులదెంతో !

లక్ష్మ — (తనలో) ఓన్ ! ఈమాట లెవఁడెఱుఁగఁడు ? ఇదియూ యిప్పుడీతఁడు పలుకవలసినది !

జన —

గీ. ఏకకన్యఁగాంచి ♦ యెసఁగెడువానికే

యిట్టిబాధయనఁగ ♦ నిటనల్పు

రాఘవిష్ణులున్న • యాతనిబాధ యిం

కౌతయో యెఱుంగ • నెవనితనము ?

శతా—మిగిలిన ముప్పురినిగూర్చియు సంతచింత య
సినపనిలేదు. వారిసంగతి లోకముతోపాటిజే యగును. జానకమత్ర
సంగతియే లోకాతీతమయినది. అదియైన నీధనుర్వ్యవహారమున నట్ల
యినది.

జన—మహాత్మా! అందునుగూర్చియే యాందోళన మెక్కు
వగనున్నది. గాధిపుత్రా! శంకరచాపము సజ్యముచేయు సాత
డెవఁడు లభింపకుండు నెడల నేమికావలసినది ? ఎంతకాల మందులకై
నిరీక్షింపవలసినది ?

లక్ష్మ—(తనలో) ఈసారి విశ్వామిత్రుఁడు మాయన్నగారిని
గూర్చి చెప్పకుండునెడ నేనే తెలివడి చెప్పెదను. ఏమి ? ఇంకను
విశ్వామిత్రుఁడు మాటలాడజేమి ? (లక్ష్మణుఁడు లేచును.)

రామ—(అతనిఁ గూర్చుండఁబెట్టి యూరకుండుమని సంజ్ఞ
జేయును.)

లక్ష్మ—(అపవారించి రామునితో) ఈరాజేంద్రునిమాటలు
నేను సహింపఁజాలను. ధనుస్సు వంచునాతఁడు లభియింపఁ డను
చున్నాఁడు. జగతి నిర్వీర్యమైపోయెననుకొనినాఁడా ? మహావీరులగు
మీయెదుట నీమాటలువిని నేనూరకుండఁగలనా ?

రామ—(అపవారించి)తమ్ముడా ! ఇదికోపమునకదనుకాదు,
మనగురువుగారే యుచితరీతిని జెప్పెదరు.

లక్ష్మ—(తనలో) నీళ్ళు నమలుచున్నట్లు మునిమాటలాడును
గాని విడఁగొట్టి తెగవేసి రెండు తునకలగునట్లు మాటలాడలేడు.

అదిగో ! ఉపదేశముద్రను బట్టుచున్నాఁడు. ఏమి మాటలాడునో విందము.

విశ్వా—రాజేంద్రా ! నీకంతయాందోళనమక్కఱలేదు. ధనువును వంచుటకు శ్రీరామచంద్రుడెప్పుడు.

లక్ష్మ—(తనలో) అద్ది ! వినదగినమాటలు వినఁబడినవి.

జన—చిత్తము. అటులైన సంతకంతు సంతోషమేమి ?

లక్ష్మ—అటులైన నను సందేహమతో నిమిత్త మేమున్నది?

విశ్వా—ఇందుకొకటే రామునిటకే నేను దీసికొనివచ్చితిని.

లక్ష్మ—బాహుబలపరీక్షాసన్నివేశమిటనుటచే రామభద్రుడొడిటకువిచ్చేసెను. కాని యనాహూతుడై ఈరాజునింటికేలవచ్చును?

జన—(అపవారించి) గాఢినందనా ! బాణాసురుఁడు, కార్తవీర్యార్జునుఁడు మొదలగు మహాభుజబలాధ్యులు వింటినట్టై కడుపనే లేకపోయిరి. శ్రీరామచంద్రుఁడు చిన్నవారిలోమహాపరాక్రమశాలి. ప్రబలభుజుబల సంపన్నుడై కాని సహస్రభుజులకే యసాధ్యమగు నీ మహాకార్యము నిర్వహింపనోవునా ?

విశ్వా—(అపవారించినవృద్ధు) ఓపునోలేదో చూడవచ్చును.

జన—ఇదిగో ! మనము ముందుబాగుగ నాలోచించుకొనకుండ రామభద్రునివనికి బూనుకొనునట్లు చేయుట నాకిష్టములేదు.

విశ్వా—(అపవారించి) అట్లంటివేమి ?

జన—(అపవారించి) మతేమియు లేదు, ఒక వేళనాతఁడువెల్లెక్కు పెట్టలేకుండినయెడల సహస్రచంద్రమండలసంకాశమగు నాతనివదనమండలము చిన్నబోవదా ? అట్టిమొగమునునేను జూడలేకుండుటచే

నిట్లు చెప్పుచున్నాను. కావున రామభద్రుడు విల్లువంపబూనుట నా కిష్టముగ లేదు.

విశ్వా—(అపవారించి) పణమును బెట్టుటవఱకే నీయిష్టము గాని యట్లుపైన నీయిష్టమేమున్నది ?

జన—(అపవారించి) అది నిజమేకాని యీధనును పృథ్వా వము శ్రీరామచంద్రునితో మీరిదివఱకు నెలవిచ్చితిరా ?

విశ్వా—చెప్పినయట్లులే చెప్పినాను. దాని నీవు వంపవలసి యుండునని నేను చెప్పలేదు.

జన—నేనిప్పుడు చెప్పనా ? మీరుచెప్పెదరా ?

విశ్వా—నీవు చెప్పకుండునెడల నాతఁడు పూనుకొనునా ? పిమ్మట నేను చెప్పెదను.

జన—శ్రీరామచంద్రా ! గాఢేయసవన సంరక్షకై యీదేశ ప్రాంతమునకువచ్చి పూర్వపుణ్యవశమున నాకు దర్శనమిచ్చితివి. మహానందభరితుండనైతిని. శివచాపము నెక్కువెట్టినవానికినాకూతము నిచ్చెదనని దీక్షయొనర్చితిని యిదివఱకు జరిగియున్న మాటలవలన వినియుందువు. విల్లు వంచుటకుఁ గార్తవీర్యార్జునాది వీరులువచ్చి విముఖులైపోయిరి. ఆవిల్లుచంచలల మహాపురుషుఁడెవ్వఁడునుగానఁ బడలేదు. రాక్షసతోదనదీక్షాక్షీణభుజాబల విక్షేపఁడవగు నీవిందు లకు సమర్థుడవయి యుందువుకావున—

విశ్వా—రామభద్రా ! అవశ్యము హరుచాపమును సజ్యము చేయుము.

రాఘ—రాక్షే!దా ! అనేకాస్త్రము లొసఁగి యనేక శక్తులఁ గృతాక్షించి, యాసురబలరహస్యములన్నియో వెల్లడించి, తాను

నాకు సమీపముగ గూర్చుండి, చంపవలసిన నిమిసమునుగూడ నిద్రి
శించి, మాగురుండగు నీమహర్షి శిఖామణి రాక్షసుల నాచేజంపించి
నాడు. యథార్థముగ నాతనికి నాపైనున్న కటాక్షమే యసుర హాసన
కారణముకాని నాబాహువులలోనున్న సత్వముకాదు. ఇప్పుడుకూడ
సామహానుభావుని కటాక్షమే కాలకంఠధనువును వంపఁగలదు.

జన—(తనలో) ఆహాహా ! ఏమిసౌజన్యము !

లక్ష్మ—(తనలో) ప్రాణమైన వదలుకొనవచ్చునుగాని చేసిన
గొప్పపని ముని మెప్పును వదలుకొనుట యీతనికిఁదక్క మతెవ్వరికి
సాధ్యము.

శతా—ఆహా ! శ్రీరామమూర్తి వంటినిరహంభావస్వభావునెచ్చ
టను గనివినియుండలేదు.

గీ. చేయకుండఁ జేసితినిని ♦ చెప్పనాతఁ

డధముఁడు, రవంతిచేసి కొం ♦ డంతచేసి

నాఁడననువాఁడు గర్వ, యెం ♦ తయొయె నర్చి

సుంతఁజేసితినినువాఁడు ♦ సుజనుఁడిలను.

సర్వలోకోపకార వి ♦ స్తారకార్య

వారమొనరించి భగవంతు ♦ వైభవంబా

శిష్టకరుణయొదానిని ♦ జేసెననుచు

తన్ను మఱచెడువాఁడెవో ♦ దైవమింను.

జన—గురూత్తమా ! బాగుగ సెలవిచ్చితిరి. అట్టిమహాను
భావుఁడు హరధనువువంటి నాకన్యనువరించి, నాదిత్తభేదమునువారెం

చినన్నఁ గృతార్థుని జేయఁగలఁడని తోచుచున్నది.

విశ్వా—ఊహములతోడ నింకఁగాలక్షేపమేల? ఆధనువునిటకు దెప్పింపుము.

జన—ఇప్పుడేయీకార్యము జరిగింపుమనిసెలవా?

విశ్వా—శుభమునంకల్పించినవెంటనే జరుపవలసినదికాదా?

జన—చిత్తము. ధనువీవెనక నేయున్నది. సేవకా! ఈద్వారమును దెలుపుము.

(తెరయెత్తఁగఁ బుష్పమాలాద్యలంకృతంబగు నొక్కగద్దెపైహార ధనువు గానఁబడును)

అందఱు—(లేచినచున్నరింది) ఓం! హరహర! మహాదేవ శంభూ!

లక్ష్మ—(తనలో) ఓస్! ఈమాత్రపుధనువునే యెవరువంచ లేకపోయిరా?

జన—(రామచంద్రునిఁ గొంగలించుకొని) నాయనా! రామచంద్రా! ఇటువచ్చిదానిని సజ్యముచేసెదవా?

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఉండు. రామచంద్రా! తొందర లేదు. జనకచక్రవర్తి! జానకినిటకు విలిసింపుము.

రామ—(తనలో) ఆహా! నామనసులోని యూహ మేనీనోట నుండి వెడలినదికదా! మహాత్మా!

జన—గాధిసందనా! రాణివాసముననున్న జానకియిటకేల?

విశ్వా—తండ్రియొద్దరాణివాసమేల? ఈముసలిమునిముచ్చలయొద్ద రాణివాసమేల? భర్తయొద్దరాణివాసమేల? పుత్రుడైన

సౌమిత్రియొద్ద రాణివాసమేల?

లక్ష్మ—సెబాస్ ! గురూత్తమా ! బాగుగఁబలికితివి.

రామ—(తనలో) అహా ! మునీశ్వరా ! నీవాక్యమమోఘము
కదా !

జన—

గీ॥ భర్తచాపమింక ♦ బల్లపైచుండఁగ
భర్తయనుచురామ ♦ భద్రునిసంటి
భవసమానతేజ ♦ భవదీయవాక్యంబు
బహుశభవ్యభార ♦ భరితమయ్య.

సేవకా ! జూనకి నిటకుఁ బంపుమని రాణిగారితోఁ జెప్పము.

రామ—(తనలో) హృదయమా !

గీ. భైరవాకార రాక్షస ♦ వీరదర్శ
నమున నిసుమంతయునుకు జెం ♦ దశయయుండి
మృదులమృదులాంగి నీత నీ ♦ క్షింపఁదలఁచి
తొడికెదేల యప్పుడెమెత్తి ♦ బడెదవేల ?
ఇలను సుఖదుఃఖ భాగార్థ ♦ ములకు శాశ్వ
తముగ నీతోడ గూర్చు కోఁ ♦ దలఁచినట్టి
సుదతిపిచ్చు దడఁబడక ♦ చూడుమయ్య
ప్రభమదర్శనమతి కృతా ♦ స్థంబుగాదె ?

[జూనకియు మృదులయుఁ బ్రవేశింతురు.]

జూన—ఎవ్వరో శ్రీత్తపారున్నట్లున్నారు (పోబోవును.)

రాము—అహఃహా !

జన—(ముందునకుఁబోయి జానకిని బట్టుకొని) అమ్మా!
పోనక్కఱలేదు, ఈతాతల నెఱుంగనే యెఱుగుదువుకదా ! ఆరాజ
కుమారులలో

గీ. పోకమార్గకుఁబోలెఁ ♦ బొడ్డుగై నవానిని

పచ్చనైన పట్టు ♦ బట్టవాని

తల్లీ! తలవంచుకొనెదవేల? (గడ్డముపట్టుకొని) ఇదిగో! చూడు.

మొయిలు హొయలు మేని ♦ మురిపముల్లలవాని

పరమతేజమైన ♦ వానిగనుము!

జాన—(తనలో) కన్నులు మూసికొనినను నాపహాను
హుని దివ్యతేజము తెప్పలగుండ కన్నులలోఁ బ్రేపించి యొడలంతఁ
బ్రకాశింపఁజేయుచున్నదే! ఇచ్చట సాక్షాత్కరించినది నాతపఃఫల
మైన దైవమైయుండునా?

రాము—(తనలో)

గీ. మేఘమిచటనుండ ♦ మెఱుపచ్చటనునేల

ఈవిచిత్రచాప ♦ మేల నడుము!

భవునిధనువువేగ ♦ వచ్చియో తెచ్చియో

నిన్ను నన్ను నన్ను ♦ నిన్నొనర్తు.

జన—అమ్మా! నేజెప్పినకాంతిని జూచితివా? మాటలాడ
జేమిజూక్షి?

జాన—అబ్బ! ఏ దులకు!

జనక—అదేమి? కన్నులట్లు మూసికొందువేల?

జాన — (తనలో) హాసంబ్రవేశించిన యామహనీయ తేజోరాశి
తిరుగఁబైకిబోవు నేమోయనివెట్టివడికన్నులుమూసికొంటినిగాని తెప్ప
లుదూరి లోఁజొరఁబారినకాంతి తెప్పలు తెరిచిననైనఁ బోవునా?
(కన్నులు తెరిచును)

జన — అమ్మా! కన్నులు తెరిచుచు సిగ్గుపడక చూడుము.
ఇతఁడె దాశరథిరామచంద్రుఁడు (సర్వుడు) ఆతఁడు నిన్నుఁ బెండ్లిచేసి
కొనునట. ఏమందువు?

జాన — (నిమగ్నముగ) హరధనువుమా?

లక్ష్మణ — (తనలో) సెబాన్! పీకినవ్యకా! మారామచంద్రు
నకు నీవేతగుదువు.

రాము — (తనలో) హరధనువు నందిన తరువాత నే

జాన — తండ్రి! నన్నువదలుము. (జానకిమృదులను జేరును.)

మృదుల — (అప) సీతమ్మా! ఎంతయాదృష్టవంతురాలవమ్మా!

జాన — (అప) చూడు. చూడు. మాచెల్లె లూరిత్రకుసామిత్రి
మిక్కిలితగియున్నాఁడునుమా!

మృదుల — అమ్మా! నిపెండ్లికాకుండనే నీచెల్లెలికిఁ బెండ్లి
బేరపుమాటలా!

రామ — రాజేంద్రా! గుహత్తమా! ఇంక ధనువు నొద్దకు
వెడలవచ్చునా?

విశ్వా — అభ్యంతరమేమి?

రాము — తిమ్మకూడా! ఈవిల్లు నీయొద్దనుంచెదవా?

(ఇచ్చి ధనుస్సునొద్దకు నిమగ్నముగఁబోవును)

జన — (తనలో) అన్నియుననుకూలముగనున్నవి. ఈధనుస్సేమి
చేయునో?

గీ. హర ! శశాంక రేఖాధర ! ♦ యాశ్చితాకి
హర ! యెపుడు నైహికపు దేవు ♦ లాట నడుగ
నెదియు నొకటికోరేద క్షమి ♦ యింపు మిపుడు
సీత రామున కిల్లాలి ♦ జేయుమయ్య.

రాము—(గద్దెను జేరి పృథ్వీణమును జేయును.)

హర ! త్రిపురహర ! గజదైత్య ♦ హర ! పదాబ్జ
భక్తకృతపాపచయ హర ! ♦ ప్రసవబాణ
విపులమద హర ! భూషీకృ ♦ తపవనహర !
ఏను నీవిల్లువంతు క్ష ♦ మింపుమయ్య.

శాన—(తనలో) రామప్రభూ ! మీకులదేవతలు మిమ్ముల
సఫలమనోరథుల జేయుదురుగాక !

రాము—(తనలో) విల్లెట్లు వంచెదనొయని జానకి నన్ను
గోగంటజూచుచున్నది. ఆహా ! కృతార్థుడనుగదా ! (ప్రకాశముగా)
విల్లెందుకొనుటకన్లుజ్ఞయేకదా ?

విశ్వా—హర ప్రసాదోస్తు.

రాము—ఇదుగో. (పూలమాలికను జేతితో నెత్తును.)

(లక్ష్మణుడుతక్క నందలు నవ్వుదురు.)

లక్ష్మ—ఆహా ! ప్రమాదము. రామమూర్తి సీతాకుసుమ
కోమలవి స్యస్త హృదయాబ్జుడై పుష్పమాలిక నెత్తెనుకాబోలు. (కోప
ముతో) ఆయనయభిప్రాయము నెఱుంగకుండనట్టెనవ్వుటన్యాయమా?
రాజేంద్ర ! నీవామాలిక దీసికొని శ్రీసీతాదేవికిమ్ము దాని నేమి
జేయవలయునో ఆమెయేయెఱుంగును.

జన—(దీసికొని) అమ్మా ! ఇది తీసికొనుమా.

రాము—(ధనుస్సును రెండు చేతులతో నెత్తును.)

జనక—ఆహా! ఆహా! ఈమాత్రము చేయఁగలిగితివి. ఇంక వంచినట్లే.

సీత—(అప. మృదులతో) కార్తవీర్యార్జునుఁడు సహస్రబాహు చులతో గింజకొనిన నొక్క కోటియైన లేచినది కాదు.

విశ్వా—రామచంద్రా! ఏల సందేహింతువు?

రామ—మహాత్మా! విల్లు మిగుల పొితది, బెండువలె నున్నది. వంచుమని యనుచున్నారు. ఏమియగునోయని పంకోచించు చున్నాను.

జన—సెబాస్! మహావీరాగ్రణీ! సెబాస్! లోకోత్తర సత్ప్రభావా!—

సీత—(తనలో) సందేహింపకుము—వంచుట సీతకి నిఁబరీక్షించుటకొఱకుగాదు. యోగులకు సీప్రభావముఁ దెలియఁజేయుట కొఱకు కాదు. నన్నుఁ జెట్టపట్టుటకొఱకు. శ్రీరామచంద్రా! వేగమువంచుము. వడఁకుచున్న గాలునేతులతో జాలనేవు నిలువబడలేకుంటిని.

రామ—(వింటి నెడమచేతఁగొని నారి నెక్కువెట్ట టప్పమను ధ్వనితో విల్లు పగులును.)

జన—విఱుచుట వంచుటకంటె బై మెట్టుకదా! (సీతవంకఁ దిరిగి) అమ్మా! చూచెదవేల?

సీత—(పఱుగునవచ్చి రాముని మెడలోఁ బువ్వు మాలికను వైచును.)

విశ్వా—జయా! కల్యాణరాఘవా!

జన—జయా! కల్యాణరాఘవా!

శత — జయూ ! కల్యాణరాఘవా !

లక్ష్మ — జయూ ! కల్యాణరాఘవా !

జాన — తండ్రి ! నేనింక మాయమ్మమొద్దకుఁబోవుదును.

(పోఁబోవును.)

జన — అమ్మా ! కొంచెముసేపువఱకుండుము. మృదులా! నీవు
లోని మంగళపుటారతి పట్టెనును వేగఁదెన్ను (మృదులపోవును)

విశ్వా — అర్హావసరమున నయిదవధన్యత యేదియో చెప్పెద
నంటినే ! అది యిదయ్యే.

జన — మహాతాత్ర ! ఈశుభమునకంతయు మీయనుగ్రహమే
మూలకందము.

శత — ఒకనియిట్లు నిలువఁ బెట్టిననుకృతమెంత సద్యఃఫలప్రద
మయినది !

రాము — తన్నుఁడొక్కఁడును గొలఁదిదూరమున నిలువఁ
బడినాఁడు. నేనాతని సింకఁ జేరవచ్చునా ?

జన — ఇగో ! వధూవరులకు నివాళులయినసిమ్మట —

(మృదుల పల్లెరముతోఁ బ్రవేశించును.)

మంగళపుటారతి — సురట.

మృదుల — మంగళం శ్రీజానకీరాములకు మంగళం

జనక కనక రాశిజానకి, జలజాప్తకులరామచంద్రునకు, మానితశుభ

గుణమాణిమూలకు మీకు మంగళం

హాటకహారి దేహలతకు తాటకమరణ సంధానునకు । పాటలాధర

మణి భాసితులకు మీకు ॥ మంగళం ॥

పురహారధక్తునుచి పుత్తికికకు హరచాప సాపాటనాధ్యునకు । కర
మరుదగు నధూవరులగు నిగుపురుకు ॥ మంగళం ॥

రాము—తన మెడలోని రత్నహారమునుదీసి పట్టెరములో
నంచును.

జనక—మృదులా ! బాగుగ బాఠితివి. శివధక్తుని పుత్తికికకు
శివధన్యుఁ ఁండనునకుఁ గల్యాణముగుటచేతనే నధూవరులు కరమరు
దగువారుకారు. అయోనిసంధనకు సహల్యాచాపవిమోచనునకుఁగల
యిక గలుగుటచేసనికూడ చెప్పవచ్చును.

మృదు—చిత్తము ! ఇ-గో ! ఈరత్నహారము మీయల్లుఁగు
గారు నాకుఁ గటాక్షించినారు.

జన—అల్లుఁడుగా రిద్దినారనఁగ గూతు రీయలేదనియూ ?
అమాత్ర !

జాన—(ముత్యాలహారమిచ్చును.) తండ్రి ! నేను లోనికేగ
దను. (మృదులతోఁబోవును.)

రామ—(అపవారింది లక్ష్మణునిఁగౌఁగిలించుకొని) ఈరాజేం
దునికింకనుగూతులున్నారటకాదా—సిగ్గుపడెదవే ? అమ్మడా !

విశ్వా—ఊర్మిశా, మాశవీ శుశ్రీకీర్తులను లక్ష్మణ, భరత,
శత్రుఘ్నులకు వరునగనిచ్చి సీతాకల్యాణముతో నీమూఁడు వివాహ
ములు శీఘ్రముగఁజేయుము.

జన—మాహారత్తమును స్థిరపఱచుడు. దశరథునితో నిల్లు
వియ్యమొందఁగలభాగ్యము మీకరుణచే లభించెను. వెంటనే శుభ
లేఖలను వ్రాయించి దశరథమహారాజునకుఁ బంపించెదను.

విశ్వా—తథాస్తు. మేముమానివాసములకిగఁ బోయెదము.
జానకీరామా ! గామానుజా ! నావెంటరండు.

జన—(రామలక్ష్మణులఁ గొగిలించుకొని) వెళ్ళఁడు. (విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులతో నిష్క్రమించును)

శతా—నేనాశ్రమమునకుఁ బోయిమాతల్లిగారిఁ గాంచెదను.

జన—చిత్తము. (శతానందుఁడు పోవును)

గీ. వృక్షమునభీతినొక పక్షి ♦ యెగిరిపోవ

నన్నిపక్షులు నెగిరిన ♦ యట్లుగాగ

చిత్తమునగల్గునొక చింత ♦ చెడరిపోవ

చింతలన్నియొక స్పృహ ♦ చెడరిపోవు ॥

అంతఃపురమీదినమున నెంతకలకలలాడుచుండును'

గీ. అంతిపురిరాణిమున్నటి ♦ హస్సుహుస్సు

లన్ని 'యహహ' లుగామార్పు ♦ నందుగాదె

అమ్మలక్కలమున్నటివైన ♦ బుగ్గిపోట్లు

ముక్కువేళ్ళులుగనుమారి ♦ పోవుఁగాదె.

ఈవినోదమును నేను గూడఁజూచెదను.

(నిష్క్రమించును.)

నారా — రెండుకాశీశ్రీరపు సేలువలిచ్చినాఁడు. మూఁడుపట్టు గోముఖములిచ్చినాఁడు. రెండుమృగచక్రము లేచ్చినాఁడు. రెండు పాదుకలతోళ్లవచ్చినాఁడు. ఇంక నేమేమో —

శంక — ఇయ్యడేమిటి మిగురువుగారు హఠమేకు. మావసి స్తయ్యవట్టి మేకుముక్క! శిష్యునకునరియైన బహూకృతినియనియెడలఁ దనికిచ్చిన బహుమతులఁగూడ గిరిగిరిద్రీప్తి యిచ్చినవానిమొగము మీఁద గొట్టునిర్భయస్వభావముగల వాఁడుమీగురుఁడు. ఇదిమా యయ్యవాను తనకీయకున్ననరే. తనశిష్యునకీయకున్ననరే. కణగు లేదు మోగు లేదు. చూపెఱుగు లేదు. మాటచుఱుకు లేదు.

నారా — అట్లందువేల? మనగురువులనుబట్టి మనకిచ్చినారా! పాడితనంభావనకు నీవునేనుఁగూడ సిద్ధపడితిమి. పరీక్షాధికారులు నాకొనఁగవలసినట్లు నాకొనఁగినారు. నీకీయవలసినట్లు నీకిచ్చినారు. ఇదిజనకచక్రవర్తిగారికేమి తెలియును ఇందులోమనగురువులకేమి జో క్యమున్నది. వెనుక నేమైనను నిన్నజాగినగృహప్రవేశమహోత్సవము లలో నీకమూల్యబహూకృతులు లభించినవికావా?

శంక — నల్లుగుకొడుకుల పెండ్లిండ్లయ్యెను; నల్లురుకోడండ్రింటి కొక్కసారి వచ్చుటయ్యెను నేనుకులపురోహితుని శిష్యుడనైతిని. గృహప్రవేశోత్సవములలో నామాతృపుబహుమానములైన నాకులే కుండవలయునా? మీవిశ్వామిత్రగురువుగారుమిథిలాపురమునుండితిన్న గండనయాశ్రమమున కే పోయెనుంటివికాదా? నా కేతిపురమునకుఁ దిరుగ నేల వచ్చినారు?

నారా — మీరాజుగారి బలాక్రృతిచేత యిచ్చితవేడుకలు చూచుటకువచ్చినారు.

శంక — అవి యయినవికావా?

నారా — ఈదినమే ప్రయాణము. రాజుగారియొద్ద సెలవు తీసి కొనుటకు వెళ్ళినారు.

శంక — మాగురువుగారుకూడఁ గోటలోనేయున్నారా?

నారా — లేరు.

శంక — అట్లులైన వెంటనే యాయన పరిచర్యకై నేను ఖో వలయును.

నారా — నేను గోటముందుఁ గనిపెట్టియుండి రాజుగారితో మాటలాడిరావేగమే మాగురువుగారిని గలిసి మాయాశ్రమమునకుఁ బోయెదను. సెలవు.

శంక — మంచిది ; దయయుంచుము.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

ప్రదేశము—రాజనభ.

ప్రదేశము—దశరథుడు, విశ్వామిత్రుడు.

విశ్వా—ఊ! హు! ఊ! హు!

దశ—ఇక తెక్క మూడు దినములుచూసిమాగుడు.

విశ్వా—ఇక నాగ వీలులేదు. వదాన్యప్రసంగములేనై రామలక్ష్మణుల నీవు నాకిచ్చిననా యెయ్యగు నచ్చితిని. ఇంకాకల మయినది.

దశ—నాదాశ్వుత్వ ముగనక్క అలేదు. నేను మీమెలల గరినుడగు ఋణప్రదాతవలె నాచరించితిని.

విశ్వా—ఏల?

దశ—రెండువస్తువులు మీకప్పనిచ్చితిని. నీకుగ నాకుననువుల దీసికొంటినిగాదా!

విశ్వా—ఇచ్చిన యనలు మొత్తమునే భద్రముగ నీకు దిలుగ నీయలేనని మొదట గొంత జెప్పితిని కావా!

దశ—క్షమింపవలయును. మీప్రభావ మెఱుంగక—

విశ్వా—కాదు. రామచంద్రుని ప్రభావ మెఱుంగక యనుమా. అతడు పరశురామగర్వభంగ మెంతవిలాసముగి శేషచోకిన్నాఁడ జూచితినికాదా!

దశ—మహాత్మా! చూచితిని. ఇప్పటికాసన్నివేశ మంతలు చూచొన్న నాడలు గగురుపొడుచుచున్నది.

విశ్వా—పూర్వోక్తామాహాతక్రమముచే ఘనతనొందు తండ్రిగారులతో నీవు ప్రప్రసన్నముడవు. ఉత్తమోత్తమముడవు. జ్ఞానమునుబట్టియేకర్త మన కాధిక్యము.

దశ—నేనే మీవెంటనవుచ్చియుండునెడలఁ దాటకాదులఁ జంపి నను నెంతయుకాంతానాపవిమోచనముఁ జేసియుండఁగలనా !

విశ్వా—ఇంక నెట్టి మాటలేల ! నేనిప్పుడే బయలుదేరి యాశ్రమామహారాజు బోవలయును

దశ—ఒక్క అరిగడియనేపయినను నుండరా ?

విశ్వా—నీమార్గ నైతి సేపుకూర్చుండినఁ గూర్చుండవలయు ననియేయుండును. కాని ప్రయాణముహార్యము నమిపించినది. పో వలయును.

దశ—మహారాజము.

విశ్వా—కిల్యాణమస్తు అయిననీక్కడ నింకనేనుండి చేయ వలసినదేమున్నది.

దశ—సమకూర్పవలసిన శుభమాలన్నియుసమకూర్పనేకూర్చి నారు. ఒక్కమనవి.

విశ్వా—అదేమి ?

దశ—నేను పెద్దవాడనైతిని. రామచంద్రునకుఁ బట్టాభిషే కముచేసి నేను మీవెంటనే మీయాశ్రమమునకు రానొదితిని. అందు కొంతకే మిమ్ము మూఁడు దినములయిన నాగుండని నేను బాగ్ధిం చితిని.

విశ్వా—అర్హతమయమున నదియునగును. తొందరయేల ?

దశ—తలఁచుకొనిన పని యెంతత్వరగ నైననంతమంచిదికాదా?

తప్పొప్పులపట్టిక.

ప్రతి, పంక్తి తస్య	ఒస్సు.
వీరికి 11 న పు నమ్మివే	
సాత్వియు ప్రస్తావన	
14 నీకును	అనియు
2 12 అ	అ 11
3 1 నయముగఁగాని	నయముగఁగాని
4 20 యొక్కెన్నియొ	యొట్టిన్నియొ
4 21 నేనాంబునకు న	నామునకు నం
5 3 కర్మ	కర్మము
1 9 నీ యట	దీక్షుట
3 3 కేగింపు	కేర్ప
3 7 యొన్నియొ	యొన్నియొ
3 20 అంతుచున్నందు	అంతుచున్నందు
4 21 అని	అని
5 11 బ్రాహ్మణ	బ్రాహ్మణంప
3 12 నానా	నానా
6 16 బ్రాహ్మణములు	బ్రాహ్మణములు
6 13 నా అంతు	నా అంతు
7 6 పేర్కొనబడిన	పేర్కొనబడిన
3 16 నానానా	నానానా
3 17 "	"
3 18 నానానా	నానానా
3 7 ఎంతయు	ఎంతయు
3 " భేదమున	భేదమున
3 11 బ్రాహ్మణంప	బ్రాహ్మణంప
9 1 నానానానా	నానానానా
3 3 కేర్ప	కేర్ప
3 19 వృధా	వృధా
10 8 నునానా	నునానా
3 19 నానానా	నానానా
3 22 నానా	నానా
3 24 నానా	నానా
11 4 నానానానా	నానానానా
3 19 భావం	భావం
12 1 వీధి	వీధి
13 23 గొప్ప	గొప్ప
15 14 నానానా	నానానా
18 9 నానానా	నానానా
19 12 నానానా	నానానా
3 21 నానానా	నానానా

పటం. పంక్తి తప్ప ఒప్పు.

20 19 యిక్కడికి యిక్కడకు

21 17 వసుస్కారము నమస్కారము

22 9 దశరథు దశరథు

,, 14 సనుకతి సతికను

,, 21 ప్రాణనాథు ప్రాణనాథు

23 15 పట్టులప్రబలు పట్టులప్రబలు

24 9 ఎత్తుగడుపువే వన్తెగురువుసే

,, 12 నీవు బడి నీవు పడి

,, 18 యావత్తు యావత్తు

,, 21 సనధా సనాదా

25 5 యేమిటి యేమి

,, 7 లేమిటి లేమి

26 1 పైకోరి పైకోరి

,, 21 లోనికిదారి లోనికిదారి

27 4 కా-(అపవారింది) కా-అంగు

గురున్నలేమి?

దశ-ఏమియులేదు మీది.

,, 14 కొలుకుపైకి కొలుకుపైకి

,, 17 తిథి తిథి

,, 22 సంవత్సరపుగ నిత్యము

గనితము

,, 23 తిథి తిథి

28 15 డిక్కపావు డిక్కపావు

29 23 యధేష్ఠముగ యధేష్ఠముగ

30 3 నమస్కారము నమస్కారము

,, 4 అంధునకు అంధునకు

31 14 నయనాభి నయనాభి

,, 21 యనుగ్రహము యనుగ్రహము

37 6 క్షేత్తు క్షేత్తు

38 20 కృతి కృతి

43 13 మీకేమి మీకేమి

,, 14 బురుగుచునున బురుగుచునున

,, 17 తెలియకయినదె తెలియకయినది

యొకే ననుకే

,, 19 సమగ్రతకు సమగ్రతకు

44 22 చేతితోపుచ్చు చేతితోబుచ్చు

45 1 “దేహి”యనుట మీకు “దేహి”

యందుకుండె? మీరుయనుటయందులకందె

47 16 మారిత మారిత

49 11 వెల్లుకల వెల్లుకల

51	16 జిన్న	చిన్న	88	2 చేళ్లు	చేతులు
„	4 నేన	నేను	„	12 కాళ్ళు	కాళ్ళు
„	14 ప్రభు	ప్రభు	84	22 పెట్టుకొన్న	పెట్టుకొన్న
53	5 నేటువచ్చు	యెటువచ్చు	86	16 యోకాన	యోకాన
„	„ జయాప	జయాప	87	11 సుబాహురా!	సుబాహురా!
54	7 నేనుపోయి	నేనుపోయి	91	5 పుడ్డి	పుడ్డి
55	24 సమర్థత	సమర్థత	92	4 చెప్పివా!	చెప్పివా?
56	24 సాహాయ్యము	సాహాయ్యము	94	1 సామూ	సామూ
57	5 నపుడుతిని	నంచన	„	7 గారిగారి	గారి
„	15 నాడత	నాడత	97	16 గుట్టకొ	గుట్టకొ
58	22 తరువాతగొంచె	తరువాతగొంచె	98	2 తనయి	తనయి
59	21 వదాన్యాగ్రహించె	వదాన్యాగ్రహించె	100	7 చెప్పి	చెప్పి
60	10 తనలా	తనలా	„	8 చేప	చేప
„	13 బ్రాధించితి	బ్రాధించితి	„	14 వంచించె	వంచించె
63	16 గాధి	గాధి	101	3 యధార్థ	యధార్థ
65	10 నిటు	యిటు	„	8 యని	యని
66	2 గమ్రముగఁను	గమ్రముగఁ	„	14 యెనిచ్చి	యెనిచ్చి
67	11 పుష్పనకు	పుష్పనకు	„	18 సుము	సుము
„	13 „	„	„	19 తిన్న	తిన్న
68	1 విశ్వా-విత్సా!	విశ్వా-వత్సా!	„	21 శేషము	శేషము
„	11 బలుక	బనిపలుక	102	1 గృతార్థు	గృతార్థు
„	14 వృద్ధ	వృద్ధ	104	6 పచ్చనైవ	పచ్చనైవ
71	9 స్పృహ	వృధ	„	9 పాప	పాప
„	16 గచ్చ	గ్రచ్చ	105	6 దాశరథి	దాశరథి
72	17 విశ్వా-	విశ్వా-	106	10 కాని	కాని
76	11 గాఁక	గాఁక	„	19 స్వాపకూర్ణు	స్వాపకూర్ణు
79	1 సంధ్య	సంధ్య	„	కాఁబోయి.	కాఁబోయి.
„	4 వేచి	లేచి	„	22 ఆమె	యామె
„	17 లక్ష్మి-	లక్ష్మి-	107	14 కాదు.	కాదు.
„	21 నాథుని	నాథుని	109	7 కాప	కాప
„	22 జూదుటకే	జూదుటకే	„	8 చెప్పించుచు	చెప్పించుచు.
80	15 బుంజాలు	బుంజాలు	112	17 నేనుల	నేనుల
81	19 వృధ	వృధ	116	2 ప్రభుండవు	ప్రభుండవు.
82	16 బ్రేవు	బ్రేవుల	„	15 కూర్చ	కూర్చ
„	23 గొట్టుకొనుటకుఁ	గొట్టుకొనుటకుఁ	„	18 పెద్ద	పెద్ద
„	గాదుకానిపండ్లు	దుకొని, పండ్లు			
„	కుట్టుటకు	కుట్టుకొనుటకుఁ			

110 ప్రతి, 12, 13 పంక్తు లిట్లు చదువుకొనవలెను

అమ్మ లక్ష్మిల ముచ్చట • నైన బుగ్గ

పోట్లు ముక్కు ప్రేళ్లుగూరి • పోవుఁగాఁడె

